

429 M.

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESÍTŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

DR. BERKESZI ISTVÁN,
FŐTITKÁR.

KIADJA A DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI
MUZEUMTÁRSULAT.

XVII. (ÚJ) ÉVFOLYAM. — III. és IV. FÜZET.

TEMESVÁRÓTT, 1901.

NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSAJTÓN.

Az Ertesítő 1901. évi I. és II. füzete helyett a Dr. Baróti Lajos-féle Adattár VI. része jelent meg. Új tagtársaink az Adattár egy-egy részét a főtítkári hivatalnál 1—1 korona kedvezményes áron megszerezhetik.

TARTALOM.

A temesvári múzeumkérdés. — <i>Berkeszi Istvántól</i>	2
Régészeti ásatások Ulmán. — <i>Milleker Bódogtól</i>	19
Adatok Kelet-Torontál helyrajzi történetéhez. <i>Milleker Bódogtól</i>	23
Temesvár-Belváros épületeinek jegyzéke 1779-ben. — <i>Bellai Józseftől</i>	52
Adatok a temesvári hírlapirodalom történetéhez. — <i>Berkeszi Istvántól</i>	57
Temesvár 1660-ban	60
Csernovics Péter királyi biztosságának naplója. — <i>Szmida Lajostól</i>	64
<i>Egyveleg :</i>	
Dr. Wosinszky Mór	96
Régészeti kirándulások	96
Temesvári leletek	97
Új forrásmunka Dél-Magyarország történetéhez	97
A temesvári piarista-rendház naplója	98
A temesvármegyei községek	98
Temesvár történetileg nevezetes helyeinek megjelölése	98
Társulatunk iparművészeti osztálya	99
A szakkönyvtár felállítása	99
Társulatunk emlékérem- és bankógyűjteménye	100
Temesvár emlékérmek	100
Új tudományos társulat	100
A muzeum látogatói	101
Társulatunk tagjai	101
<i>Tárca :</i>	
Kivonatos jelentés az 1901. évi januártól november végeig tartott ülésekről	103
<hr style="width: 10%; margin: 10px auto;"/>	
A társulat igazgatósága és tagjai az 1901. év végén	125

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI

ÉRTESITŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI
TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT
KÖZLÖNYE.

AZ IGAZGATÓ-VÁLASZTMÁNY MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTI

DR. BERKESZI ISTVÁN,
FŐTITKÁR.

KIADJA A „DÉLMAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUM-
TÁRSULAT.”

XVII. (ÚJ) ÉVFOLYAM.

TEMESVÁROTT.
NYOMATOTT A CSANÁD-EGYHÁZMEGYEI KÖNYVSAJTÓN.
1901.

301587

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A XVII. (új) évfolyam általános tartalma.

AZ I. és II. FÜZET

helyett kiadta a társulat a következő önálló művet: „Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez. Szerkeszti Dr. Baróti Lajos.

III. és IV. FÜZET.

A temesvári múzeumkérdés. — <i>Berkeszi Istvántól</i>	2
Régészeti ásatások Ulmán. — <i>Milleker Bódogtól</i>	19
Adatok Kelet-Torontál helyrajzi történetéhez. — <i>Milleker Bódogtól</i>	23
Temesvár-Belváros épületeinek jegyzéke 1779-ben. — <i>Bellai Józseftől</i>	52
Adatok a temesvári hírlapirodalom történetéhez. — <i>Berkeszi Istvántól</i>	57
Temesvár 1660-ban	60
Csernovics Péter királyi biztosságának naplója. — <i>Szmida Lajostól</i>	64
<i>Egyveleg :</i>	
Dr. Wosinszky Mór	96
Régészeti kirándulások	96
Temesvári leletek	97
Új forrásmunka Dél-Magyarország történetéhez	97
A temesvári piarista-rendház naplója	98
A temesvármegyei községek	98
Temesvár történetileg nevezetes helyeinek megjelölése	98
Társulatunk iparművészeti osztálya	99
A szakkönyvtár felállítása	99
Társulatunk emlékérem- és bankógyűjteménye	100
Temesvár emlékérméi	100
Új tudományos társulat	100
A múzeum látogatói	101
Társulatunk tagjai	101
<i>Tárcza :</i>	
Kivonatos jelentés az 1901. évi januártól november végeig tartott ülésekről . . .	103
<hr/>	
A társulat igazgatósága és tagjai az 1901. év végén	125

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESÍTŐ.

A DÉLMAGYARORSZÁGI
TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI MUZEUMTÁRSULAT KÖZLÖNYE.

XVII. (ÚJ) ÉVFOLYAM

1901.

III. ÉS IV. FÜZET.

Tisztelt olvasóinkhoz!

*Főtiszt. Patzner István úr, a helybeli kath. felsőbb leányiskola igazgatója és főgymn. tanár, ki a „Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat“ titkárságát, majd főtítkárságát tizenöt éven át a legnagyobb odaadással viselte, sokoldalú elfoglaltsága miatt ez állásáról és egyúttal az **Értesítő** szerkesztéséről is az 1901. március 13-án tartott közgyűlésen lemondott, hálás köszönetét fejezve ki társulatunk minden egyes tagjának, Délvidékünk nagyérdemű hazafias közönségének és a helyi sajtónak, a miért őt hivatalos működésében támogattak — mint az a jelen füzet **Tárcza** rovatában megjelent utolsó főtítkári jelentésében olvasható.*

Társulatunk közgyűlése ugyanakkor engem alulirottat tisztelt meg nagyrabecsült bizalmával, midőn a főtítkárságot és ezzel együtt folyóiratunk szerkesztését is reám ruházta.

*Ennélfogva van szerencsém a társulat t. tagjainak s az **Értesítő** előfizetőinek tudomásra hozni, hogy e jelen füzettől kezdve a szerkesztést átvettem. Egyúttal kérem, hogy az **Értesítő**-be szánt mindennemű közleményeket, reklamációkat, lakhelyváltoztatásokat, úgyszintén a történelmi és régészeti társulat részére felajánlott adományait s a társulatot érdeklő mindennemű megkeresést hozzád (Temesvár-Belváros, múzeum) legyenek szívesek intézni.*

Temesvár, 1901. évi december hó 1-én.

Dr. Berkeszi István,

állami főreáliskolai tanár

*a „Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat“
főtítkára.*

A temesvári múzeumkérdés.

Irta: Berkeszi István dr.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulatnak és a vele egy fedél alatt működő Természettudományi Társulatnak a közel jövőben nem lehet sürgősebb teendője, mint egy új, a tudomány és Délmagyarország igényeinek egyaránt megfelelő múzeumi palota építését előkészíteni.

A múzeumépület, melyet 1888-ban emeltek, már kezdetben is szűknek bizonyult. Két tudományos társulat gyűjteményei vannak elhelyezve benne, pedig egyiknek is kevés, mert eltekintve a Lonovits-utca-ra néző földszinti és az emeleti tágas egy-egy teremtől, a többi szobák szűkek és sötétek; nem múzeumi tárgyak befogadására valók, de egyáltalában maga az egész épület sem annak való, mert múzeumot házak közé beékelni nem szabad.

Nem akarom e véleménynyel elődeink érdemeit legkevésbé sem kisebbiteni. A mit ők tettek, az a kezdeményezés nehéz munkája volt és ők az utódok háláját a legnagyobb mérvben kiérdemelték működésökért. De ha az általuk alapított intézet felvirágzását látnák — meg vagyok győződve — ők sürgetnék leghevesebben annak most már méltóbb elhelyezését. A mi az ő korokban lehetetlen volt, azt a megvalósulás édes reményében most már megkísérrelhetjük.

Múzeumi gyűjteményeink már most is gazdagok; szegényeseknek azért látszanak, mert még azt sem tehetjük közszemlére a mink van. Legnagyobbbrészt már mostan is az elraktározásra

kell szorítkoznunk, pedig úgy a történelmi és nemzeti érzék örvendetes fejlődése, mint az államkormány támogatása folytán múzeumunk még csak ezután fog igazán nagyobb arányokban fejlődni. Új osztályokat kell megnyitnunk, mint az iparművészetit és az ethnographiait, a melyek által vidékünk lakosságának érdeklődését mindjobban felköltjük, mert a történelmi és régészeti múzeum ezután Délmagyarországnak nem csak történelmi múltja, de egyúttal ipari fejlődésének és népélete sajátosságainak összegyűjtött és szakszerűen rendezett tárháza is leszen, a melyben úgy a tudós, mint a laikus, az iparos és a kereskedő, valamint az egyszerű földmíves is felismeri majd, hogy ez az intézet az ő számára is készült, mert mindenki meg fogja találni benne azt, a mi őt érdekli: a tanulni és okulnivalót.

Lelki szemeim előtt egy negyedmilliós népességű város van, a milyennek Temesvár a statisztikai adatok alapján a XX. század végén ígérkezik. Azért, ha új múzeumot akarunk emelni, ne legyen az toldozás, egy-két évtizedre való ideiglenes munka, hanem hosszú időre szóló alkotás. Olyan, a minő egy negyedmillió népességgel bíró város igényeinek felel meg.

Ezt tartva szem előtt, nézzük: mily gyűjtemények volnának az új múzeum-épületben — (vagy, ha úgy tetszik, nevezzük Culturpalotának) — elhelyezendők és a múzeumi gyűjtemények elhelyezésén kívül még milyen feladat várna erre az épületre?

Az új palota akkor felelne meg legjobban hivatásának, ha Temesvár minden tudományos jellegű társulatának egyaránt otthona volna. Mindenik tudományos társulat itt tartaná gyűléseit és itten helyezné el gyűjteményeit.

E végett első sorban egy nagy teremre volna benne szükség, hol a nyilvános felolvasásokat és a nagygyűléseket tartanák. Ebben a teremben lehetne rendezni az időleges művészi és egyéb rokon kiállításokat is.

Ebben a palotában volna véglegesen elhelyezendő a városi nyilvános könyvtár, a melynek helyiségei legalább is 100—120.000 kötet könyv befogadására legyenek elégségesek.

Ily könyvmennyiség számára legalább is négy akkora terem szükséges mint a városház tanácsterme, de ezeken kívül legyen még benne egy tágas olvasóterem és a könyvtárőr hivatalos helyisége. E szerint a könyvtár összesen vagy hat termet igényelne.

A múzeumi osztályok a következők volnának:

- I. Régiségtár.
- II. Képtár.
- III. Ethnographia.
- IV. Iparművészet.
- V. Természettudomány.

Nézzük most egyrészt mily szempontok volnának folyvást irányadók és szem előtt tartandók az egyes osztályok gyarapításánál és másrészt mennyi helyiségre volna szüksége mindenkinek?

Úgy a történelem-régészeti mint a természet-tudományi társulatok alapszabályai megállapítják e társulatok célját. Rövidre szabva, e cél nem más, mint Délmagyarország múltjának, illetőleg természeti viszonyainak kutatása és ismertetése. De, a ki muzeumunk osztályait mostan átvizsgálja, tapasztalhatja, hogy azoknak jó nagy része nem Délmagyarországra, sőt egyáltalán nem is Magyarországra vonatkozik. Másrészt hiányoznak oly műszaki tárgyak: régiségek, képek, érmek s egyéb művészi alkotások, a melyeket első sorban épen a délmagyarországinak nevezett múzeumban kellene keresni.

A Lapidarium még jól megállja a helyét, mert a különféle római és középkori köemlékek Karánsebesről, Titelről, Mitrovicáról, Orsováról, Mehádiáról, Lippáról, Turn-Severinből, Zsidóvinből, Új-Palánkáról, tehát csakugyan hazánk déli vidékeiről kerültek össze. Csak az a baj, hogy már régibb idő óta nem gyarapodik.

A Régiségtár-ban Délmagyarország őskori lelethelyei nincsenek eléggé jól képviselve. Bár igen szépek az ó-bébai, dinnyási, kubini, paráci, tószegi, kécsai, beregszói, borjasi, vattinai és gádi őskori nagyobb

leletek, úgyszintén igen jelentékeny a római korszakbeli temes-kutasi, a középkori ernesztházi és a jezvini leletek és néhány kisebb lelet, de ezek mellett Délmagyarország igen sok más lelethelye egyáltalában semmivel sincs múzeumunkban képviselve. Ellenben találunk balkán-félszigeti s Európának majdnem minden országából, úgyszintén Egyiptomból, Indiából, Phoeniciából véletlenül ide került régiségeket, a melyek önmagukban véve becsesek ugyan, de első sorban nem a mi gyűjteményeink sorába valók.

Múzeumunknak első sorban arra kell törekednie, hogy Délmagyarországnak lehetőleg összes lelethelyei benne képviselve legyenek. Akár ajándék, akár vétel vagy csere útján, akár ásatások rendezésével, de ezt lehetőleg el kell érnie. A nagyszent-miklósi világhírű aranyleletnek pedig az utáizata szerzendő meg.

Körülbelül így vagyunk az éremgyűjteménnyel is, kivált az emlékérmekkel. Éremgyűjteményünk áll vagy 15.000 darabból; az emlékérmek száma is 255, de ez utóbbiakból csak 24 darab vonatkozik Délmagyarországra, pedig csak Temesvár emlékérmek száma is felmegy vagy ötvenre.

Egy vidéki múzeumnak nem lehet az a célja, hogy lehetőleg teljes éremgyűjteményt állítson össze, mert arra sohasem lesz képes, hiányozván hozzá a kellő anyagi eszköz. Ehelyett aggodalmas gonddal arra kell törekednie, hogy a saját hatáskörébe tartozó emlékérmeket összegyűjtse. A melyeket eredetiben meg nem szerezhethet, azokról legalább másolatot szerezzon meg. A többi érmeknél is elég, ha a főgondot a magyar érmek gyűjtésére fordítjuk s ezenkívül a görög és római érmekre, mint a mely nemzetekkel hazánk egykori lakói szoros összeköttetésben állottak. Külön gyűjteményt képezzenek a vidékünkön talált érmek, a tömeges éremleletek pedig külön tartókban helyezendők el, mint például nálunk a római korbéli ferencfalvi, a friesachi dénárokat tartalmazó dettai, a magyar középkori dénárokat tartalmazó verseci, poganyesti, ernesztházi, ligeti, az újabkori janovai és temesvári pénzleletek.

A már meglevő érmeink is oly térfogatot kívánnak, hogy ennek hiányában éremgyűjteményünket közszemlére kitenni nem tudjuk.

Közép- és újkori fegyvergyűjteményünk csinos ugyan, de kiegészítésre vár. Például Temesvár egykori ágyúi közül csak egyetlen ágyúcsövünk van, pedig a visszafoglalás alkalmával 1716-ban 213 olyan ágyú került itt a hős savoyai herczeg birtokába, a melyeken a császári címer volt, tehát még Losoncy idejéből valók voltak. Úgy hiszem, hogy még mostan sem lenne lehetetlen e régi ágyúk közül egyet-kettőt megszerezni. Úgy-szintén nagyon hiányosak az egykori temesvári polgárőrség s az 1848-ki honvédség és nemzetőrség felszerelése, pedig ezekből még vannak egyeseknél teljesen jól fentartott példányok.

Az új múzeumban az őskori régiségek számára egy, legalább is akkora teremre van szükség, mint a Régiségtár mostani terme; a közép- és újkori régiségek számára ezenkívül szintén akkora két terem. A lapidarium gyűjteménye (sarcophagok, sírkövek, római mértföldmutatók, oltárkövek stb.), ha egyébűt nem, elállhatnának a zárt folyosón is, az éremgyűjtemény pedig üvegszekrények alatt a Régiségtár három termében azok közepén.

A Régiségtárral kapcsolatban egy terem volna berendezendő a névhez kötött emléktárgyak számára. Ez volna az úgynevezett ereklyeterem. Ide jönnének múzeumunk megalapítójának: néhai Ormós Zsigmondnak nagyszámú emléktárgyai, úgyszintén vidékünk kitűnő férfiainak nevéhez fűződő egyéb emlékek, a minők már eddig is szép számmal vannak múzeumunkban, ilyenek Bem, Vécsey, Klapka, Pöltenberg, Csernovits Péter, Vukovics Sebő, Kőszeghi L. püspök stb. emléktárgyai, továbbá híres embereink halotti jelentései, de a mely leginkább még ezután volna egybegyűjtendő.

Ugyancsak a Régiségtárral kapcsolatban egy kis terem volna fentartandó az Oklevéltár számára. Már eddig is van néhány ezer darabból álló oklevél- és kéziratgyűjteményünk s ez az újabb időben szépen gyarapodik.

A Régiségtári osztály egy elkülönített alosztályát képezhetné Temesvár múzeuma.

Valószínű, hogy városunk érdemes közönsége még jobban fog érdeklődni az új múzeumépület iránt, ha abban Temesvár történetének egy speciális, a többtől elkülönített múzeuma lesz. Temesvár múzeumába volnának helyezendők mindama leletek és régiségek, a melyek Temesvár-Belvárosából mint központból kiinduló és 10 kilométernyi sugárral bíró kör területén találtnak. Ide jönnének továbbá a temesvári vonatkozású fegyverek, zászlók, emlékérmek, pecsétek, egy-két ágyú, a város régibb és újabb térképei, a XVI—XIX. századból fenmaradt nagyszámú képei, tervrajzai, temesvári céhek levelei, jelvényei, a polgárőrség zászlói és felszerelése, a visszafoglalásról megjelent egykorú hírlapok, röpívek, a város legrégibb nyomtatványai, összes hírlapjainak egy-egy száma, régi színlapok, falragaszok, proclamatiók, hirdetmények, a városi hivataloknak lehetőleg idáig megőrzött első felszerelése (bútorok), a megfestendő várkapuk. Ugyancsak itt volna helye a temesvári polgármesterek, követek, képviselők és a város irányában maguknak kiválóbb érdemeket szerzett polgárok arképeinek, a város nagy szülötteinek, s a Temesvárott végbement és képekben is megörökítendő történelmi eseményeknek. Végül itt volna a helye Temesvár története irodalmának.

Mindezekből már eddig is szép gyűjtemény van együtt, de legnagyobb részben még ezután volna összegyűjtendő, s ha ez a gyűjtés sikerülni fog, nincs kétség benne, hogy Temesvár múzeuma lesz az egész épület legvonzóbb része. Ez osztály számára legalább is két nagy terem volna szükséges.

Képtárunk jelenlegi állapotában leginternationalisabb jellegű, a mely mint ilyen, akármelyik külföldi vidéki városban megállaná a helyét, olyan kevés az, a mi benne Délmagyarországra emlékeztet. Kétséggkívül értékes képtár és sok városunk irigyelhet is érte. Ilyenhez csak egy műértő Mecaenas adománya útján juthat egy-egy szerencsés múzeum. Meg is becsüljük. De azt a saját erőnkől ilyen irányban nem fejleszthetjük. Ha hírneves külföldi és hazai művészek alkotásait meg

nem szerezhettük, akkor más célt kell kitűznünk a képtár gyarapítása terén.

Nézetem szerint egy vidéki múzeum képtárának a feladata most alig lehet más, mint az illető vidék kiváló egyéniségeit, legnevezetesebb történeti eseményeit, történeti nevezetességű helyeit és népéletének legjellemzőbb mozzanatait képekben megörökíteni. Az illető múzeum annál szerencsésebb, ha ezt egy vidékbeli művész által érheti el. Így egy csapással kettős célt ér el. A délmagyarországi múzeum számára például a következő képek megszerzése volna kívánatos: Királyaink sorából Róbert Károly, ki Temesvárott királyi székhelyét tartotta, Zsigmond, ki többször megfordult Temesvárott és itt 1397-ben országgyűlést tartott; V. László, híres esküje miatt; Mátyás király, ki itt töltötte gyermek- és ifjú éveit; III. Károly, kinek uralma alatt a Délvidék felszabadult; Mária Terézia, ki a Bánságot Magyarországhoz visszacsatolta, és ő Felsége I. Ferenc József, ki a Határőrvidéket véglegesen feloszlatta és Temesvár várjellegét megszüntette.

Az uralkodókön kívül még a Temesvárott és a Délvidéken született, vagy ha nem is itt született, de működésük által a vidék történelmére és haladására nézve maguknak kiváló érdemeket szerzett honfiak arcképeit kellene megfestetnünk. Temesvár szülöttei például: Temesvári Pelbárt, a XV. század hírneves hitszónoka és írója; Székely Mózes erdélyi fejedelem, Pesty Frigyes, Berczik Árpád és Hazay Ernő, hírneves íróink és publicistáink; Kiss Ernő és Klapka György honvédtábornokok, Brocky és Komlóssy Ferencz festőművészek; Fischer-Schwartzböck Beatrix hírneves német énekesnő.

A Délvidék egyéb helyein születtek: Révay Miklós, Kövér Lajos, Berecz Imre, Szilágyi Virgil, Böhm Lénárd, Schwicker Henrik, Ortway Tivadar, Szentkláray Jenő, Cherrier Miklós, Degré Alajos, Herczeg Ferencz, Baróthi Lajos, Milleker Bódog, mindannyian hírneves magyar írók. Ugyancsak vidékünk szülöttei: Lenau Miklós, Preyer János, Murgu Eutim,

Babes Vincze, Obradovich Dositeus, Sztojaeskovits Sándor, idegen nyelvű írók.

Bár nem vidékünkön születtek, de írói működésüket vagy itt folytatták, vagy pedig Délmagyarországról írtak: Tinódy Sebestyén, Marsigli tábornok, Grisellini, Born Frigyes, Silberstein (Ötvös) Adolf, Gelich Richárd, Gozsdu Elek, Kiss József, Csiky Gergely, Kiss János egyetemi tanár.

Vidékünkön született a magyar nemzet egykori csalogánya: Hollósy Kornélia is (Gertenyesen) és mostani kiválóbb festőművészeink közül Komlóssy Ede, Joannovits Pál és a már elhalt Vizkelety Béla.

Az államférfiak és hősök sorából múzeumunkban nem volna szabad hiányozni például a Hunyadiak, Losoncy István, Savoyai Jenő, gróf Pálffy János, gróf Mercy Claudius Florimund, gróf Nitzky Kristóf, báró Lopresti József, Damjanits János, Bem J., Asbóth Lajos, Vécsey Károly gróf, Maderspach őrnagy, a fehértemplomi hős, Vukovits Sebő, Gorove István és Vargits I. arcképeinek.

Itt volna helye a csanádi püspökök lehetőleg teljes sorozatának, mint a kik legtöbbet tettek e vidék kulturális előhaladása érdekében. Úgyisintén itt kellene lennie legalább is a visszacsatolás óta működött temesvármegyei főispánok, illetőleg temesi grófok arcképeinek, nemkülönben az úgynevezett bánáti hadiparancsnokok, tartományi elnökök és hadtestparancsnokok közül legalább is azoknak, a kiknek működése nagyon is belevág a Délvidék történetébe, mint például Mercy grófon kívül még gróf Perlas-Rialf, báró Brigido József és Pompeius, gróf Soro János, báró Rukavina, báró Scudier és báró Waldstätten György.

Ugyancsak itt volna helye a maig is virágzó ama kiváló családaink tagjainak, kik a XVIII. század végén, II. József császár idejében itt birtokot vásárolva, családaiuk jelenlegi gazdasági javainak megalkotói és e vidéken a magyar nemesi társadalom új megalapítói lettek.

Vidékünk története nagyon is bővelkedik olyan eseményekben, melyek kiválóan alkalmasak arra, hogy festményekben is megörökíttessenek. Hol lenne az ilyen történelmi képeknek jobb helye mint a múzeumban, a hol mindenki együtt szemlélhetné azokat és mintegy maga előtt látná elvonulni képekben e vidék ezeréves múltját. Kiválóan alkalmasak például a megörökítésre a következő történelmi jelenetek:

1. Szoárd, Kadocsa és Boyta honfoglaló hadai legyőzik Glád fejedelmet.

2. Csanád vezér győzelme Ajtony felett.

3. Szent Gellért hirdeti a keresztény vallást.

4. Szent László győzelme a kúnokon a Temes vizénél.

5. Tornajáték Károly Róbert temesvári udvarában.

6. Károly Róbert és menyasszonya bevonulása Temesvárra.

7. A temesvári országgyűlés 1397-ben.

8. Szentgyörgyiné Rozgonyi Cecília megmenti Zsigmond királyt.

9. V. László esküje 1456. november hó 23-án, hogy a Hunyadyakat bántani nem fogja.

10. II. Ulászló király szemlét tart Kinizsy serege felett.

11. Dózsa György halála 1514-ben.

12. A vizi torony ostroma 1552-ben.

13. Balázs vitéz és a „hős“ Kubát harcza.

14. Losoncy István hős halála.

15. Savoyai Jenő bevonulása Temesvárra 1716-ban.

16. A pestis pusztítása Temesvárott 1737-ben.

17. A Bánság ünnepélyes visszacsatolása 1778-ban.

18. Temesvár felavatása a szab. kir. városok sorába 1782-ben.

19. Bem és Petőfi a szabadfalui táborban 1849-ben.

20. A temesvári csata 1849-ben.

Történelmünk tág mezeje még ezeken kívül is számos lélekemelő tényt nyújt, melyek a megörökítésre méltók; itt csak a legkiválóbbakat kívántam nyújtani. El sem képzelhető az az erkölcsi haszon, a mely mindebből a szemlélőre hárulna. Tápot adnánk az ifjú lelkének, mely maga előtt látná szűkebb

hazája történetét, legkitünőbb fiainak arcképeivel. Tanúlna itt műérzékét és hazafiságot, a melyeknek erősítésére oly nagy szükségünk van.

Arról ugyan szó sem lehet, hogy e sok képet egyszerre vagy rövid idő alatt megszerezhessük. De ha komolyan hozzálátunk a munkához, ha előre is kimondjuk, hogy képtárunkat ilyen irányban kívánjuk fejleszteni: máris megtettük az első lépést. Csak határozott irányban haladjunk. Meg vagyok győződve, hogy Temesvár és Délmagyarország kiválóbb családai nem fognak attól idegenkedni, hogy megjelölt családtagjaik arcképeit képtárunk számára ingyen átengedjék. De nagy feladat vár itt a törvényhatóságokra is. A művészet pártolása ne legyen csak esetleges, hanem költségvetésükben évenként erre a célra is vegyenek fel állandóan egy tételt. Ekkor minden évben gyarapodnék a mi célunknak megfelelő néhány jó képpel a múzeum.

A képtár-terem jelenleg a legnagyobb helyiség a múzeum épületében. Kívüle még egy másik kis terem is annyira meg van már tömve képekkel, hogy egy arasznyi nagyságú újabb képet sem tudunk már abban elhelyezni. E miatt az újabb szerzeményeket az irodahelyiségben helyezzük el, sőt ides-tova már ott sincs hely.

Tekintve mindezt és a képtárra váró nagy jövőt, a létesítendő múzeum-palotában a képtár számára legalább is három, ha nem négy akkora terem szükséges mint a mostani, kivált ha a jelesebb metszeteket és kézrajzokat is nyilvános szemlére akarjuk bocsátani.

A néprajzi (ethnographia) osztály számára legalább is két olyan terem volna szükséges mint a mostani képtárterem. Ezeket fülkékre osztva, bemutathatnók Délmagyarország népviseletét. Külön fülke jutna a magyar, német, szerb, román, bolgár és krassován népviselet számára, úgy a mint azt az 1896-iki országos kiállításon is láttuk. Minden fülkében ott volnának a jellegzetes férfi- és női alakok (életnagyságú bábok), a házi (szobai) felszereléssel. Itt helyeztetnének el a délvidéki házi ipar termékei is. Nem kétlem, hogy a jó ügy iránti

érdeklődésből az egyes fűlkék felszerelését maguk ama községek is elvállalnák, melyeknek népviselete legjellegzetesebbnek találattván, ott megörökíttetni fog.

A további néprajzi tárgyak és házi iparcikkek gyűjteménye a múzeumnak lesz mindenkori feladata; ide tartozván a legjellegzetesebb délvidéki férfi- és női típusoknak a megörökítése is, akár olajfestményekben, akár fényképi felvételekben.

Az iparművészeti osztály számára vagy 3—4 jókora terem volna szükséges. Erre az osztályra nagy feladat vár. Műiparunk ugyan nem régi, mert a XVIII. század előtti időkből semmi sem maradt fenn, sőt a XVIII. századból is kevés, pedig Temesvárnak ekkor már volt nemcsak gyári-, hanem műipara is. Már a század közepén volt itt a többek között könyvkötő, arany- és ezüstműves, pipa- és puskakészítő, asztalos, cserepes, rézöntő, bádogos, lakatos, kőfaragó, kárpitos, ónöntő, esztergályos; később festő, véső és szobrász is, de ezeknek a műveiből nem sok maradt fenn, vagy legalább is lappang egyes családok szobáiban, talán még gyakrabban kamaráiban, sőt a padlásokon, most már mint ócska lom alig vétetve tekintetbe.

Múzeumunkban a temesvári és délmagyarországi régibb lakatos-, vasmű-, véső-, kőfaragó- és nyereggyártóiparnak vannak ugyan már most is szép példányai, de mindezek még — csekély számuknál fogva — a magvát is alig képezhetik régibb műiparunk múzeumának. Itt lenne helye a délmagyarországi céhek összegyűjtött jelvényeinek, céhládáinak, mesterleveleinek, vándorkönyveinek, sőt régibb gyáriparunk produktumainak is, ha ugyan felfedezhető volna még azokból valami; mert kétlem, hogy a temesvári XVIII. századbeli selyem-, posztó- és sodronygyárak műveiből valami napjainkig fenmaradt volna. Hisz az aránylag nem rég megszűnt stearingyertya-, papir- és kártyagyárak készítményeiből is aligha megszerezhetnénk egyet-mást. Adja Isten, hogy tévedjek ebben.

Sokkal tartósabbak a kézműipar alkotásai. Ezekre lehet még számítanunk. Kiváló gond fordítandó itt a női kézimunka (szövés, kötés, horgolás, himzés) produktumaira, mint a melyek sokkal gondosabban őriztetnek meg családaink által

mint egyéb ipartárgyak s így e téren legbővebb lehet az aratásunk.

A régiebb ipartárgyak összegyűjtése mellett hasonló gond fordítandó a jelenlegi műipartárgyak gyűjtésére is. Ilyenek különösen a fém-, agyag-, esztergályos-, cserepes-, bádogos-, kő- és faipar terén találhatók, nemcsak Temesvárott, hanem vidékünk más városaiban is. Iparosaink önértékét is nevelnők vele, ha látják, hogy műveiket megbecsüljük és nevők, lakhelyök és a készítés idejének megjelölése mellett azt állandóan megőrizzük. Meg vagyok győződve, hogy idővel minden valamirevaló iparosunknak egyik legfőbb törekvése az lesz, hogy kiválóbb munkája a múzeumban a jövő számára is megőriztessék.

Ezen a téren célunk és érdekeink bizonyos mérvig találkoznak a délvidéki iparkamaráéval. A temesvári ipar- és kereskedelmi kamarának is szándéka egy iparmúzeumot felállítani, ha új palotája elkészül. De célja — mint gondolom — nem lesz más, mint a jelenleg üzött délvidéki iparágak készítményeinek kiállítása és nem is állandó megőrzése. Feladata inkább a közvetítés lesz iparos és vevő között s a megvett tárgyak bármikor elvihetők és utánrendelhetők lesznek; vagyis ez inkább délvidéki kereskedelmi múzeum lesz, a mire szintén szükségünk van, ha a hazai ipar védelme szívünkön fekszik.

Ettől lényegesen különbözik a mi feladatunk. A mi iparművészeti osztályunkba, a míg egyrészt csakis délmagyarországi provenienciájú készítmények juthatnak és csakis olyanok, a melyek az illető iparág terén művészi becsértékkel bírnak, addig másrészt, ha már egyszer oda jutottak, ott állandóan meg is fognak őriztetni. Főjellege tehát nem a közvetítés, hanem az állandóság. Az iparkamara akár állandó, akár időleges kiállításokat fog is rendezni, a mi múzeumunknak mindig azon kell lennie, hogy e kiállítások kiválóbb darabjait a maga számára megszerezze. Sőt az iparkamara által létesítendő ilyenmű múzeum helyisége talán a mi létesítendő múzeumunkban is elhelyezhető volna. Ha ez az eszme minden tényező

helyeslésével találkozni, akkor a mi múzeumi palotánk létesítéséhez az iparkamara anyagilag is lényegesen hozzájárulhatna.

A Régiségtár, Képtár, Néprajzi- és Iparművészeti osztály egy és ugyanazon tudományos társulat (Délmagy. tört. és régész. múzeum-társulat) tulajdona lévén, közös igazgatás és felügyelet alatt áll. Eme gyűjtemények képezvén most és a jövőben is a múzeum törzsét, szükséges, hogy legalább e gyűjtemények őre és egy szolgálja magában a múzeum épületében lakják. A múzeumi őrnök négy szobát, a szolgának 1-et számítva és mindenikhez a mellékhelyiségeket, ezenkívül is még szükséges volna egy jókora nagy hivatalos szobára és mellette egy kisebb szobára, melyben a szakkönyvtár lenne elhelyezve.

A Délmagyarországi Természettudományi Társulat gyűjteményeinek a mai elhelyezése teljesen mosolyt keltő. Itt az állapotok éppenséggel tarthatatlanok; ilyen helyiségben ki van zárva minden további fejlődés. Pedig a társulat gyűjteményei mostan is értékesek, de kénytelen azt rejtve tartani, egy részét még a pincében is, hol a pusztulásnak mindjobban van kitéve.

A természettudományi osztályra nagy feladat vár, de azt megkezdeni is csak akkor lehet, ha kellő helyiséget kap. Mily szép volna összegyűjtve látnunk vidékünk állat-, növény- és ásványvilágát, valamint paleonthológiáját?

Mindennek elhelyezésére legalább is 3—4 akkora terem kell mint a mostani képtár-helyiség. Ezenkívül szükséges még a természettudományi osztály őrének hivatalos helyiségeül egy jókora szoba és mellette egy kisebb a természettudományi szakkönyvtár számára.

Összegezve most a szükséges helyiségeket, a következő termek és szobák kellenek:

1. A felolvasások, gyűlések terme (Díszterem) 1 nagyterem
2. Nyilvános könyvtár számára 4 terem
3. Olvasóterem 1 „
4. A könyvtárőr hivatalos helyiségeül 1 szoba
5. Ókori régiségek 1 terem

6. Közép- és újkori régiségek	2 terem
7. Az ereklyetár	1 „
8. Temesvár múzeuma	2 „
9. Oklevéltár	1 szoba
10. A képtár	4 terem
11. Néprajzi osztály	2 „
12. Iparművészeti osztály	4 „
13. A múzeumi őr lakása	4 szoba
14. A múzeumi szolga lakása	2 kis szoba
15. A múzeumi őr hivatalos helyisége	1 szoba
16. A szakkönyvtár	1 „
17. A természetrajzi osztály	4 terem
18. Az osztályőr hivatalos helyisége	1 szoba
19. Szakkönyvtára számára	1 „

vagyis összesen 38 helyiség. Ezek között van 1 nagyterem, 25 terem és 12 kisebb-nagyobb szoba s ezeken kívül még a mellékhelyiségek és a pince, mely raktárul szolgálhat.

Legcélszerűbb az épületet kétemeletesre tervezni, mely egy vidéki nagy város aesthetikai igényeinek kívülről is megfeleljen. Kétemeletesnél magasabb épületek múzeumok számára már nem valók. Földszinten volna a felolvasások terme (Díszterem), a Régiségtár, Temesvár múzeumával, az ereklyeteremmel és Oklevéltárral és a múzeumi őr meg a szolga lakásai. Az I-ső emeleten volnának a könyvtártermek, az olvasóterem és a képtár. A II-dik emeleten a Néprajzi és Iparművészeti osztály és a Természettudományi múzeum s ennek mellékhelyiségei.

Az osztályok elhelyezésénél különösen figyelembe kell venni, hogy azok helyiségei lehetőleg egy homlokvonalban legyenek elhelyezve, a termek egymásba nyíljanak, hogy ekként az ellenőrzés könnyebb legyen.

Hogy hol álljon a múzeum új épülete? E kérdésre itt határozott feleletet adni nem lehet. Annyi tény, hogy a múzeumnak nem lehet a központtól — a Belvárostól — messze feküdnie. Kert közepén kell állania, szabadon, hogy tűzveszélynek minél kevésbé legyen kitéve, és ha felépült az épület, még

maradjon a kertben elég helyisége a jövő nemzedéknek a terjeszkedésre.

A múzeumi kérdés legnehezebb része az, hogy miként volna megoldandó? Egy ilyen palota felépítése, még abban az esetben is, ha a telket a város hazafias áldozatkészsége ingyen juttatná is erre a célra, aligha kerülne kevesebbe 260—300 ezer koronánál. Pedig itt még erősen számbaveendő a belső felszerelés költsége is, mely szintén jelentékeny összeget igényel.

E kérdést csakis minden factor együttes, lelkes, nagyobbarányú támogatása és hozzájárulása oldhatja meg. Ilyen tényező elsősorban Temesvármegye nagyérdemű közönsége, mely a múzeum mai épületét is ingyen nyújtotta a két tudományos társulat közös használatára. Ha a nemes vármegye ezt az épületet eddig is múzeumi célokra szánta, úgy nem fog attól idegengedni, hogy az épület eladtván, annak ára is az új múzeumi épületre fordíttassék, sőt eddigi jótéteményét a nagy cél érdekében még tetőzni is fogja. A másik nagy tényező Temesvárszab. kir. város közönsége. A városnak úgyis rövid idő alatt dűlőre kell vinnie a nyilvános városi könyvtár ügyét. E nyilvános könyvtárnak nem lehet más gazdája mint a város. E miatt áldozatot kell hoznia. Viszont az egyes tudományos társulatok és egyesületek is meghoznák e célra a maguk áldozatát, és egy-egy szűk szakkönyvtár visszatartásával átengednék könyvgyűjteményeiket a városi nyilvános könyvtár számára. Ily úton rövid idő alatt 15—20.000 kötet könyv állhatna a nyilvános könyvtár rendelkezésére és rövid idő alatt meg is kezdhethné működését, ideiglenesen valamelyik iskola épületében. De fejlődése csak úgy lesz biztosítva, ha annak egy állandó, erre a célra épült helyisége lesz. Hol lenne pedig méltóbb helyisége mint a múzeum épülete? A város ekként fel volna mentve egy könyvtárépület emelésétől; e helyett a múzeum-palotára hozna nagyobb áldozatot. Hiszen ez új épületben, ha azt Temesvár városa kívánja, a Régiségtár kere-

tében egy teljesen speciális temesvári múzeumot állíthatunk, a mint azt e cikk elején körülményesen is kitejtettük.

Temesvár szab. kir. város polgárságáról nem is lehet feltételezni mást, mint nagyobb arányú támogatást. A ki oly nemesen tudott áldozni egy meteorológiai állomás létesítéseért, vagy bármely más közintézetért: az belátja azt is, hogy a múzeum elsőrangú tudományos intézmény, mely elsősorban annak a városnak válik javára és üdvére, a melynek falai között van.

A h a r m a d i k f a c t o r v o l n a a z á l l a m. Az államkormány még soha nem tanusított nagyobb fogékonyságot a vidéki múzeumok és könyvtárak iránt mint jelenleg. Nemcsak évenként segíyezi a könyvtárakat és múzeumokat, hanem nagyon jelentékeny összegekkel hozzájárult már eddig is egyes kiválóbb városokban levő múzeumi paloták emeléséhez. Így például a szegszárdi múzeum legnagyobb részben az államkormány segélyének köszönheti új palotáját.

Az állam kormánya nagyon jól ismeri Temesvárnak úgy kulturális mint politikai positióját, és ha valahol, úgy e temesvári múzeumpalota létesítéséhez fog nagyobb mérvben hozzájárulni, mert a nagy határvárosok, mint Pozsony, Kassa, Kolozsvár és Temesvár vannak első sorban arra hivatva, hogy a magyar állam véghatárain képviseljék a magyar tudományt és erőt. Az ilyen határvárosokat első sorban kell megrakni mindennemű fő- és szakiskolával és tudományos intézményekkel, hogy innen sugározzék ki a magyarral még össze nem forrott nemzetiségekre a magyar szellem és tudomány. És melyik intézmény az, ha nem a múzeum, a melyik jobban, szemléletetlenebben éreztetné úgy hazánkfiaival mint az idegenekkel történelmi nagy múltunkat és ennek alapján nemzeti aspirációink teljes jogosultságát?

A n e g y e d i k t é n y e z ő v o l n a a t á r s a d a l o m. Nagyon igénybe van ugyan véve a különböző jótékony-egyesületek által, vérmes reményeket nem is köthetünk hozzá, de arra mégis csak lehet számítanunk, hogy egyes délvidéki hatóságok, testületek, intézmények és alapító tagjaink szintén hozzájárulnak

kisebb-nagyobb adományaikkal e nagy mű létesítéséhez, ha arra kellő formában felkérhetnek.

Különben a létesítés részletei nem tartozhatnak e cikk keretébe. Csak arról kívánok még néhány szót ejteni, hogy miként kezdjünk a dologhoz.

Legcélszerűbbnek látszanék, ha az a két tudományos társulat, mely a múzeum mai épületében tartja székhelyét és így a legjobban érzi a helyzet tarthatatlanságát, első sorban emelné fel szavát az új múzeumi palota ügyében. E célból azon alkalmal, midőn egyrészt a Délmagyarországi történelmi és régészeti múzeumtársulat, másrészt a Délmagyarországi természettudományi társulat legközelebb évi nagygyűléseit fogja tartani, mindkét társulat közgyűlésén egy-egy olynemű megokolt indítvány volna teendő, hogy tekintve a mai helyzet tarthatatlanságát, annak orvoslása végett mondja ki mindkét társulat közgyűlése, hogy egy új múzeumi palota építését elodázhatlan közszükségnek tartja; e célból a társintézettel együttesen kíván eljárni és a további teendők megállapítása végett mindenik társulat vagy a maga választmányát, vagy egy még szűkebb bizottságot választana, mely a másik társulat hasonló számú tagból álló bizottságával együttesen venné kezébe a további teendők intézését.

A tanácskozások további folyamába azután okvetlenül bevonandó Temesvármegye és Temesvár sz. kir. városa, s azonfelül a társadalom oly tényezői, kikkel a megalakult múzeumi bizottság magát kiegészíteni kívánja. Ez állandó múzeumi bizottság intézné azután a megkezdett ügyet, elnökünk: méltóságos dr. Molnár Viktor főispán úr bölcse vezérlete alatt, a megvalósulás útján folyton előre.

Ha e felszólalás egy kapavágással előre vitte a múzeum ügyét: nagyon elérte célját.

Régészeti ásatások Ulmán.

Irta Milleker Bódog.*)

1901. július 9-én rándultam ki Ulmára, hogy a határában lévő halmokat megtekintsem és a felásatásra alkalmasakat kikeressem. E célból helyet ismerő vezető mellett bejártam az egész határt. Összesen 9 halomra akadtam, melyek túlnyomó részben a községtől északnyugatra fekszenek. A község mellett van 3 tumulus. Északnyugatra a vasúti állomástól van Ittebeácz Arzén kukoriczásában egy 3·2 m. magas domb. Ettől nyugatra van Gloyer Jakabnak kukoriczával beültetett földjén egy 4 m. magas példány. A harmadik a vasút környékén Milosev Tosa kukoriczás földjén emelkedik vagy 4 méterre. Az északra fekvő Dolni Livade („alsó rét“) nevű mocsaras vidéken 4 halom van. A vlajkováczi határ mellett és ettől nyugatra van egy-egy hosszúkás lapos halom, melyek 2·5 m. magasak lehetnek. Az előbbin keresztül megy a kocsút, a másik művelés alatt áll. Ezen Besin Márton és még 3 más ulmai lakosnak a földje húzódik keresztül. E halmoktól nyugatra van a közlegelőn egy óriási tumulus, mely a legnagyobb a határban, mert 6—7 m. magas. Ez szép, kerek, szabályos alakja által is kitűnik. Az utolsó, a negyedik még nyugatibbra, közel a temesiklósi határhoz, Milutinov Vitomir kukoriczásában fekszik és 3—4 m. magas.

A községtől nyugatra, az országúttól délre, Temes-Miklós határához közel, a Szelistye nevű dűlőben, még 3 aránylag alacsony, mert csak 1·5 m. magas, halom látható Sztojánov Próka és Vrencsev Simon búza-földjén.

A két, a livádében fekvő lapos halmon kívül a többi kerek domb és ha eltekintünk a szelistyei 2 leszántott halomtól, van Ulmán 5 szép szabályos kúpalakú tumulus.

A felásatásra a községhez közel eső 3 halmot szemeltem ki. Ezek a vasúttól északra, az itt keletről nyugatra vonuló gyenge emelkedés északi szélén állanak.

Július 13-án fogtam hozzá a munkához a legkeletibb halmon kezdve. Ittebeácz Arzén halma a templomtól északnyugatra 1 kmnyire a falu szélétől, a Rétbe vezető széles úttól jobbra áll és a katonai térkép

*) Milleker B. tagtársunk ez ásatásokat a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége által előzetesen jóváhagyott tervezet alapján, a Délmagyar. Tört. és Rég. Múzeum-Társulat megbízásából vezette.

szerint teteje 94 mnyire áll a tenger színe felett. A halom szabályos kúpalakú, a teteje 5 mnyi átmérőjű gömbszelvényt alkot. Magassága 3·2 m. Alapja 44 m. átmérőjű. A kukoriczasorok miatt délnyugat-északkeleti, 1·5 m. széles árkot húztam rajta keresztül, melynek hossza 42 m. volt.

Az ásátás első eredménye az volt, hogy konstatálhattam, hogy a föld bolygatlan és még kincskeresők sem turkálták, daczára annak, hogy maga a föld birtokosa is erősen állítgatta, hogy ő ott látta a pénzt lánggal égni. Az északnyugati lejtőből nem került elő lelet. Annál több nyom volt a délkeletiben. Itt 1 m.-től kezdve a felszín alatt előkerült több összetört marhacsont, 1 darab birkacsont és 1 lófog, valamint kétszer 1—1 darab, durva, szabadkézből készült agyagedény töredéke. A második napon, d. e. 9 órakor, akadtam a közepén a sírra, tudniillik egy fából készült keletelt sírládának délkeleti sarkára és a benne volt csontváz lábára. Erre a halom közepének keleti részéből a földet eltávolítván, d. u. a munkát eredménynyel befejezhettem.

Az eredmény igen érdekes volt. Egy 1·90 m. hosszú, 1·50 m. széles és 0·55 m. magas, cserfából készült sírládjában egy gyermekleány csontváza volt elhelyezve olyképen, hogy arczczal a felkelő napba nézett. A ládjának fája, illetőleg deszkájának maradványa barnás elkorhadst rostokból állott. Maga a sírláda díszítve is volt. Találtam ugyanis a famaradványokban apró, mintegy 0·015 m. hosszú bronz szögecskéket lapos szabálytalan alakú fejekkel. Különben már ezek is inkább patina, mint fémből állottak, olyannyira megtámadta már azokat az idő. Azonkívül konstatáltam azt is, hogy a láda több helyt vöröskövel (Rotheisenstein, Röthel) volt bemázolva; egy helyt tisztán kivettem egy kbl. 0·03 m. széles sávot, mely a láda hosszszélét követte.

A csontváz a bal oldalra dölve feküdt, felhúzott térdekkel. A jobb kart lefelé, a balt felhajtva felfelé tartotta úgy, hogy az utóbbinak a keze a fej alá jött. A csontok részben még egészen jó állapotban voltak. Csak összelapítva volt az egész, de különösen a fej. Érdekes, hogy a szájnál egy idősb egyénnek néhány foga is volt elhelyezve. Az eltemetett egyén fogait Aberle C., fehértemplomi fogtechnikus, vizsgálta meg. Ez megállapította, hogy a csontváz egy 10—13 éves egyéné volt. A kinyújtott csontváz hossza különben 1·40 m. volt.

Az állkapocs alatt volt egy 0·009 m. hosszú, 4 hajlattal bíró, 0·008 m. belső átmérőjű, 0·0015 m. vastag kerek sodronyból álló tekeres, aranyból, melynek súlya 3·4 gramm. A füleknél találtam egy-egy 1·2 gramm súlyú aranykarikát és azonkívül sárgás és zöldes porhanyós anyagot, mely első pillanatra elporladt bronzpatinára emlékeztett. Daubner József, ulmai gyógyszerész, kinek egy ilyen kis rögecskét adtam, megvizsgálván ezt, azt konstatálta, hogy a vörösréznek még a nyoma sincs benne, hanem hogy a színes porhanyós rögecske gyantaszerű anyagból való. Azután azt is kon-

statálta, hogy a rögecskében 2 kis fénydarabocska volt, az egyik egy kis karikának hegyes vége és 1 homokszemecske alakú darabocska. A karikák, valamint a két említett fénydarabocska halovány aranyból valók, olyanból, melyben sok az ezüst. Ilyen aranyat Erdélyben találnak. Ellenben a nyakékül szolgált és gyöngy gyanánt használt tekeres anyaga barnássárga arany, melyet talán vidékünkön a folyók fővényéből mosták ki. A fülbevalók felső részét a karikák képezték. Ezek apró, csak 0·006 m. belső átmérőjű karikák, vékony, egymás mellett záró végekkel és vastagodó középrészszel.*) Ezeken voltak a talán gömbalakú csüngők megerősítve, melyek gyantaszerű anyagból állottak, és a melybe az aranyrészletek díszítésül voltak benyomva.

A 3. napon betömettem az árkot.

E halmot a bronz- és arany-dolgok alapján a történelemelőtti időkből vélem származtatni, még pedig a bronzkorból. E halom is igazolja ama feltevést, hogy az Alföldön létező halmok legtöbbje előkelőbb személyek sírhalmai.

Mindenütt kutatván a lelhelyekhez fűződő mondákat és szájhagyományokat, itt is kérdezősködtem az oda jövő kíváncsi szerb néptől, hogy mit tudnak az ottani halmok keletkezéséről. Erre egy öregebb szerb ember azt beszélte, hogy nagyon régi időkben a királylányok („krályiezák“) emelték e halmokat, midőn összevesztek, és karddal párbajozván, az elvérzett királylányokat beletemették a halmokba. Ugyanezen mondat halottam Vattinán is, hol az a Manzin-féle tanyától északra lévő kisebb-szerű halom keletkezéséhez fűződik; itt pláne „Krályicza“ a halom neve is. Ilyen „Krályicza“ nevű halom van végre Vracsevgúj határában is, ott, a hol a Fehértemplomból jövő vasút a Néravölgyből kikanyarodik észak felé.

A mondáknak ugyan sokszor valami komoly történelmi magva is szokott lenni. De azt mindjárt elfogadni nem merném, hogy a szerb szájhagyomány az ulmai praehistoricus tumulusra vonatkoznék; itt véletlenül mégis rokonvonások tapasztalhatók monda és tárgy között, mert csakugyan valami „h e r c e g l e á n y“ lehetett a néma lakója az általam felásatott halomnak.

Julius 29- és 30-án ásattam fel a Gloyer Jakab földjén lévő halmot. Ez magasabb az Ittebeáz-félnél. Magassága ugyanis 4 m. volt. Ezen átvonattam délkeletről északnyugatra egy 44 m. hosszú, a balom közepén 3·8 m. és a végeken 1·5 m. széles árkot. A földmunkálat itt tehát sokkal

*) Hasonló alakú fülbevaló, ill. aranykarika, találtatott 1885-ben a verseezi szőlőkben. Ez is halvány, tehát erdélyi aranyból készült, de nagyobb az ulmainál, mert 3·4 gr. súlyú. Leletkörülményei ismeretlenek. Először az én birtokomba kerülván, most a verseezi múzeumban őriztetik (V. ö. Milleker B.: Dél-Magyarország régiséglei, 1891, 54. l.).

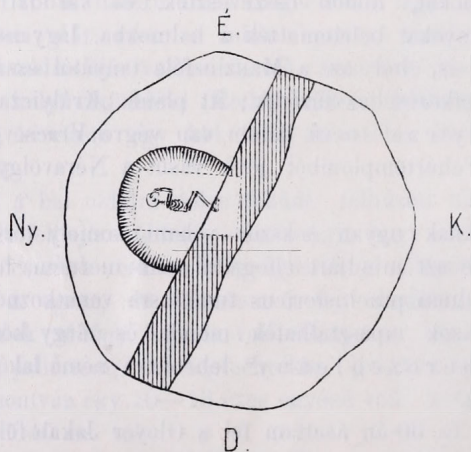
nagyobb volt, mint a múltkor. A hetedik ásónyomig fokozatosan szűkebbre szabtam a csatornát, 1·5 m.-től lefelé egészen 4 m.-ig, aztán megtartottam a szélességét, mely most a közepén 1·9 m. volt.

Egészen 3·2 m.-ig találtam ugyanazon artefactákat és tárgyakat a köpenyegben, mint az Ittebeácz-félében, t. i. előfordultak benne elszórtan durva, vastagfalú, szabadkézből készült edények töredékei, faszénrészletek és 1 kis tűzkőforgács, valamint marha- és juhsonttöredékek.*) Azonban ezeken kívül mást nem leltünk. Sírra, fájdalom, nem akadtunk. Daczára annak, hogy még 0·4 m.-nyire az őstalapja is belehatoltam és a csatornának 2 odálfalát át- meg átvizsgáltam, nem tudtam annak a nyomára jutni.

Megemlítendő azonban, hogy a csúcs északnyugati oldalán egy, mintegy 3 m. hosszú helyen a föld meg volt bolygatva és pedig vagy 2 m.-nyire befelé a halom belsejébe. Azonkívül az egyik munkásom bevallotta, hogy ő vagy 15 évvel ezelőtt a halom délkeleti alján kincsre ásott.

A kutatás tehát ezen második halomnál a földolgot, a sírt illetőleg eredménytelenül maradt. Csak azt konstatálhattam, hogy az a többiben megegyez az Ittebeácz-félével.

*) E dolgok talán a halotti tor maradványai voltak.

AZ ITTEBEÁCS-FÉLE HALOM.

Adatok Kelet-Torontál helyrajzi történetéhez.

Milleker Bódogtól.

Verseczvidéki helyrajzi kutatásaim közben nem egyszer voltam kénytelen a szomszéd torontáli síkságra is kiterjeszteni figyelmemet. Ez adott okot ezen sorok megírására, melyek több, a mai bánlaki és módosi járásban, a Berzáva-csatorna környékén, többnyire már eltűnt helység holfekvésének meghatározását és történeti múltját kívánják adni.

Az említett vidék Denta és Kanak között terül el; kbl. 15 km. hosszú, mintegy 8 km. széles, tehát mintegy 120 km² területet foglal magában.

Kitűnő szolgálatot tett nekem Görög: Magyar Átlása az 1802—11. évekből, melyben a Torontál vármegyét feltűntető térkép több régen eltűnt helységnek fekvését mutatja, valamint a katonai térképnek 1896-ban készült dettai részlete, melybe a dülönevek híven be vannak jegyezve, mely dülönevek gyakran eltűnt helységek neveit tartják fenn.

Történeti adataimat természetesen Pesty Frigyes: Krassó vármegyének történetéből, Csánky: Magyarország történeti földrajzának II. kötetéből, valamint Ortway Tiv.: Magyarország egyházi földleírása I. kötetéből vettem leginkább. De a figyelmes olvasó észre fogja venni, hogy másutt is kutattam, és nemcsak bővítettem az adatokat, hanem hogy azokat itt-ott helyre is igazítottam.

A tárgyalandó helységek a következők: Gay (ma Nagy-Gáj), Terjén, Zsorkfalva, Balád, Bélszeg, Pártás (ma Partos), Kalugyero-
rovo, Ráros, Péterlaka, Mégy, Lőty, Konak (ma Kánák), Szárcsatelek, Sarud, Rákos, Kócsa, Sziget, Brod, Bolyo-
bar, Visád és Szaggyú (ma Szóka); összesen 21. Valamennyien a középkorban keletkeztek, de csak Gay, Pártás, Konak és Szaggyú élnek még ma is. Terjén, Zsorkfalva, Balád, Bélszeg, Kalugyero-
rovo, Ráros, Péterlaka, Mégy, Lőty, Szárcsatelek, Sarud, Rákos, Kócsa, Sziget, Brod, Bolyobar és Visád ma már nem léteznek és már régen eltűntek. Ezért az előbbi négy helységnél a régi történeti adatokhoz újabbkoriakat is csatolhattam.

*

*

✱

I. Gay = Nagy-Gáj.

A Gáj helynév szláv eredetű. Szerbül annyit jelent, mint berek, kis erdő (G. Popowitsch: Serb.-Deutsch. Wörterbuch, 26.). A Versecztől északra fekvő Nagy- és Kis-Gáj-on kívül van még Zágáicza (zá-gáj-icza, most Fürjes), Gájtászol (régente Gajtászova) és Vrácssegáj („a bűvész berke“) a fehértemplomi, és Gája (most Gálya) a kubini járásban.

Valpótól északnyugatra van Zágáicza nevű pusztja. Baranya vármegyében pedig volt a XV. században Zagayez nevű helység (Csánky, II, 537.).

Gáj először 1364-ben tűnik föl, midőn Kont Miklós, nádor, a mezősomlyói nádori közgyűlésen Farkasfalvai Farkas özvegyének, Klárának, meghagyta, hogy Szent Mihály utáni nyolczadán „in villa Gay,“ a Boldogasszony templomában megjelenjék és a titeli káptalan kiküldöttje előtt igazolja magát a sógora által ellene emelt vád ellen (Pesty: Krassó, III, 50. sz.).

1381-ben Erzsébet királyné többeket, köztük „de Gay“ nevű nemest is, kiküld néhai Benedek bán fia Miklós birtokainak feloszlására (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 91. sz.).

Azután sokáig mélyen hallgatnak forrásaink.

Gay a hajdani Krassó vármegyéhez tartozott. Pesty Fr. azonban nem tárgyalja múltját Krassó vármegyéről szóló munkájában.

A XVI. század vége felé a verseczi vidék rövid időre az erdélyiek kezébe kerülván, Báthory Zsigmond az itteni helységeket sorban eladományozta. Így 1597-ben Semlak, Gattaja, Omor, Denta és Gáj („Gaŷul“) temesvármegyei helységeket Baresay Andrásnak adta, ki azokba u. a. évi február 3-án be is iktattatott (Pesty: Krassó, IV, 490. sz.).

A török korszak előtt csak egy Gáj létezett. Kis-Gáj úgylátszik csak a XVII. században keletkezett, valószínűleg úgy, hogy az ősi Gáj, most Nagy-Gáj, lakosságának egy raja ide telepedett. Kis-Gáj különben csak 1.5 kmnyire fekszik Nagy-Gájtól keletre.

A XVII. század végén (1690—1700), midőn a császáriak a dél-vidéket meghódították volt, említetik Maligaj és Velikigaj, mely helységek akkor a csákovai kerülethez tartoztak (Marsigli-féle jegyzék.).

A törökök elvonulása után, 1717-ben a hivatalos összeírás szerint Veliki Gay-nak 40 és Mali Gay-nak 30 háza volt (Szentkláray: Száz év, I, 22.). Mindkét falu a csákovai kerületben feküdt és lakott hely volt (u. o., I. melléklet.).

Az ezen vidéken akkor uralkodott közbiztonsági viszonyokat illusztrálja egy 1728-ból való adat, mely szerint az itteni pópát megölték (Baróti: Adattár, 516. l.).

1779-ben Nagy-Gáj Torontál-, Kis-Gáj pedig Temes vármegyéhez

csatoltatott. Ebben az esztendőben kezdődnek a nagygáji szerb parochia anyakönyvei is (A verseczi szerb püspökség schematismusa, 53.).

Midőn a Bánság visszacsatolása alkalmával a kincstári jószágokat eladták, az 1781. szept. 15-én Temesvárt eszközölt árverés alkalmával Malenicza Jószim Nagy-Gájt, mely 97.882 forintra volt becsülve, 109.000 forintért vette meg (Szentkláray: Száz év, I, 410, 411.).

A lakosság azonban nem volt megelégedve az új viszonyokkal, mert 1783—84-ben innen több család szökött át az aldunai katonai végvidékbe (Baróti: Adattár, 454.).

1816-ban az uraság Nagy-Gáj keleti oldala mellé egy új német községet telepített, mely az urasság után Malenitzafalva nevet nyert.

1832-ben helyezték át ide a németsztamori r. k. plébániát, dodatiót a Malenitza családtól kapván.

A jelenlegi r. k. parochiális templom 1854 és 1855-ben épült az urasság költségein és 1856-ban szenteltetett fel (a csanádi schematismusok nyomán.).

A malenitzafalvai, ill. nagy-gáji, r. k. plébánosok közül előttem ismeretek: 1841—1851: Tomassek József, 1852—1858: Killer Frigyes, 1865: Winkler András, 1878—1897: Gaál Imre és 1897 óta: Endresz Jakab.

1848 körül a két helység állapota (Fényes Elek Nagy-Gájt Rácz-Gáj-nak és Malenitzafalvát Német-Gáj-nak nevezi) a következő volt: Nagy-Gájnak volt 40 kath., 10 evang., 1804 gör. kel. szerb és 22 izraelita vallású lakosa, és óhitű temploma. Malenitzafalván pedig volt 634 kath. német, 2 evang., 4 gör. kel. és 16 izraelita lakós, és kath. parochiális templom. Telkeinek száma $63\frac{5}{8}$ volt (Fényes E.: Magyarorsz. geographiai szótára, III, 129.).

1855-ben a két község lakosságának száma 2581 és területe 9964 hold volt. Három nemesi birtok létezett akkor itt; Nagy-Gájon 2; Malenitza János 3379 holdat és Malenitza Miklós 3985 holdat birt. Malenitzafalván pedig 1, hol Malenitza János 1659 holdat birt. A község jegyzője Weckerl János, Nagy-Gáj bírása Pávkov András és Malenitzafalva bírása Merk Vilmos volt. Nagy-Gájon mint gör. kel. plébános Csolakovics Mihály, vicarius, és mint káplán Csolakovics Döme működött; Malenitzafalván Killer Frigyes volt a r. k. plébános. Nagy-Gájon a szerb tanítót Boksán Izidornak és Malenitzafalván a német tanítót König Ignácnak hívták (Handbuch für die Woiwodschafft für d. J. 1855.).

A jelenlegi nagygáji szerb templom 1856. ápril 22-én (az ó-naptár szerint) szenteltetett be Maschirewitsch Samu, temesvári gör. kel. püspök, által (A verseczi gör. kel. szerb egyházmegye schematismusa, 153. l.).

Abban az időben (Handbuch etc. etc.), sőt még később is, a délvidéki szerb és rom. egyházmegyéknél 1868-ban történt rendezése után,

1879-ben is (Radič: Verfassung, 215.), Nagy-Gáj, daczára annak, hogy a verseczi püspökség székhelyéhez oly közel esik, a temesvári püspökséghez tartozott.

1865-ben Nagy-Gáj Malenitzafalvával együtt 4 nagy- és 365 kisbirtokost mutatott föl. Határában volt 6599 hold szántóföld, 1508 h. rét, 983 h. legelő, 167 h. erdő, 622 h. szőlő és 443 h. hasznavehetetlen földterület, összesen 9762 h., melyeknek földjövödelmét 64.497 frt. 22 kr-ra p. p. becsülték (Magyarország földjövödelme 1865-ben, 384, 385.).

1880-ban volt Nagy-Gájon 278 ház, 1427 lakóssal. Az utóbbi közül volt nyelvre nézve 140 magy., 61 német, 8 rom., 1170 szerb, és 48 beszélni nem tudó; vallásra nézve: r. k. 175, gör. kel. 1222, evang. 1, helvéth. 18, és izraelita 11. Olvasni-írni tudott csak 163. Malenitzafalván volt 105 házban 566 lakós. Ez utóbbiak közül volt nyelvre nézve: 21 magy., 470 ném., 1 rom., 22 szerb, 13 egyéb nyelvű és 39 beszélni nem tudó; vallásra nézve: 538 r. k., 25 gör. kel. és 3 evang. Olvasni-írni tudott 207 (Az 1880. évi évszámolás eredményei, II, 303.).

1888-ban egyesítették a két községet és ezóta a helység ismét a régi Nagy-Gáj nevet viseli.

1895-ben Nagy-Gájon 350 gazdaság volt. Összeiratott 8418 h. szántóföld, 176 h. kert, 452 h. rét, 13 h. szőlő, 8 h. parlagon fekvő szőlő, 5212 h. legelő, 91 h. erdő és 352 h. nem termő terület, összesen 10.031 h. A határban 7968 gyümölcsfa volt kiültetve. Számláltattott végre 1210 szarvasmarha, 982 ló, 3 szamár, 1 kecske, 1170 sertés, 1919 juh, 8852 drb. baromfi és 416 méhesalád (A m. k. országainak mezőgazdasági statisztikája, I, 566—569.).

A 6 nagybirtokos földjeinek állománya a következő volt: Dániel Ernő báró: 4158 hold, Winterberg Gyula 2558 hold, az egri r. k. főkáptalan 1410 hold, továbbá Blaschkovits Mihály 503 hold, Hergat Henrik 181 hold és Wosching György és neje 699 hold (u. o., II, 444, 445.). Winterberg részét 1900-ban Dániel Ernő vette meg, a ki azáltal majdnem egészen a Malenitza család helyébe lépett.

1898-ban Nagy-Gájnak 1011 r. k., 1815 gör. kel., 19 helvét hitvallású és 20 izraelita, összesen 2865 lakosa volt (Schem. Ősan. pro 1900, 259. l.).

Nagy-Gájon született Dimitrijevis Nektár, verseczi gör. kel. szerb püspök*).

*) Dimitrijevis családjának neve valaha Ránkov volt. Nektárnak dédapja változtatta át Dimitrijevisre. Atyja a Petrovics családnak ispánja volt Idvarnokon, majd tisztartó a Malenitza családnál Nagy-Gájon. Itt született Nektár 1839. jul. 7-én. Gymnasiumi tanulmányait részben Nagy-Becskeken, részben Bécsben végezte; az utóbbi helyen hallgatta a jogot is és letette az államvizsgálatot. Azután a verseczi theologiai intézet növendéke lett s mint ilyen 1862-ben prodiakonná szenteltetett föl. 1865. szept.

Nagy-Gáj határában három pusztá van, Ternya, Sarkacz és Ballát, melyek nevükben ugyanannyi eltűnt középkori helységnek, ú. m. Terjén-, Zsorkfalva- és Balád-nak, emlékét őrzik.

II. Terjén.

Alapítói szlávok voltak. A helynév képeztetett a szláv „tŕrnŭ“ szóból, mely tövist jelent. A töben az ű néma lévén, a különböző dialektusok más-más magánhangzót illesztettek helyébe; azért azon helyneveink, melyeknek töje vagy előrésze Tarn, Tern, Tirn, Torn és Trn, jóformán mind ide tartoznak. Ide tartozik a Tirnova és a magyaros Terenye helynév is.

1364-ben Churei Mihály, Péter fia, a Krassó vármegyében fekvő Teryen részbirtokát 10 márkáért elzálogosította Jakabnak, János fiának. Ezen Jakabnak az apósát Andrásnak hívták, ez pedig Nigas fia volt. Ki volt kötve, hogy a kiváltás idején Jakabnak szabadságában áll, az időközben oda telepített jobbágyokat elvinni. Ez időben Teryen, mely különben egyszer az oklevélben Termen-nek is iratik, csak 2 házból álló majorság (possessio) volt. A bevallás történt Lőrincz mester, Domokos fia, harami várnagy és krassói alispán előtt, Haramban ([Palánkon] Pesty: Krassó, III, 47. sz.).

Krassó vármegye 1421. évi bizonyítványa szerint Csép Miklós eltiltotta Himfy István fiait, hogy a Berzáva folyását más irányba vezessék. Ezen tiltakozás történt Terien-i Döme előtt (u. o., 204. sz.).

Ezen utóbbi nemes 1428-ban mint kir. ember szerepel Szokoláron a Muronyiak beiktatásánál. E beiktatásra még ki volt jelölve Jakab, Erne fia, szintén Teryen-ből (u. o., 227. sz.).

1446-ban a Terjéni család a páznádi Bakyaktól és a Páznádiaktól Tivántelkén és Megyeren, Temes vármegyében, egyes részeket zálogba vett (Csánky i. h., II, 73.).

A török korszakban Terjén még létezett. A XVI. század utolsó éveiben Báthory Zsigmond seregei Versecz vidékét a törököktől rövid időre elfoglalták és ekkor e vidéken birtok-adományozások történtek. Bárcsay András 1597-ben a Temes vármegyei Semlak, Omor, Gattaja, Denta és Gáj birtokába iktattatván, mint egyik szomszéd részt vett, karánsebesi Fodor

24-én mint szerzetes a mesziesi zárdába lépett. 1866-ban a verseczi theologiai intézet igazgatásával bízott meg. 1874-ben mesziesi archimandritává lett és ezen tisztséget 1885-ig viselte, midőn Kengyelatz, verseczi püspök, kinek oldala mellett Dimitrijevis éveken át működött, meghalt. Dimitrijevis most az egyházmegye administratora lőn. 1887. jan. 23-án pedig, miután az előbb megválasztott Ruvárác Hylarion lemondott volt, megválasztott püspöknek, mit a király u. a. évi jan. 29-én megerősített. 1893-ban a temesvári egyházmegye helyettes püspöke is volt. Meghalt 1895. decz. 2-án. Eltemetett a verseczi gör. kel. szerb székesegyházban.

Ferencznek jobbágya is, a Tirneny-ben lakó Rákovics Miklós (Pesty: Krassó, IV, 490. sz.).

Pesty Terjént a régi Krassó vármegye szélén keresi (u. o., II—2, 240.) és az 1597-ben említett Tiren y-helységet külön helységnek veszi, mely „úgylátszik Krassó vármegyében, Temes vármegye szélén volt“ (u. o., II—2, 248.). Csánky nem említi e helységet, csak a birtokos családot Temes vármegyében (i. h., II, 73.).

A Torontál vármegyei Nagy-Gáj község határában, a falutól délre, van a Ternyan hodája, mely báró Dániel Ernőé. Ez tartja fenn a hajdani Terjén emlékét.

1767-ben Ternyan az „új praediumok“ közt soroltatik fel (Szentkláray: Oláhok költöztetése, 8.).

Az 1776. évi, Grisellini-féle térképen „Tenniak P.“ olvasható.

Görög: Magyar Állásának torontáli térképén, mely 1799-ben készült, meg van jelölve „P. Ternya.“

III. Zsorkfalva.

1415. febr. 4-ike alatt jelenti az orodi káptalan, hogy előtte Gyer-tyánosi Csépy Antal mindennemű ügyeiben törvényes képviselőit megnevezte. Ezek között volt paulus de parthas és Lucus Surk de Surk-falva (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 305. sz.).

Surk Lukácsal többször találkozunk az oklevelekben. 1405-ben említettik lucas filius. Swrk de Wyfalu, temesi nemes (u. o., 208. sz.); — 1407-ben Lucas dictus Sork de Mayosfalua (u. o., 237. sz.); 1409-ben Lucas (vel Thomas) Surk de Wyfalu és más helyt: Lucas de Surk (u. o., 248. sz.), és végre 1415-ben Lucas de Wyfalu (u. o., 311. sz.).

Ebből kitetszik, hogy Surk Lukács Surkfalva, Ujfalu és Májosfalva birtokosa volt. Ujfalu Temes, Májosfalva pedig Krassó vármegyei hely volt.

Csánky azt véli, hogy Surkfalva-i, úgy látszik, temesi nemes volt (i. h., II, 72.). A fent idézett Parthas a Nagy-Gájtól északra fekvő Partosnak felel meg; Surkfalva pedig ennek szomszédságában feketett.

Csánky a Surkfalva helynevet Zsurkfalvának olvassa (i. h., II, 72.). Azonban ennél helyesebb valószínűleg a Zsorkfalva illetőleg Zsarkfalva olvasás, mert a név nemcsak Surk, ill. Swrk alakban, hanem Sork alakban is előfordul. A szerb nyelvben Zsárkó személy-, név és zsárkó melléknév; ez utóbbi annyi mint heves. Megemlítendő, hogy Temes-Kubintól délre egy igénytelen kis Dunasziget a Zsárkovác nevét viseli.

1748-ban említettik a Schargacz szállás (Baróti: Adattár, 478.).

Nagy-Gájtól délnyugatra van a Sarkacz nevű pusztá, itt terült el hajdan Zsorkfalva. Sarkacz jelenlegi birtokosa báró Dániel Ernő, ki ezt 1900-ban Winterberg Gyulától vásárolta.

IV. Balád.

Thomas de Balad fia, Mátyás, 1385-ben egyezségre lép a Himfyekkel anyai hozományára nézve. Ugyanis Erzsébet, helimbai Röth János leánya, Baladi Tamás neje, hozományára nézve a Himfyek által kielégítést nyert Nagy-Ermen (a mai German) faluból, kapván onnan 200 forintot (Pesty: Krassó, III, 109. sz.).

Ugyanezen Mátyás 1410-ben kijelölt kir. ember a Sasdon (a mai Soósdon) elkövetett erőszakoskodás ügyében (u. o., 180. sz.).

Ezen családból (de Balad) Imre és János 1427-ben kir. emberekül voltak kijelölve Nagymihályi Albertnek Krassó-, Temes- és Csanád vármegyei jószágaiba való iktatásánál (u. o., 223. sz.).

1446-ban ismét említetik a helynév nemes névében, ki Partas vagy Ivánd határosa volt (Csánky, II, 25. és 73.).

1456-ban a Tótfői Száti-(Zathy-)család tiltakozik az ellen, hogy V. László király a Temes vármegyei Tótfőfalut eladományozza, illetőleg, hogy azt Baladi András és Baký Egyed elfogadják (Ortvay: Magyarország. egyh. földl., I, 455.).

Csánky szerint Balád Temes vármegyéhez tartozott (i. h.). Pesty felsorolja a krassói helységek közt.

A török korszakban még élt. Midőn a XVII. század végén, 1690—1700, a császáriak e vidéket rövid időre hatalmukban tartották, „Balad” közigazgatásilag a csákovai kerülethez tartozott (a Marsigli-féle jegyzék szerint.).

A törökök kiűzése után, 1717-ben, a hivatalos összeírás szerint Ballad-nak 18 háza volt (Szentkláray: Száz év, I, 22.), de lakatlanul állott (u. o., I. melléklet.). Azóta nem éledt föl többé újra.

Nagy-Gájtól nyugatra van a Ballát-Hodája, mely e falú emlékét fenntartja.

1748-ban a Veliki Gáj helységnél volt praedium Ballad legnagyobb részt mocsár volt és nem volt árendába adva. A Schargacz nevű szállás mellett terült el (Baróti: Adattár, 478.).

1750 és 1751-ben a Veliki Gai és Parthos-zárda között lévő Balad praediumot Omor községe bírta haszonbérben évenkénti 41 rh. forintért (u. o., 482.).

1767-ben Balad az új praediumok közt fordul elő (Szentkláray: Oláhok költöztetése, 8.).

A Grisellini-féle térképen, mely 1776-ból való, „Alt und neii Pal-lad Praed.“ van feltüntetve.

Vége a Görög: Magyar Átlásának torontáli térképén látható „P. Balát.“

V. Bélszeg.

Himfy Péter 1375-ben Obelzek (Ó-Bélszeg) falúból egy Dusin nevű jobbágyot telepített át Bercse nevű falvára a terragium lefizetése után (Pesty: Krassó, III, 86. sz.).

1421-ben Nagylaky János és Csáky György kölesönös örökségi szerződésre lépnek, melynek értelmében az előbbi a Krassó vármegyében fekvő Belzek (Bélszeg), Nagbelzeg (Nagy-Bélszeg), Obelzek, más helységekkel együtt Csáky Györgynek és testvérének ígérte (u. o., 205. sz.).

De 1427-ben Zsigmond király a magtalanul meghalt Nagylaky birtokait (köztük nag belzek, ill. Nagbelzegh, és Belzeg, ill. Belzegh falvakat is) Nagymihályi Albertnek oránai perjelnek adományozta (u. o., 218. és 223. sz.).

Erről 1428-ban Zsigmond priv. levelet is állíttatott ki, melyben Nagbelzeek, Belzegh, Obelzeek és Peruenbeelzeek említetnek (u. o., 226. sz.).

Midőn 1445-ben Nagymihályi György hűtlensége miatt Hunyady kormányzó a Nagymihályi javakat elkobozta, Bélszeg ismét más kézbe került.

1550-ben Nagymihályi Sandrin és Gábor tiltakoznak az ellen, hogy Frater György és Petrovics Péter megkapják a fenti birtokokat, köztük Belzegh falut is (u. o., IV, 405. sz.).

A helység egykori nagyságáról tanúskodik legjobban azon körülmény, hogy idővel négy helységre, ú. m. Bélszeg, Ó-Bélszeg, Nagy-Bélszeg és Pervény-Bélszegre oszlott.

Bélszeg a török jármat nem élte túl.

Pesty és Csánky Bélszeget a zichyfalvai Bioszeg pusztába helyezik (Pesty: Krassó, II—2, 36. l.; Csánky: Magyarország tört. földrajza a Hunyadyak korában, II, 79.).

Ezen Bioszeg nevű pusztá Zichyfalva határában a helységtől észak-keletre terül el. Jelenlegi tulajdonosa Dániel László.

Bioszegh praedium, melynek területe 787 holdra terjedt ki, 1783—87-ben évenként 320 frtot hozott a kinestárnak bér fejében (Czoernig: Ethnographie von Oesterreich, III, 69.).

Görög: Magyar Átlásának 1799-ben készített torontáli térképén ott van „P. Bioszeg.“

1865-ben Bioszeg praedium 610 h. szántóföldből, 135 h. rétekből

és 27 h. hasznavehetetlen földből, tehát összesen 772 holdból állott. Föld-jövedelmét 6751 frt. 11 kr-ra p. p. becsülték (Magyarország földjövödelme 1865-ben, 384, 385.).

A Bélszeg összetett helynévben a jelzőszó Bél szláv eredetű. A bélü = fehér melléknévből származik; a zeg magyar szó és „szigetet” jelent. Érdekes Bélszeg jelzője is. Perven (Peruen), vagy a mint azt Csánky magyarosan írja: Pervén nem egyéb mint a szerb-szláv prvi, vagy régiesen pervi = első. A középkorban a számnevek gyakran használtatnak helynevekül. Arad vármegyében 1477-ben négy Kizdia létezett, melyek hivatalosan és közszokás szerint Első Kizdia, Második Kizdia, Harmadik Kizdia és Negyedik Kizdia neveztetnek. Ugyane vármegyében volt Simánd is (Pesty: A helynevek, 41. l.). Perven-Bélszeg helynévben tehát a számnévi jelző „Első” nem szokatlan; a mi azonban ritka eset, ez az, hogy itt a számnévi jelző a szláv-szerb nyelvben fordul elő.

1447-ben ugyanis Papdi és berendi Bak családok tagjai Papd, Sóskút, Péltelek, Paktető, Mene, Gyarmán, Czecz, Szentlélek és Bélszék nevű Temes-, Torontál- és Kevemegyei birtokok felett egyezkednek, mely alkalommal a Papdiak a berendi Bak ivadékokat — kik anyjok, mint Papdi-leány révén (Bak Jánosné, szül. Papdi Krisztina) Czeczken, Szentléleken és Bélszéken, különben is birtokosok — bebocsátják a hat első falú részeibe (Csánky, i. h. 86.).

Az itt említett pon. Beelzeek-et Pesty és Csánky hajlandók Kéve vármegyében feküdtnek venni; de miután az okmányban a helységek hovátartozandósága tüzetesen nincs megjelölve, nem lehetetlen, hogy a hajdani Mihályi birtokot kell alatta érteni.

A XV. század vége felé (1491-ben és 1496-ban) ily nevű falú (Belzeg és Beelzeek) különben a más megyékben birtokos Zelena család előnévében is föl-fölmerül (Csánky i. h., 98, 99.); de hogy ezen hely értendő-e, nem lehet tudni.

VI. Pártás = Partos.

A XIV. század negyedik tizedében a pápai tizedlajstromok tanúbizonysága szerint Partas plébániával birt, melynek papját Albertnek hívták (Ortvay: Magyarorsz. egy. földleírása a XIV. században, I, 467.).

1370. júl. 19-én János temesi főesperes és püspöki helynök Thothpartas és Magyarpartas, valamint Péterlaka birtokot illetőleg jelentést tesz. Ebben említetik mint birtokos nemes Péter Wadondepartas (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 72. sz.).

A XV. század elejéről több adatot mutathatunk fel birtokosairól. Így 1401-ben a csanádi káptalan azt jelenti Zsigmond királynak, hogy a

király emberével együtt Krassó vármegyében vizsgálatot tartott, melyből kitűnt, hogy Miklós krassói alispán, Nicolaus filius Symonis de partas és Szigeti János, Miklós fia, remetei Himfy István mester ellen hivatalosan eljárak, de hogy hivatalos vizsgálatuk eredményét Himfy Istvánnal közölni nem akartak, a miért is a káptalan és az ezzel eljáró királyi ember Miklós alispánt Majusfalván, Miklóst, Simon fiát „in partas,” Jánost, Miklós fiát, pedig „in Zygeth,” t. i. saját birtokaikban felkeresvén, őket a király elé idézték (Pesty: Krassó, III, 154. sz.).

Alig egy hónappal később kelt az országbíró egy levele, melyben a fent említett Miklós de partas, és Miklós de Zygeth Krassó vármegyei szolgabíráknak nevezetnek (u. o., 155. sz.).

1406-ban küldetik ki Johannes Fodor de partas mint kir. ember egy Egerszegen történt hatalmaskodás megvizsgálására (u. o., 171. sz.). Egy másik ezen ügyre vonatkozó oklevélben Johannes Fodor de partas-nak hívják emberünket (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 229. sz.). Ezen Fodor még többször, de praedicatum nélkül, mint kir. ember fordul elő az oklevelekben. Így 1415 és 1418-ban. Johannes Fodor máskor megint de Chechtelek (Csecesteleki) előnevet használ; valószínűleg volt Csecesteleken valami részbirtoka. Csecesteleki Fodor Jánossal, mint kir. emberrel 1405, 1409, 1414, 1415 és 1418-ban is találkozunk.

1430-ban Fodor Balázs ügyvéd volt Krassó vármegyében (Csánky, II, 110.). Vajjon ez utóbbi rokona-e Jánosnak, nem lehet tudni.

De térjünk vissza Partashoz. 1415-ben Gyertyánosi Csép Antal Paulus de parthas-t az orodi káptalan előtt ügyvédül vallja (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 305. sz.).

1418-ban de Parthas András kir. ember, midőn Remetei István Benke Pétert bevádolja, hogy a krassói Bácostövisse falujából 9 ökröt elhajtott (u. o., 353. sz.).

1443-ban Csecesteleki Partas birtokos-család említettik (Csánky i. b. 87.).

1446-ban adományozta Hunyady kormányzó Sárváry Oszvát csanád-vármegyei főispánnak és ennek néhány atyafiának, valamint Wathi Mihálynak együttesen a temesvármegyei Magyar-Partas, Rákos, Kis-Bolibar, Péterlaka és Ivánd részeit, melyeknek birtokába őket a csanádi káptalan 1447. májusban be is iktatta (Borovszky: Csanád története, I, 334, 335.; v. ö. Csánky, I, 91.).

Azonban Partasi Simon és Pál, kik különben az ellenmondási joggal is éltek volt, perrel támadták meg az új adományosokat, mire 1448. márcz. 18-án Sárváry a per alatt lévő Rákos, Partas, Bolyobar, Péterlaka és Ivánd helységekben reá jutott birtokokról a csanádi káptalan előtt lemondott (u. o., 335.).

1481-ben Parthasy Imre és András, Pál fiai, tiltakoznak,

hogy a király Magyarparthas és Thothpartas temesvármegyei helységeket eladományozni szándékozik (Ortvay: Magyarorsz. egyh. földl., I, 467.) A Partas i a k akkor mint Magyar- és Tóth-Partas, Rákos, Bolyobar, Gád, Kalagyer és Leszkócz birtokosai szerepelnek (Csánky, i. h., 87.).

1494-ben és 1497-ben ugyanazon Parthaas-i András és Imre kijelölt kir. emberek Csáky Mihálynak Jobbágy, Szaggyú, Bolyobar, Apácza, Mura, Oszlár stb. zálogjogi birtokába való beiktatásán (Ortvay: Morsz. egyh. földl., I, 467.).

Azután hosszú időre elnémulnak a források.

Pesty azt mondja, hogy a fenti, a XV. század elejéről való adatokból kiviláglik ugyan, hogy Krassó vármegyében hajdan Partas helység létezett, de holfekvése nehezen állapítható meg és hogy nem sokat nyerünk, ha azt a megye nyugati részeiben jelölhetjük ki (Pesty: Krassó, II—2, 98.).

Ortvay viszont azt állítja, hogy ezt a közölt adatok éppen nem bizonyítják, mert a szóban forgó Partas mindannyiszor csak mint családnévadó név fordul elő s mint ilyen nincs földirati összefüggésben Krassó vármegyével. Partas a torontálvármegyei Partosra vonatkozik, mely hajdan Temes vármegyében feküdt, a mint ezt a pápai tizedlajstromok igazolják. Partos Krassó vármegye régi határához igen (?) közel feküdt, úgy hogy az itteni birtokos is könnyű szerrel küldetethetett ki krassóvármegyei statutiókra (Ortvay, i. h., 467.).

A Berzáva csatorna balpartja mellett fekvő mai Partostól északra van az Ó-Partos nevű dűlő, melyen a hajdani Partas feküdt.

Különös, hogy sem az 1717. évi hivatalos összeírás, sem pedig a Mercy-féle térkép helységünket nem ismerik.

Az utóbbin Wischad (Visád) helységtől délre, a mai Partos helyén, a mocsárban szigeten kolostor van feltűntetve. Ezen partasi gör. kel. zárda alapításának idejét nem ismerjük; a török korszakból vette át azt a XVIII. század, melyben meg is szűnt.

1750 körül említetik a parthos-i óhitű zárda (Baróti: Adattár, 482. l.).

Az 1761. évi bánsági térképen Bardosch helység a tervezett Berzáva csatorna jobb partján Ó-Partos helyén állott.

Az 1761—1767. években Dentától Kanakig Partos mellett ásatott Berzáva csatorna üdvös hatással volt az egész vidék életviszonyaira. Sok ezer hold termőföld szabadult meg a víztől. A mellette és a környékén lévő községek, u. m. Partos, Tolvadia, Bánlak, Szent-Mihály és Szent-János, valamint a környékbeli praediumok a gyakori áradások pusztításaitól megmentettek (Szentkláray: Száz év, I, 279.).

Az 1776-ból származó Grisellini-féle térképen az 1763—64-ben ásatott

Berzava csatorna fővonalnak jobb partján Partosch helysége, a bal parton, a helységtől délnyugatra Partosch Closter van feltüntetve.

Az 1783-ból eredő délvidéki térképen Pardosch már a csatorna déli, bal partján, tehát a mai helyén van.

Ügylátszik, a falút még a hetvenes években telepítették át a Berzáva csatorna másik partjára, a zárda helyére, mely talán ugyanakkor (1774 körül) oszlott fel. 1779-ben Pardos Torontál vármegyéhez csatoltatott.

1788. jan. 8-án Bánlak, Offszenicza, Dolác, Szóka és Partos Trakostyáni gróf Draskovich János és György testvérekre ruháztattak, csere fejében ezeknek a katonai határőrvidék számára lefoglalt horvátországi birtokaikért (Szentkláray: Száz év, I, 441, 442.).

Ez az uradalom már 1800 körül vétel útján beodrai Karácsonyi Lázár tulajdonába ment át.

1848 körül Partos 22 r. k., 840 óhítú szerb-román lakossal, anyateplommal és erdővel birt. Földesura Karácsonyi László volt (Fényes E.: Magyarorsz. geogr. szótára, III, 200.).

1855-ben lakosainak száma 1112 és határa 9866 hold volt, miből 9414 hold Karácsonyi Guidó nemesi birtokát képezte. Ekkor Divéky Ferencz jegyző és Ploja Vincze bíró volt. A papot Radak Joákhimnak, a román tanítót pedig Radozavu Simonnak hívták (Handbuch für die Woiwodschaft Serbien für d. J. 1855.).

1865-ben Partoson 1 nagy- és 131 kisbirtokos volt. Volt a határban: 1060 h. szántóföld, 109 h. rétek, 119 h. legelők és 124 h. hasznavehetetlen terület, összesen 1412 hold. A tiszta földjövedelem becsültetett 11.992 frt, 06 kr.-ra p. p.-ben. Partoshoz tartozott egy Karácsonyi Guidó-féle praedium — Ráros — mely 4300 h. szántóföld, 1069 h. rét, 2392 h. legelő és 73 h. hasznavehetetlen földterületből, összesen 7842 holdból állott, melynek földjövedelmét 31.742 frt. 57 kr-ra p. p. becsülték (Magyarország földjövedelme 1865-ben, 384, 385.).

1880-ban Partosnak 142 házban 967 lakosa volt, ezek közül volt nyelvre nézve: magyar 82, német 36, román 779, egyéb nyelvű 5 és beszélni nem tudó 65; vallásra nézve: r. k. 396, g. kath. 12, gör. kel. 544 és izraelita 15. Olvasni és írni 393 tudott (Az 1880. évi népszámlálás eredményei, II, 303.).

1895-ben volt Partoson 162 gazdaság, 7527 h. szántóföld, 61 h. kert, 648 h. rét, 2 h. parlagon heverő szőlő, 1238 h. legelő, 4 h. erdő és 314 h. nádas, összesen 9794 hold. Akkor számláltatott 971 drb. szarvasmarha, 313 ló, 1862 sertés, 301 juh, 4459 drb. baromfi és 721 méhesalád. A határban volt 1712 gyömölcsfa kiültetve (A m. k. országainak mezőgazdasági statisztikája, I, 566—569.).

1898-ban volt Partoson 455 r. k., 616 gör. kel., 1 evang. és 1 helvét-hitvallású, összesen 1074 lélek (Schem. Csan. pro 1900, 261.).

A XVIII. és XIX. században a német világban a helység neve Partosch (Pártos) volt; a magyar közigazgatás a Partos alakot használja; ennek elfogadásánál talán azon hitből indultak ki, hogy a név arra a körülményre vonatkozik, hogy a helység a Berzava csatorna partja mellett fekszik.

A Partas, ill. Partaas helynevet a középkorban, úgy látszik, Partásnak vagy még inkább Pártásnak ejtették ki. Alighanem a növényvilág volt a névadó. Pártamag = Die Bertramwurcz, die Speichelwurcz; nádra pártamag = Das gemeine Mutterkraut. És akkor a név a magyar nyelvből volna véve.

Különben van Párta nevű kisközség Temes vármegyének fehértemplomi járásában.

VII. Kalagyer = Kalugyerovo.

Kalagyer csak egyszer merül fel, és pedig Pártással és Gáddal együtt 1481-ben mint a Pártásiak birtoka (Csányk, II, 29. és 87.).

A helynévnek vonatkozása van egy zárdára. Kalugyer u. i. szlávul annyi mint szerzetes, barát. „Kalugyerovo“ pedig annyi mint „a barátok-é“, tehát Barátfalva. Értelemben megfelel Pernyávor-nak, zárdabirtoknak.

A törökök kitakarodása után az ősi Pártástól (a mai partosi „O-Partos“ dűlőtől) délre egy gör. kel. zárdá létezett, mely 1774-ben feloszlott, helyt adván az ide költözött Partos községnek. Úgy látszik Kalagyer (Kalugyerovo) ezen partosi klastromnak felel meg, melynél mindenesetre a többi monostor mintájára néhány házból álló „pernyávor“ is volt, s e szerint a partosi zárdá is ép úgy mint a legtöbb délvidéki gör. kel. zárdá, már a középkorban alapított (V. ö. Pártás).

Megemlítendő, hogy Rebenberget, a temesvármegyei fehértemplomi járásban, a szerbek és románok Kalugyerovo-nak hívják; a térképeken ennek a neve mindig hibásan Kalugyer-nek van írva. Bihar vármegyében is van egy Kalugyer nevű falu.

Különben volt végre Kalugyeren nevű helység a komjáti oláh kerületben, a szörényi bánságban is.

VIII. Rárossziget.

Nagylaky János 1421-ben Raroszkygeth s más falvakat Krassó vármegyében örökségi szerződéssel oda igéri Csáky Miklósnak (Pesty: Krassó, III, 205. sz.). Azonban Zsigmond király 1427-ben Nagylaky halála után ugyanazon helységeket (köztük Rarozygeth falút is) Nagy-

mihályi Albert vránai perjelnek adományozta (u. o., 218. és 223. sz.); miről 1428-ban priv. levelet is állíttatott ki (u. o., 226. sz.).

1550-ben Nagymihályi Sandrin és Gábor testvérek tiltakoznak az ellen, hogy Frater György és Petrovics Péter birtokjogot szerezzen Ráro, Zigeth (így) és a legtöbb fent említett falúra (u. o., III, 405. sz.).

Partos határában, a falútól délkeletre, van a Ráros puszta. Ez a régi Rárossziget helység nevét tartja fenn.

Ráro-nak a középkori magyarok egy madárfajt hívtak. Molnár A. herodius, Pápai Páriz buteo major (ölyv, Buszard), Sándor István falco cyanopus latin névvel jegyezi. Az újabb madártudósoknál az, a mi Linné rendszerében a falco haliaetos, t. i. halász-sólyom. Vele egyezik a szláv rároch vagy rároh (Czuczor és Fogarassy: A m. nyelv szótára, V, 441.). „Ráros“ pedig annyi mint ráromadarakkal bővelkedő hely (u. o., 442.).

Jerney a fekete gémet értette alatta (Magyar nyelvkincsek). A Magyar Nyelvtört. szótárban az áll: ráró = avis ex genere aquilarum M. A. herodiot, buteo major; Reiher (gém.; i. h. II, 1374.). Ma a természetrajzban e nevet nem használják, s alkalmazása leginkább a kocsisok közt maradt fenn, kik ezen nevet néha a lovaknak szokták adni.

Hajdan több helységet is neveztek el e madarokról, a hol t. i. azok tartózkodtak s ügylátszik az ilyen nevű helységek száma akkor nagyobb volt mint ma. Így volt Rárosteleke nevű helység a hajdani Csanád vármegye területén (Borovszky: Csanád, II, 263—266.) és Csongrád vármegyében és egy Ráros nevű falú (Szeremlei: Hód-Mező-Vásárhely története, II, 406—410.). Jelenleg van Ráros nevű kisközség Győr vármegyében, Ráro puszta Törincs határában Nógrád vármegyében, Ráross-Mulyad kisközség ugyanazon vármegyében, Rárovicza puszta Német-Ecska határában Torontálban és végre Ráru puszta Szecshány határában Temes vármegyében.

A helység nem élte túl a török korszakot.

Az 1767-ben készített bánsági puszták jegyzékében Ráros az új praediumok közt a csákovai kerületben fordul elő (Szentkláray: Oláhok költöztetése, 8.).

Az 1776-ból eredő, Grisellini-féle térképen, „Alt und nai Raveusch P.“ van feltüntetve.

1783—1789-ben, tehát 6 éven át, a 5447 hold területű Rareusch praedium évenkénti 2015 forintnyi haszonbért jövedelmezett a kincstárnak (Czoernig: Ethnographie, III, 69.).

Görög: Magy. Átlásának torontáli lapján fel van tüntetve Ráros.

1865-ben Ráros puszta területe 7842 hold volt (v. ö. Partas.). A Ráros puszta jelenlegi tulajdonosa gróf Karácsonyi Jenő.

Az 1896-ból eredő katonai térképen láthatni, hogy ott, a hol most „Ráros parlag“ van, a Berzáva hajdan nagy szigetet képezett.

IX. Péterlaka.

1334-ben Peturlaka a temes-berzáva-közi alesperességi plébániák közt szerepel. Papját Andrásnak hívták, ki 10 banalest fizetett pápai tized fejében (A Pápai tized. lajstromok, 152.).

1351-ben, midőn a temesi alispán és szolgabírák tudtúl adják, hogy a merai vendégek csakugyan kárt tettek oszlári Moyius oszlári birtokában, mint kiküldött Jacobus filius Petri Wadun de Peturlaka említetik (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 47. sz.).

1370-ben Wadon (illetve Bodon) Jakab „de partas“ prae-dicatumot visel és peturlaka-n kívül még Thothpartas és Magyarpartas-nak is ura (u. o., 72. sz.).

Azután sokáig hallgatnak forrásaink helységünkről.

1446-ban Hunyady kormányzó Sárváry Oszvátnak és ennek rokonainak, valamint Wathi Mihálynak együttesen a temesvármegyei Péterlaka és más helységek részeit adományozta. A esanádi káptalan az új birtokosokat 1447-ben be is iktatta, de miután Partasi Simon és Pál, kik az ellenmondás jogával is éltek volt, perrel támadták az új adományosokat, Sárváry még 1448-ban a per alatt lévő helységekben reá jutott részbirtokokról lemondott (Borovszky: Csanád, II, 334, 335.).

1498-ban az orodi káptalan azt bizonyítja, hogy Fancsalakai Ferencz és Gáspár elzálogosították a Temes vármegyében fekvő Péterlakát és Péterfalvát, valamint a Hétkádár nevű pusztát kétszáz arany forinton sásvári Belmosavyth Miklósnak és ennek Vuk nevű fiának (Ortvay: Magyarorsz. egyh. földl., I, 468.).

1529-ben possessio petherlaka mint Bradach Imre és István birtoka említetik, kik azonban Ferdinánd királyhoz pártolván, hűtlenségbe estek, minek következtében Zápolyai János a péterlaka-részbirtokokat nagylaki Jaxyth Márknak adományozta (u. o.).

Csánky csak azt mondja, hogy Partassal együtt tűnik fel (i. m., I, 57.).

Ortvay szerint valószínűleg Kádár mellett feküdt (i. h.). A Ráospusztától nyugatra, Partas határának déli részében, 10—12 kmnyire a falútól van a „Pettau“ nevű határrész. Én azt vélem, hogy a „Pettau“ név alatt a régi Péterlaka lappang

X. Mégy.

Megh (villa) csak egyszer említetik és pedig 1405-ben (Csánky, II, 50; v. ö. Pesty-Ortvay: Oklevelek, 214. sz.).

Ormánd (Urman) vidékén feküdt, mely Új-Pécscesel határos lehetett (Csánky, i. h.).

Még y j a szláv szó. Még y a = határ, bozót, cyclop-fal-féle. Borovszky azt véli, hogy a „medja“ nevet a szláv „méd“ = méz magyarázza (Csanád, II, 383.).

A régi Csanád vármegyében Bessenyőtől keletre a Harangod folyó nyugati partja mellett volt egy Még y nevű helység (Borovszky: Csanád, II, 383–385, a térkép-melléklet.). Emlékét a Cservena-Még y a nevű pusztá tartja fenn, melyet Görög is említ 1799-ből eredő torontáli map-páján. 1839-ben az Ó-Bessenyő kincst. község határában lévő Cservena-Még y a nevű pusztán az udvari kamara bolgárokat telepített (Czoernig, III, 283), mihez 1844-ben még közel 100 dohánytermelő család Nagy-Szilágyról jött (u. o., 177.). A pusztá 1865-ben 3181 holdra terjedt ki (Magyarország terjedelme 1865-ben, 182. l.). Mai neve Bolgártelep.

De ez nem vonatkozik a miénkre, mely Temes vármegyében feküdt (Csánky, i. h.). A temesvármegyei Még y helyfekvésének meghatározásánál két hely jön tekintetbe. Az első Megyarcz vagy Megyacz pusztá Gyér határában. Ezt mutatja a katonai térképnek 1880. évi kiadása, a gyér-kánáki út mellett Gyér-megyatz név alatt és az 1900. évi csanádi Schematismus (114. l.) Megyarcz név alatt. Ennek a mai neve: Béla hodája; de ez alig felel meg a mi helységünknek, habár közelebb is esik Új-Pécs felé. A kérdéses Még y helység inkább a Mál a Még y a pusztán keresendő.

A Mala Media praedium az 1783–1789. közti években évenként 906 rh. forintot hozott a kincstárnak bér fejében. Terjedelme 2533 hold volt (Czoernig: Ethnographie, III, 69.). Görög: Magyar Átlásában Torontál vármegyének 1799-ből származó térképén P. Malamegya Krivabara pusztá és Ó-Lécz pusztá között van feltüntetve, 2 német mértföldnyire a Berzáva csatornától délre. 1801-ben Mala Meg y a praedium csere fejében a zágrábi püspökségnek adatott át (Szentkláray: A csanádegyh. pléb. tört., I, 358, 360.).

Mál a Media pusztá jelenleg Horvát-Bóka határához tartozik (Jekelfalussy: Magyarorsz. helységnévt., 1888, 376. l.). Ide gondolom helyezhetni Még y et. Szentkláray tévedésből Mál a - Meg y á t Bilyéd környékén hiszi létezettnek (Csanádegyhm. pléb. tört., I, 355.).

XI. Lőty.

Poss. leuch csak egyszer, 1338-ban, említettik (Csánky, II, 49.). Csánky szerint a mai Tolvádia, Szárca, Csávos stb. környékén feküdt (i. h.).

Midőn 1338. máj. 2-án a csanádi káptalan I. Károlynak Visegrádon u. a. évi márcz. 24-én kelt megbízása folytán Borzvató-Báka (a mai Bóka)

birtokban tett tatárjárásról jelentést tesz, említetik a poss. *lench* (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 33. sz.). Pesty a helynevet eredetileg *Lench*-nek olvasta, de hozzáteszi: „tán *Lécz*“ (Eltűnt vármegyék, I, 376.).

Szentkláray (A csanádegyh. plébániák története, I, 473) a bókai plébánia Nagy-Lécz nevű filiálisának leírásánál azt állítja, hogy a XIV. század első felében a torontáli főesperességben létezett Luas, ill. Luaz nevű plébánia, melynek papjaiul Chumpo (azaz Kumpolt) és Mihály említvék (Ortvay: Magyarország. egyh. földleírása, I, 434), Nagy-Léczre vonatkozik, a mit azonban elfogadni nem lehet. Ortvay különben Luas-Luaz-t *Lóvász*-nak olvassa (i. h.).

1438. nov. 4-én említetik Wyletz Domokos, orodi kanonok (Máky: Arad, II, 377). Vajjon azonban ezen Új-Léczi Domokos innen vette-e előnevét, bajosan dönthető el.

A Mercy-féle térképen, mely a törökök kivonulása utáni viszonyokat tünteti fel, *Lecz* elhagyott falú a Berzáva balpartján fekszik és a páncsovai kerülethez tartozott.

Az 1761. évi délvidéki térkép pedig mutatja, hogy *Loeg* lakatlan falú, alatta húzódik az északkeletről délnyugatra vonuló Berzáva csatorna. Ez adatok azt bizonyítják, hogy a középkori *Löty* a múlt századi *Lecz* praediummal azonos és hogy a *Lecz* nevű helység, mely a török korszakban élt, a mai Bóka határában lévő *Kis-Lecz* nevű pusztán terült el.

Lecz praediummal többször találkozunk. A múlt század közepén marhakereskedők bérelték ki *Leetz*-et a kinestártól 280 frtért (Szentkláray: Csanádegyhm. pléb. tört., I, 437.). A katonai határörvidék kikerekítése után a becskerekai kerületbe tették át. 1767-ben az új praediumok között *Lecz* is felsoroltatik (Szentkláray: Oláhok költöztetése, 8.). Ó- és Új-Lecz praedium 1800-ban csere fejében horvátországi jószágokért a zágrábi püspöknek engedtetett át (Szentkláray: Csanádegyhm. plébániák tört., I, 360.). Nagy-Léczet pedig a kinestártól a Szamosújvári Dániel-család szerezte meg (Szentkláray: Csanádegyhm. pléb. tört., I, 437.).

Ezen *Lecz* puszta idővel több részre oszlott s így keletkezett Ó-Lecz, Nagy-Lecz, Kis-Lecz és Új-Lecz. Ó-Lecz-puszta keleti részében van Ó-Lecz-falú, mely azonban újabbkori alapítás; 1838-ban telepített ide a praedium bérlője, *Barách*, bolgárokat, miért is a helységet *Barách-házá*-nak is nevezik (Schem. Csan. pro 1900, 259.).

Csánky *Löcs*-nek olvassa a helynevet (Csánky, i. h.). *Löcs* = *Leiste am Wagen* (Magy. Nyelvtört. szótár, II, 634.); de én ezt helynévképzésre nem találom alkalmasnak. A szerb nyelvben létye annyi mint lenese (G. Popovics: Serb.-Deutsch. Wörterbuch, 125.). Ez nekem elfogadhatóbbnak tetszik.

Horvát-Neuzina határában is van Nagy-Lecz és Kis-Lecz puszta (Helységnévtár.).

XII. Konak = Kánák.

Konák szláv szó. Jelentése: szállás, főkép éjjeli szállás. A szerb király és a montenegrói fejedelem rezidenciája „konák“ néven ismeretesek. A mai Kánák szó ferdtítés.

1425. febr. 6-án meghagyja Zsigmond király az orodi káptalannak, hogy vezesse be Dobroviczai Benedek, Péter fiának nejét, Ilonát, Konaky Wlassy László fiának leányát, a temesvármegyei poss. Konaky-ban lévő részbirtokába (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 382. sz.).

1433-ban említettetik: Konak (Csánky, II, 46.).

1452-ben a remetei Himfyek és az Itebői család között fennforgó hatalmaskodási perben Andreas Kerekedy de Konaky volt kiküldve az országbiró által (Pesty: Elt. várm., I, 390.).

1464-ben Kwnaky Benedek a taddi előnevet viseli (Csánky, i. h., 82.).

Csánky Konakot a temesvármegyei, Pesty azonban a kevevármegyei helységek közt említi.

A török korszakot az összes szenvedéseivel együtt átélte és nem ment tönkre, hanem, midőn a törökök kitakarodtak volt, a hivatalos összeírás szerint, mely 1717-ben eszközöltetett, Kanak 14 házzal bírt (Szentkláray: Száz év, I, 22.) és az 1723—25-ben készült Merey-féle térkép szerint lakott hely volt (u. o., I. sz. melléklet.).

A helység múlt századi életéből keveset tudunk.

1728-ban 8 család Kanakból Belgrádba szökött, mire a csákovai kerület tisztartója, kinek kormánya alá a falú tartozott, a temesvári tartományi kormány által utánuk küldetett, hogy őket visszahozza (Baróti: Adattár, I, 452.). 1740-ből pedig tudjuk, hogy Poprika Szpászoe nevű rablót, ki kanaki illetőségű volt, a rögtönítelő bíróság halálra ítélte, mely ítélet végre is hajtatott (u. o., 471.).

Midőn 1778—1784-ben a károlyvárosi és báni határörvidéket szervezték, lefoglalták a zágrábi püspökségnek és feudalistáinak jószágait katonai ezélokra, a miért csere fejében a bilyédi uradalmat és néhány berzáva-vidéki falút és pusztát adott a kir. kamara; ezen utóbbiak voltak: Neuzina, Bóka és Kanak falvak és Alt- et Neu-Lecz, Pirinca, Malamegya, Krivabara, Krindu-Allui-Aoram, Idvarnok és Hettin praediumok. A föltételes átadás 1788-ban történt, mert Rátkay, zágrábi püspök, nem akart a cserébe beleegyezni. 1793—1796-ig a kinestár azért vissza is vette volt az uradalmat, de aztán az 1800. jul. 29-én a kir. fiscus és Verhovác Miksa, zágrábi püspök, közt megkötött egyezés folytán a fenti jószágok a zágrábi püspökségnek resignáltattak, mire Verhovác, illetve a zágrábi püspökség, 1801. máj. 31-én a csanádi káptalan által a jószágok birtokába iktattatott (Szentkláray: Csanádegyh. pléb. tört., I, 357—360; Adattár, II, 14—16.).

Verhovác püspök Petrovics Illés hétszemélynöknek adományozta Kanakot hűbéri minőségben, kinek fia, József, részenként eladta azt.

A bókai horvátok megérkezése után Kanakon is, hol eddig csak szerbek laktak, gyülekezni kezdtek kath. németek. 1816-ban már annyian voltak, hogy a zágrábi püspök, Petrovics István hozzájárulásával kath. lelkészséget (curatiát) létesített a faluban. Petrovics építette az oratoriumot, mely vert földből készült, és azt felszerelte. Klassovich Lipót lett a lelkész. Azonban már 1820-ban a lelkészi fizetés megszűnése következtében a curatia is megszűnt, s Kanak Bókához csatoltatott mint filiális. Ez, valamint azon körülmény, hogy 1820-ban a vízáradás a vetéseket egészen tönkretette, a kath. hívek elszéledését okozta (Adattár, II, 108.). 1820 után, a németek távozása után, a szerbek, kik 1816-ban elköltöztek volt a faluból, helyüket ismét elfoglalták. Templomuk 1825-ben épült és plébánosuk is van (Adattár, II, 108, 109.). Később Torontál vármegye közvetítésével jöttek Ó-Bessenyőről, Vingáról, Roggendorffról és Lukácsfalváról bolgárok a faluba. Már 1844-ben létesült a kath. iskola. Tanítói: Krecsov Donát 1844—1854, Romanov György 1854—1885, Bruszt Alajos 1885—1886, Puskov Péter 1886—1887, Pejov Döme 1887—1892, Dobra Mihály 1892. — (Szentkláray: Csanádegyhm. pléb. tört., I, 436.).

1848-ban, aug. 6-án, a szerviánusok Kanakot egészen elhamvasztották (Adattár, II, 109.).

Fényes Elek geogr. szótárában közöl adatokat Kanakról, melyek, úgy látszik, az 1840 körüli viszonyokat tüntetik fel. Szerinte Kanak szerb falú 120 kath., 6 evang. és 828 óhitű lakossal, anyatemplommal és 53 egész telekkel. A helységet sok pusztta körözi, melyek közül Krivobara pusztta roppant kiterjedésű rétjei és legelője miatt nevezetes. Földesura: Báró Bedekovich, Petrovich és más feudális nemesei a zágrábi püspöknek. Utolsó pósta Margita (II, 171, 172.).

1855-ben Kanaknak 777 lakosa volt. Határának térfogata pedig 7074 hold, miből 4509 hold Roggendorff gróf és Petrovics J.-é volt. A jegyzőt Skultety Istvánnak, a bírót pedig Folyan Jozsimnak hívták. Vojnovics György volt a gör. kel. szerb plébánia adminisztrátora, Romanov György a r. k. és Joanovics Antal a gör. kel. szerb tanító (Handbuch f. d. Woiwodschaft f. d. J. 1855.).

1865-ben Kanakon 4 nagy- és 156 kisbirtokos volt. Határában volt 2956 h. szántóföld, 1568 h. rétek, 1601 h. legelők, 288 h. erdő, 21 h. szőlő és 569 h. hasznavehetetlen föld; összesen tehát 7003 h. Földjövödelmét 32.837 frt. 36 kr. p. p. becsülték (Magyarország terjedelme 1865-ben, 384, 385.).

A szabadságharc után, a béke helyreálltával a menekült lakosoknak legnagyobb része ismét visszatért. Első dolguk volt házaikat felépíteni. A kath. bolgárok nemesak iskolájukat állították helyre, hanem 1857-ben

alapítványt is létesítettek imaház építésére, melyhez más adakozón kívül Bonnaz Sándor, csanádi püspök is, tetemes összeggel járult. A templomszerű oratorium 1862-ben szenteltetett föl keresztelő szt. János tiszteletére, habár a zárköletétel csak 1866-ban történt (Adattár, II, 109.).

1871-ben volt itt 389 r. k., 680 gör. kel., 2 ág. és 2 helv. h., meg 1 izraelita vallású lakos (Adattár, II, 109.). Akkor a kath. iskolába 51 tanuló járt. Ezen évben a kanaki határ ekkép oszlott meg: 2956⁵⁹² h. szántóföld, 1567¹⁴³ h. kaszáló és rétek, 200¹⁰⁰⁰ h. szőlő, 1001²⁰² h. legelő, 288 h. erdő, 568⁹⁰⁰ h. terméketlen. Összesen 7001¹²³⁸ h., melyekből 4497⁹⁷⁵ h. az uradalomé (u. o.).

1880-ban számláltatott Kanakon 188 házban 1112 lakos. Ebből volt anyanyelvre nézve: 127 magyar, 98 német, 1 tót, 30 román, 426 szerb, 384 bolgár nyelvű és 46 beszélni nem tudó; vallásra nézve: 603 r. k., 470 g. kel., 5 evang., 15 helvét hv. és 19 izraelita. Olvasni és írni csak 155 tudott (Az 1881. évi népszámlálás eredm., II, 302, 303.).

1889-ben megnyílt a nagybecskerek-margittai vasút kanaki állomása.

1895-ben a gazdaságok száma 213 volt. Ezek területe a művelési ágak szerint így oszlott meg: szántóföld 4818 h., kert 44 h., rét 311 h., szőlő és pedig régi parlagon heverő 12 és újonnan beültetett 33 hold, legelő 1792 h., erdő 227 h. és nem termő terület 230 h.; összesen 7467 h. A gyümölcsfák száma csak 1465 volt. Számláltatott továbbá szarvasmarha 754 db., ló 411, szamár 3, sertés 4278, juh 1062, baromfi 4323 db. és 50 méhesalád (Magyarorsz. mezőgazd. statisztikája, I, 566—569.)

Nagybirtokos négy volt: Dániel László 1287 holddal, Mircsov Döme és Donát 447 holddal, Mircsov Mita 285 holddal és Montag M. és társa 2620 holddal. A 2. és 3. nagybirtokos földje azonban 3 helységben feküdt (u. o., II, 444, 445.).

Az 1898. évi Helységnévtár szerint (307. l.) van Kanakon 201 házban 1387 szerb, bolgár és magyar lakos. Határa 7434 hold. Kanak különben nagy község.

XIII. Szárcsatelek.

1338-ban előfordul poss. Zarchatelek Sárúddal együtt mint Borzvatóbáká-(Bóká-)val határos helység (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 33. sz.).

Csánky azt mondja (II, 62), hogy ezen régi Szárcsatelek a mai Szárcsának felel meg. Azt azonban, hogy hajdan Keve vagy Temes vármegyéhez tartozott-e, nem tudjuk. Úgy látszik, inkább az utóbbihoz.

Az első állítás tévedés. Szárcsatelek nem a mai Szárcsa helyén feküdt, hanem Surján községe határának délkeleti részében, hol a Sztára-Szárcsa nevű magaslat és a Sztára-Szárcsa nevű hodája terül el, és a hová azt a múlt századi térképek is helyezik. Ezen Sztára-(Ó-)Szárcsa északkeletre

Horvát-Bókától és északnyugatra a kanaki S á r o d dűlőtől van, az utóbbtól csak a keskeny Zsibova-erdő által elválasztva. Ezt tekintetbe véve, — hogy t. i. Szárcsatelek Bókától keletre és nem nyugatra feküdt — még valószínűbbé teszi, hogy Szárcsatelek hajdan Temes vm. tartozéka volt.

A helység átheverte a török jármát.

Az 1717. évi hivatalos összeírás szerint S a r c h i a faluban 12 ház számláltatott (Szentkláray: Száz év, I, 22.). A Mercy-féle 1723—25-ből eredő térkép szerint a csákovai kerülethez tartozott S a r c i a falú lakott hely (u. o., I. sz. melléklet.).

1779-ben Torontál vármegye nagybeeskereki járásához csatoltatott.

Az 1783-ból való délvidéki térképen (Szentkláray, i. h., III. sz. melléklet) Szárcsa még a régi helyén van; a Görög-féle Átlás torontáli lapján, mely 1799-ből való, már P. Szárcsia áll és ettől nyugatra P. Topolovátz mellett van Szárcsia helysége, a mai Szárcsa.

XIV. Sárúd.

Soruld és Zoruld név alatt már a pápai tizedjegyzékekben — 1333-, 1334- és 1335-ben — fordul elő (146., 152. és 156. l.), parochiával bírt, melynek papját Péternek hívták.

A csanádi káptalan I. Károly királynak Visegrádon 1338. márcz. 24-én kelt megbízása folytán néhány temes- és kevevármegyei birtokban, e. k. Borzvatő-Baká-(a mai Bóka-)ban, 1338. máj. 2-án jelentést tevén, ebben egy Saruld nevű possessio is említetik a szomszéd S a r c h a t e l e k k el együtt (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 33. sz.), mely utóbbi a surjáni határban levő Sztára-Szárcsa hodája helyén állott.

1400-ban Jakobus de Sarud kijelölt kir. ember, midőn Himfy István egy raffnai jobbagya elvittetett (Pesty: Krassó, III, 153. sz.).

Ugyanő kijelölt kir. ember 1404-ben is, midőn a Gyertyánosiak Himfynek S a s d (Sósd) nevű birtokában hatalmaskodtak (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 205. sz.).

1405-ben Sarud-i Jakab Temes vármegyénél pört nyert remetei Himfy István ellen, ki 6 márkányi bírságot fizetett (u. o., 209. sz.).

1406-ban ismét kir. embernek van kijelölve egy Himfy Heem ellen, Egerszegen (Jerszegen) elkövetett erőszakoskodási ügyében (Pesty: Krassó, III, 171. sz.).

1407-ben, midőn Kolchai Istvánt és testvéreit a temesvármegyei Radyehfalva birtokába iktatták, Jakobus de Sarudy is szerepelt mint kir. ember (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 237. sz.).

1409-ben említetik ugyanez szintily minőségben a dobozi Dánfi Döme elleni vizsgálatban (u. o., 248. sz.).

Ugyanő, Jacobus de Sarud, 1410-ben is kijelölt kir. ember egy Sasdon történt hatalmaskodás tárgyában (Pesty: Krassó, III, 180. sz. és Pesty-Ortvay: Oklevelek, 269. sz.).

Sarud 1411-ben is említetik a Kállay család levéltárának egy okmányán (Csánky, II, 60.).

Saarud 1438-ban bizonyos rácz főurak (barones) kezéről királyi jóváhagyás mellett a Thallóczyak birtokába jutott (Csánky, i. h., egy a muzeumi levéltárban őrzött oklevél alapján.).

Ezóta következetesen hallgatnak forrásaink erről a helységről.

Ortvay nem tudja, hogy a pápai tizedlajstromok Soruld-(Zoruld-)ját mire vonatkoztassa (Magyarorsz. egyh. földleírása a XIV. században, I, 470.). Pesty Sarudot Gattaja és Raffna táján keresi (Krassó, II—2, 155.). Csánky szerint pedig az Tolvádia, Kanak és Partos vidékére helyezhető (II, 60.).

Kanak határában van a falútól északkeletre egy mocsaras dűlő, melynek neve Sáro d. Itt állott a hajdani Sárúd helység.

Pesty (Krassó, II—2, 155) és Csánky (II, 60) a fent említett Sarudi Jakabnak Krassóban való szereplése alapján azt állítják, hogy Sarud olykor Krassóhoz tartozott, — a mi azonban, tekintve azon körülményt, hogy a Berzáva folyótól jó messzire északra terült el, nem fogadható el. Különben maga Pesty is egy helyt (Krassó, II—1, 4) bevallja, hogy Sarud és Partas olyan falvak, a melyeknek egyikéről sem lehet bizonyítani, hogy Krassó vármegyében feküdt.

Van Sarud nevű nagyközség Heves vármegyének tiszafüredi járásában és van Sarród (németül: Schrollen) nevű kisközség Sopron vármegyének kapuvári járásában. Ez utóbbi helység neve látszik útbaigazítani Sarud értelmezésével. Ha a Sarród név a középkorból való és régibb a német Schrollennél, akkor, tekintve a német név értelmét, Sarud (illetőleg Sarród) alighanem a „sár“ tőszóból képzett helynév, a mit a vidék mocsaras volta is enged következtetni, és akkor a Sárúd helynév a magyar nyelvből való.

XV. Kőcsa.

1407. febr. 25-én meghagyta Zsigmond király az orodi káptalannak, hogy Kolchái Istvánt és testvéreit a temesvármegyei Radychfalvába iktassa be (Pesty-Ortvay: Oklevelek, 237. sz.).

Midőn 1410-ben Zsigmond király a csanádi káptalannak meghagyja, hogy a Baasthai Fülöp és Halimbai Tamás által Saasond elkövetett hatalmaskodásban tartson vizsgálatot, Kolchái István és György testvérek Baladi Mátyással és Sarudi Jakabbal együtt mint kir. emberek küldettek ki (u. o., 269. sz.).

1418-ban meghagyja Zsigmond király a temesvármegyei tisztkarnak, hogy a Kolcha-i István és György által Ingafálván Dobrotha János ellen elkövetett erőszakoskodási ügyben tartson vizsgálatot (u. o., 354. sz.).

Kolcha Ortway olvasása szerint Kolesa (Oklevelek, XXX. l.). A ch néha ez s néha es. Én itt es-nek veszem s akkor lesz Kolchá-ból = Kócsa. Koesa, Koesina szlávul annyi mint disznó, illetve disznóól. Az ilyen helynevek nem szokatlanok. Disznósd nevű helység több van, sőt volt a régi Arad vármegyében Disznóól nevű helység is. (Márki S.: Arad vármegye története, I, 199.).

A Kolcha, illetve Kócsa helységet Csánky nem említi.

Gyér határában, a községtől délkeletre, van a Koesina dűlő, mely fenntartja a Kócsa helység emlékét.

XVI. Rákos.

A Pártásiak birtoka. Említetik 1446- (Rakos), 1447- és 1448-ban, valamint 1481-ben partasvidéki helységekkel együtt (v. ö. Pártás).

Csánky szerint Pártás mellett feküdt (II, 59.)

Kanak határában, a Berzáva csatorna északi partja mellett, Kanak és Ujfalu (Krivabara) között terül el a Karakas nevű határrész, melyet különben a Helységnévtár és az 1900. évi csanádi schematismus Krakasnak neveznek (267. l.). Ezen hodája nevében, azaz ennek két utolsó szótagjában, rakas és rakás, visszhangzik a régen eltűnt helység neve.

A Rákos helynév a magyar nyelvből veszi eredetét; tője = rák.

XVII. Sziget.

1401-ben a csanádi káptalan megidézi de Zygeéth Jánost, Miklós fiát, kinek itt részbirtoka volt, remetei Himfy István ellen, a kir. kuriára (Pesty: Krassó, III, 154. sz.).

1404-ben Zsigmond király Maróti János macsói bánnak, Szent-László, Sziget (Zygeth), Aracs stb. krassóvármegyei falvakat adományozta, melyek azelőtt Azyowaghi Miklós, János és Benedek birtokai voltak (u. o., 156.).

1405-ben, midőn Zsigmond király az orodi káptalannak meghagyja, hogy Helimbai Tamásnak Gyertyánoson elkövetett hatalmaskodása ügyében tartson vizsgálatot, a kiküldött kir. emberek között, a fent említett Johannes filius Nikolai de Zygeth is szerepel (Pesty-Ortway: Oklevelek, 212. sz.).

1406-ban ugyanezen Zygeth-i János, Miklós fia, Krassó vármegye által Himfy István panaszának megvizsgálására küldetett ki, mely szerint

Csépi Jakab az ő jobbágyságait a remetei erdőből kiüzte (Pesty: Krassó, III, 169. sz.).

1407-ben János, nemes Miklós de Seigeth fia, krassóvármegyei tiszttartó volt (u. o., 175. sz.).

1411-ben Krassó vármegye ugyanezen Zsigeth-i Jánost, Miklós fiát, gyergyánosi Csép Jakab elleni vizsgálatra kiküldte (u. o., 188. sz.).

1414-ben de Zyged Miklós kir. ember volt a Gyertyánosiak perében (u. o., 191. sz.).

1415-ben Nicolaus de Zyged krassóvármegyei tiszttartó (u. o., 192. sz.).

1424-ben Stephanus fekethe de Zsigeth krassóvármegyei tiszttartó (u. o., 215. sz.).

1458-ban a Szigeti család mint birtokos említették (Csánky, II, 113.).

Pesty szerint ezen Sziget a Himfy-jószágok közelében a Berzáva mellett feküdt (Krassó, II—2, 220.), a mit Csánky is elfogad (II, 107.). Mindkettő szerint Krassó tartozéka.

Tolvádiától délnyugatra van a Sziget szerű dűlő, mely a hasonnevű falú emléket fenntartja. Hogy Sziget ott terülhetett el, azért lehet bizonyosnak venni, mivel 1401-ben Pártás szomszédságában említették (v. ö. Pártást).

XVIII. Brod.

Midőn 1390-ben Perényi Miklós, szörényi bán, a krassóvármegyei Érsomlyó stb. birtokába iktattatik, egyik kir. emberül kijelöltetik Johannes Filius Mikh de Brod — azaz Brodi Mikes fia, János (Pesty: Krassó, III, 130. sz.).

A történeti források más alkalommal nem említik.

Pesty Brodot a krassói helységek közt említi, de előtte a falúnak fekvése ismeretlen (u. o., II—1, 83.).

Tolvádiától délre van a Brod nevű határrész.

Brod különben szláv származású szó. Annyit jelent mint gázló, vízen való átjáró (Furth.).

XIX. Visád.

E helység neve először 1442-ben Vissad alakban fordul elő. Ugyanis említették, hogy visádi Bessenyő, temesvármegyei nemes, birtokos Székesen (Csánky, II, 70. és 74.).

1446-ban Vissad ismét említették (u. o.).

Csánky szerint Visád a mai Szóka és Partos között feküdt (u. o., 70.).

1488-ban Báka Szöllősy Gergely részbirtokait Palogd temesi és

Wyssald, Boldur és Azuagh krassómezei faluban Dóczy Imrének 50 arany forintért elzálogosítja (Pesty: Krassó, II—2, 283.).

Pesty is, Csánky is krassóinak veszik ezen utóbbi Visádot, mely nem látszik azonosnak lenni a temesmegyei hasonnevű falúval. Én tollhibának tartom és a temesvármegyei Visádra vonatkoztatom a fenti adatot.

A Marsigli-féle jegyzék szerint, mely az 1690—1700. évi felosztást mutatja, Visad a csákovai kerületben volt. Ortray ezt az adatot tévesen Viszák-ra magyarázta (Adattár, IV, 26⁷⁷).

Az 1717. évi hiv. összeírás szerint Vischad-nak 20 háza volt, a csákovai kerületben volt (Szentkláray: Száz év, I, 22.). Az 1723—25-ből származó Mercy-féle térkép pedig mutatja, hogy Wischad lakott hely volt (u. o., I. mellék.).

Az 1761. évi térképen már csak Wischod név olvasható, a helység már nincsen megjelölve. A helység az Ó-Partos dűlőtől északra állhatott, és pedig Bánlak határában, a falútól délre, az Ungetu dűlő területén, mely határos a szókai Boibor dűlővel is.

Verseczen a szerb családnevek közt találtam a Visádszky nevet is.

A Visád helynév, szerb származású; visány = vad megg.

XX. Bolyobar.

1446-ban említetik Kysbolibar (Csánky, II, 29.).

1446-ban a Sárváryak Váti Mihálylyal együtt kapják Kis-Bolibart más szomszéd falvakkal a kormányzótól. Pártási Simon és Pál azonban perrel támadják meg az adományosokat, mire 1448-ban Sárváry Oszvát a Bolyobar és a többi községekben reá jutott részről lemondott (Borovszky: Csanád, II, 334, 335.).

1481-ben Bolyobar, Kalagyer, Leszkócz-Gáddal és Partassal együtt merülnek föl mint Partasi-jószágok (Csánky, II, 29.).

1492-ben Jobbágyi Matkó Miklós 13 temesvármegyei falút és prae-diumot, köztük Magyarbolyobar és Thothbolyobar falukat is, Csáky Mihálynak elzálogosította (Adattár, II, 360.).

1494-ben meghagyja Ulászló király az orodi káptalannak, hogy Csáky Mihályt a fent említett helységek — köztük Magyarbolyobar — birtokába zálogkezímen iktassa be (u. o., 360, 361.).

1497-ben Ulászló egy újabb statutoriális levelet adott ki, melyben a fenti 1494. évi meghagyását ismétli, adományát még 10 más falúval megtoldván. Most helységünk nevét Magyarbolyobar- és Thothbolyobarnak írják (u. o., 361.).

Szóka határában, a falutól délre van a Boibor nevű dűlő. Ennek nevében él még az ősi Bolyobar emléke. E helynevet nem tudom értelmezni.

XXI. Szaggyú = Szóka.

A XIV. században virágzott itt egy parochia, mely a temes-berzáva-közi alesperesi kerülethez tartozott. 1333-ban Zago-nak papját Gergelynek, 1334-ben pedig Miklósnak hívták (Ortvay: Morsz. egyh. földr. I, 471.).

Azután sokáig nem hallunk semmit helységünkről.

1492-ben Jobbágyi Matkó Miklós Csáky Mihálynak elzálogosította e. k. Magyar-zagyw és Thoth-zagyw praediumokat Temes vármegyében (Adattár, II, 360.).

1494-ben Úlászló király meghagyja az orodi káptalannak, hogy Csákyt a fentemlített jószágok birtokába iktassa be zálog ezímen (u. o., 360, 361.), s ezen iktatási parancsot Úlászló 1497-ben megújítja (u. o., 361.).

A pápai tized-lajstromokban előforduló Zago-t Bárány Ágoston is (Temes vármegye emléke, 142.), és Ortvay is (I, 471.) Szókára magyarázza. A fenti Zagyw Csánky (i. m., II, 62.) szerint Csákovártól ny.-délnyugati irányban terülhetett el s ő azon véleményben van, hogy ennek valószínűleg a fenti Zago felel meg s meglehet, hogy a mai Szókával ugyanegy.

Az 1717. évi hivatalos összeírás szerint Soke a csákovai kertületben feküdt és 30 házzal birt (Szentkláray: Száz év, I, 22) és a Mercy-féle 1723—5-ből eredő térkép szerint lakott hely volt (u. o., I. mell.).

1775—1779-ben a becskereki kerülethez tartozott. 1779 óta Torontál vármegye tartozéka.

1788-ban Trakostyáni gróf Draskovich János és György testvérek eserébe kapták Szókát (v. ö., Pártás), kiktől ezt később — 1880 körül — Karácsonyi Lázár szerezte meg.

1848 körül Szóka 2 r. k. és 874 óhitű (szerb és román) lakossal birt, óhitű templommal, 38 $\frac{1}{4}$ egész jobbágytelkekkel és erővel. Földesura Karácsonyi László volt (Fényes E.: Magyarorsz. geogr. szótára, IV, 146.).

1855-ben Szókának 917 lakosa volt. Határa 4184 holdra terjedt, mely utóbbiból 3119 hold Karácsonyi Guidó tulajdonát képezte. Jegyzőjét Divéky Ferencznek, bíráját Markovics Szpaszójének hívták. Szóka akkor Partossal együtt egy jegyzőséget alkotott. Papja Milics Zsivoin, román tanítója Pantieiu Cuzma volt (Handbuch für die serb. Woiewodschaft für d. J. 1855.).

1865 Szókán egy nagy- és 150 kisbirtokos volt. 3992 holdnyi területéből 1652 h. szántóföld, 164 h. rétek, 395 h. legelők, 1576 erdő, 136 h. szőlő és 169 h. hasznavehetetlen terület volt; földjöveldelmét 20.295 frt. 04 kr. p. p. becsülték (Magyarorsz. földjöv. 1865-ben, 385, 386.).

1880 Szókán 193 házban 837 lélek számláltatott. Ez utóbbiak közül volt nyelvre nézve: 13 magyar, 30 német, 35 oláh, 728 szerb, 6 egyéb nyelvű és 25 beszélni nem tudó; vallásra nézve: 43 r. k., 786 gör. kel., 4 protestáns és 4 izraelita. Olvasni-írni csak 159 személy tudott a községben (Az 1880. évi népszámlálás eredményei, II, 302, 303.).

1895-ben volt a gazdaságok száma 179. A gazdaságok terjedelme művelési ágak szerint: szántóföld: 2189 h., kert: 85 h., rét: 6 h., szőlő: 2 h., legelő: 219 h., erdő: 1425 h. és nem termő terület: 145 h. Összesen: 4083 h. Volt a határban 4037 gyümölcsfa és számláltatott 207 szarvasmarha, 288 ló, 1 szamár, 552 sertés, 303 juh, 4032 db. baromfi és 30 méhesalád (Magyarország mezőgazd. statisztikája, I, 566—569.). A régi nemesi birtokon kívül — mely jelenleg Gróf Karácsonyi Jenőé — volt még egy nagybirtokos a faluban: Obicsán Miklós 155 holddal (u. o., II, 444, 445.).

1898-ban Szókának 873 lakosa volt, és pedig 53 r. k., 816 gör. kel. és 4 izraelita (Schem Csan. pro 1900, 261. l.).

A középkori helynév Zago és Zagyw a magyar nyelvből származik. Szag y á n = Das Mastkraut, és szag g y a (zaggya?) = Distel (Nyelvtörténeti szótár, III, 15.). Ez utóbbi adott nevet a helységnek.

* * *

Az általam átkutatott vidéken a középkori Krassó és Temes vármegyék határa húzódik át. E határvonal eddig még nincsen véglegesen megállapítva és még sokban vitás.

Mint krassói helységek említetnek: Gay (1364), Terjén (1364 és 1421), Bélszeg (1421—1428), Rárossziget (1421—1428) és Sziget (1404). Temeshez számíttatnak: Pártás (XIV. és XV. század), Kalagyer (1481), Péterlaka (XIV. és XV. század), Mégy (1405), Lőty (1338), Kanak (1425), Szárcsatelek (1338), Sárúd (XIV. és XV. század), Rákos (XV. század), Visád (XIV. század), Bolyobar (XV. század) és Szaggyú (Szóka, a XIV. és XV. században). Brod, Zsorkfalva, Balád és Kócsa csak nemesi névben említetnek és ennek alapján nem lehet eldönteni, hogy hová tartoztak.

Ortvaynak Magyarorsz. egyházi földleírása a XIV. században című művéhez csatolt csanádegyházmegyei térképén a temesi főesperesi kerület déli határául a Berzavát kellett volna kijelölnie, mert annak déli alesperesi kerülete a Temes és a Berzáva között terül el. Miután a főesperesi kerületek és a vármegyék összeestek, tehát Temes és Krassó közös határát vidékünkön a Berzáva képezte. Ortvay azonban nincsen tisztában a régi Berzáva folyásának irányával és a régi Berzáva folyót a mai Berzáva csatornával téveszti össze — mert különben nem mondaná, hogy a torontálmegyei Partos és a temesvármegyei Denta között a főesperesség határa átlépte a Berzáva vizét (Ortvay, I, 467), mert a Berzáva csatornától délre talált temesvármegyei helységeket. Azért ő a Moravicza-csatorna és a verseczi Terézia-csatorna által képezett szögöt a temesi főesperesség temes-berzáva közti alesperességének, illetve Temes vármegyének délnyugati

csúcsául veszi, tehát még berzávacsatorna-balparti részeket is lefoglal Temes vármegye részére.

A mai Berzáva csatorna egyenes vonalban szeli át vidékünket Dentától Kanakig. A régi Berzáva-folyó azonban itt erős hajlást képezett délfelé, Denta alatt lekanyarodva, Nagy-Gáj mellett lefelé haladt s Baládat, Péterlakát és Mégyet jobbra, Nagy-Gájt, Terjént, Zsorkfalvát, Bélszeget és Rárosszigetet balra hagyva, Lőty alatt (a mai Ó-Lécz, pusztá) a mostani csatorna medrét érinti. Így mutatja ezt az 1761-ből származó délvidéki térkép (Szentkláray: Száz év, I, II. melléklet) és a katonai térkép, melyen a régi Berzáva folyó medre még egészen jól kivehető. Ortway tehát önkénytelenül helyesen cselekedett, midőn a határt a Berzáva csatornától délre terjesztette ki.

Csánky Ortway nyomdokaiba lép. Szerinte Temes vármegye határa Kanak- (illetve Dobricza-)tól északkeleti irányban kiindulva, Krassó vármegye felé a Berzáva folyó (értsd: a Berzáva csatorna) mentén a mai Partos, Opaticza Temes vagy Krassó vármegyéhez, Ráros, Bélszeg és Detta Krassóhoz számíthatók (II, 1, 2).

De a fent közölt kartographiai adatokból már láttuk, hogy a mai Berzáva csatornának egyenes vonala nem képezhette a két vármegye közötti határát, hanem a határ a régi Berzáva folyónak irányával esik össze. Kivétel ritkán fordul elő. Különben a határvonalak ingadozása a középkorban más vármegyénél is tapasztalható, mert régenten nem olyan szigorúak voltak a közigazgatásban mint mai nap.

A kivételek a következők: Sziget 1364-ben és Visád 1488-ban számíthatnak Krassóhoz, holott mélyen benne feküdtek Temes területében. Ezek tévedések és tollhibák is lehetnek. Azon körülmény pedig, hogy egy krassói nemes Temesbe, vagy megfordítva, küldetett ki, mint például a temesi Pártásiak és Sárúdiak Krassóba, nem mérvadó és döntő Pártás és Sárúd helységének holfekvésének meghatározásánál. Ez abban leli magyarázatát, hogy a határhoz közeli birtokosok és nemesek gyakran tekintet nélkül a vármegyére, küldettek ki, iktatásokra és egyéb megbízásokkal. Így 1400-ban Gerebenczi János, László fia, Temes vármegye alispánjainak egyike, holott Gerebenczi nem volt temesi nemes és Gerebencz helysége a Karas alsó folyásánál feküdt.

A mohácsi vész előtti időkben területünk lakossága magyarok- és szlávok-, illetve szerbekből állott. Péterlaka, Sárúd, Pártás és Szaggyú plébániákkal bírtak, melyektől pápai tizedet szedtek. Ezeknek hívei tehát katolikus magyarok voltak. A helynevek nagy része is magyar eredetű. És ez azt igazolja, hogy a magyar elem itt hajdanta sokkal erősebb volt, mint mostanában.

A másik nemzetiség, a mely talán még erősebben, vagy legalább is olyan erősen volt képviselve a lakosságban, mint a magyar, szláv, illetve

a szerb volt. A Gáj, Terjén, Bélszeg, Ráros, Mégy, Lőty, Konak, Kócsa, Kalugyerovó és Brod helynevek szláv eredetűek. Végre szerb lakosságra mutatnak a Tót-Partas, Tót-Bolyobar és Tót-Szaggyu helynevek jelzői is, nálunk a középkorban szokás lévén, a szláv helyett tót-ot mondani.

A magyarok a török korszakban eltűntek és helyökbé a románok léptek; a XVIII. és XIX. században pedig németek és bolgárok (Barách-házán [Ó-Léczen] 1838) telepedtek le e tájon. Magyar helység csak egy van jelenleg vidékünkön. Ez Újfalú (Krivabara), hová 1842-ben jöttek magyarok.

A XVIII. században azon terület, a hol a fent leírt helységek határa elterült, a nagy torontáli mocsártenger illáncsai vészének területéhez tartozott, mely mocsarat a Berzáva és Birda folyók évenként újra meg újra táplálták.

Ennek kiszáritása végett 1763—4-ben a Berzáva-esatorna és 1767—9-ben a verseczi Terézia-esatorna és végre a XIX. században sok kisebb lecsapoló esatorna ásatott.

A legtöbb író azon a nézeten van, hogy e mocsár-csoportok a török korszakban keletkeztek, mivel a hódító szaraczen mindent elhanyagolt és elpusztulni engedett. Ámde a fent leírt adatok megczáfolják ezt az állítást: a mocsarak már a török uralom előtt, a XV. században is, léteztek. Ezt igazolják a helynevek. A Ráros-Sziget helynévben az alapszó Sziget, mely Bélszeg-ben, azaz Fehér-Sziget-ben is előfordul, és Sziget-ben önállóan szerepel. Valamennyien azt bizonyítják, hogy e helységek száraz pontokon feküdtek, víz földte területen. E szigetek némelyikét még egészen szépen láthatni a múlt századból származó bántási külön térképeken. A víz bősége emlékeztet továbbá a Brod helynév is, mely vízen való átjárót, gázlót jelent. A Rákos helynévben a tő rák, olyan állat neve, melynek eleme a víz. Ugyiszintén utal vízre a Szárcsa-telek helynév is, mert szárcsa = vizi tyúk. Végre a Ráros-Sziget jelzőszava alighanem gémet jelent, tehát egy mocsaras vidéken tartózkodó gázló madár nevét.

A múltszázadi viszonyokat pedig legjobban illusztrálja a következő eset: 1740. májusban a Philip-féle katonaezred 8. százada, mely Belgrádra volt rendelve, Bókán át akart masírozni, de a Berzáva áradásai következtében kénytelen volt útját Giládon, Dentán, Margitán és Alibunáron át venni (Baróti: Adattár, I, 471, 472.).

E vidékeken ma a gözkocsi száguldoz végig több irányban.

Temesvár-Belváros épületeinek jegyzéke 1779-ben.

Temesvár évszázados vársáncainak lebontása alkalmából, most, midőn a város fejlesztésén fáradozó polgárság erejét csaknem felülmúló áldozatok árán milliókat meghaladó összegekért akarjuk a vársáncok nagykiterjedésű területét a katonai kinestártól megváltani: érdekes visszapillantást lehet tenni Temesvár-Belváros 100—150 évre visszamenő fejlődésére. Hogy a város, nevezetesen a Belváros fejlődésének mily gátló akadályát képezték a várerődítmények, azt a város jelenlegi képe is mutatja. Míg például a József- és Erzsébetkülvárosok lakóházainak száma csak a múlt század 50-es éveitől kezdve megkétszereződött, addig a Belváros épületeinek száma 1851-től — 1898-ig csak 7-el szaporodott. A Belvárosnak 1851-ben 183 épülete volt, 1870-ben csak egygyel több, 184 (!); később 1881. évig némi gyarapodás mutatkozik; összes épületeinek száma 190-re szaporodott fel, de aztán annyi is maradt, 1898-ban is csak 190 volt.

Midőn Temesvár városa 120 évvel ezelőtt a szabad királyi városok közé való felvételét kérelmezte, felségfolyamodványához egy jegyzéket is mellékel, melyben a város összes ingatlanai, nevezetesen az összes épületek azok becsértékével és tulajdonosaikkal fel voltak sorolva. Ezen jegyzék a városi levéltárban őrzött „Acta in re eliberationi“ című okmányok egyik legérdekesebb példánya.

Ezen jegyzék nemcsak a város anyagi erejének dokumentálása céljából mellékeltetett a felségfolyamodványhoz, sőt célja épen az volt, hogy a szabadalommal együtt, minél többet nyerjen a város egyéb anyagi adományok tekintetében, melyekre nagyon is rá volt utalva, miután a város jövedelmei nem állottak arányban azon nagymérvű terhekkel és kötelezettségekkel, melyeket szabad királyi várossá való emelése folytán magára kellett vállalnia. E célból a jegyzék az ingatlanok becsértéke mellett az azokat terhelő adósságokat is kimutatta.

A jegyzéknek nem kisebb érdekessége rejlik abban is, hogy névszerint elősorolja egyúttal a 120 év előtti háztulajdonosokat is, kik mindenesetre az akkori polgárság legtekintélyesebb elemét képezték. A jegyzék

már előre királyi fővárosnak és határ-várnak (Königliche Hauptstadt und Graniz Vestung Temesvár) jelöli meg Temesvár városát.

A házsám szerint kitüntetett épületek, azok értéke és tulajdonosai a következők:

Ház- szám	A tulajdonos neve	Értéke forintokban
1	Kamarai épület	—
2	"	—
3	Farrago István-féle ház „a fehér angyalhoz“	9500
4	Bukovitz András-féle ház „a fehér kereszthez“	4000
5	Will József	2320
6	Bulgrast Ferenc Antal	3800
7	Maszanek Ferenc	4000
8	" Jakab	11000
9	Ebel Amor	3900
10	Scherer-féle ház	—
11	Sapper András	2527
12	Schöner Miklós	2605
13	Kamarai épület	—
14	Damiani Constantin	8470
15	Callinovics György	3400
16	Reyhuber Tamás	8000
17	Krischnek Mihály (együtt a józsefvárosi 23. számú ház tulajdonosa)	—
18	Pontiller György	7500
19	Persian Márton	4500
20	Vogt Albert	4550
21	Stamora Malenica	1060
22	Dragosch Miklós	3000
23	Vaszits Péter	5000
24	Löwin Anna Mária	24000
25	Módos Gyuricsko	4116
26	Banajoth Tivadar	4689
27	Gruits Jovan	3500
28	Willib Eva	1400
29	Petrovics György	2050
30	Leudolt Mihály	1400
31	Gruits Joszim	4500
32	Milosevits Sándor	3500
33	Rovan József	6000
34	Weldinger Margit	5000
35	Marischler árvák háza	3000
36	Zacher Antal	5000
37	Katonaépület	—
38	Barátok kolostora „szt. Nepomukhoz“	—
39	Német városháza	—
40	Katonaépület	—

Ház- szám	A tulajdonos neve	Értéke forintokban
41	Delbondis Péter Antal	3500
42	Kamarai épület	—
43	Kleinin Erzsébet	5400
44	Muzul János	6000
45	Bruder Katarina	2450
46	Petrovits Kuzman	8400
47	Dragij Domonkos	4800
48	Ingruber Adám Jakab	8500
49	Payer Mihály	4060
50	Zigoni Bertalan	8000
51	Schweiger Rozália	10000
52	Krenauer Tamás	3000
53	Losert János György	4000
54	Kulterer József Antal	9500
55	Tiganiti János György	10000
56	Három kules ház (Drey Schlüssel haus) (Több ingatlan)	12500
57	Régi városháza	—
58	Kamarai épület	—
59	Niedermayer Sándor	6400
60	Ackermann Jakab (Együttal a régi majoroki 204. számú ház tulajdonosa)	8000
61	Kliebenschedlich-féle ház	3060
62	Müller András	5220
63	Füger Mihály	3000
64	Sechser János	1650
65	Jakob György árvái	26000
66	Kamarai épület	—
67	Mezrad báró	28000
68	Kamarai épület	—
69	Plebánia és templom	—
70	Demelmayer Honorius	36000
71	Katonaépület	—
72		—
73	Polgári kórház	—
74	Irgalmas barátok temploma és kolostora	—
75	Hadmérnöki kaszárnya	—
76	Pétervárad kaszárnya	—
77	Kapamacio Gligor	3495
78	Építő udvari szertár (Bauhof Requisitionen Stadl)	—
79	Katonaépület	—
80	Greber-féle ház	1500
81	Primusits árvák háza	2000
82	Miller György	1900
83	Ulbrich Venczel	1700
84	Kalzvovits Antal	1143 frt 40 kr.
85	Lövölde	—

Ház- szám	A tulajdonos neve	Értéke forintokban
86	Kessel Antal	1800
87	Koller András	1000
88	Pontiller György	800
89	Dorvat Ferencz	700
90	Bervits Magdolna	1951
91	Scherer József-féle ház	600
92	Katonaépület	—
93	"	—
94	Kamarai épület	—
95	Reszler Ferencz	4000
96	Laczkovich András	2225
97	Kalscher Sabina	5000
98	Schrödel János György	3500
99	Szt. Katalinhoz címzett Szt. Ferenc-rendiek háza	—
100	Katonaépület	—
101	"	—
102	"	—
103	Gyógyszertár	3000
104	Mörtel József	4500
105	Perkmann Ferencz	6600
106	Dómtemplom	—
107	Hörtl Pál, özvegye	5000
108	Fischer Ádám	4000
109	Lastner József	3400
110	Plattl Ferenc, (együttal a 155. számú ház tulajdonosa)	2500
111	Ecker Ferenc	3000
112	Sztamorai Malénica	4000
113	Pauswein Erzsébet	1800
114	Wagner Ferenc	1800
115	Weigmann Gottlieb	2901
116	Stoiko Demeter	8000
117	Demüthig Domonkos	2600
118	Bibits-féle ház	6820
119	Haymerle Alajos	5750
120	Kuvits János	2300
121	Altmayer József	1500
122	Prinzl kanonok féle ház	2000
123	Stojko Demeter	1000
124	Sidera Mihály	1500
125	Taubner Antal Ferencz	2000
126	Stiegler János György	1200
127	Rauer József	2510
128	Hübner örökösei	10000
129	" "	2000
130	" "	2500

Ház- szám	A tulajdonos neve	Értéke forintokban
131	Hübner örökösei	1200
132	" "	1200
133	" " (még nincs beépítve)	—
134	Sitzenau Preuschitz	} 10450
135	" "	
136	Katonaépület	—
137	Kaiser Gáspár	3000
138	Kaiser Sebestyén	3000
139	Braun János	1800
140	Dima György	1900
141	Bernád Koszta	1300
142	Katonaépület	—
143	} Rác épületek	—
144		—
145		—
146		—
147		—
148		—
149	Zsidó imaház	—
150	Kohn Jakab	2000
151	Lipmann Hirschl	2500
152	Salamon Zachariás örökösei	2500
153	Taitasak Izrael	3000
154	Livat Kristian	2500
155	Plattl (lásd 110. házsám alatt)	10000
156	Heymerl Mátvás	3500

Összesen 555872 frt 40 kr.

Ezen 156 belvárosi házbirtokot 324.789 frt. 12 kr.-nyi adósság terhelte, melynek levonása után ezen városrész tiszta értéke 231.083 frt. 28 kr.-ra volt tehető. Ezen számadásból kiveendő 14 katonai célra szolgáló épület, 6 templom és kolostor és 13 hivatalos célokra szolgáló állami és városi épület és kórház.

Habár városunk központja a lefolyt 120 év óta csaknem teljes átalakuláson ment át és ma már teljesen modern város képét mutatja, azon körülmény, hogy épületeinek száma ezen hosszú idő alatt alig 30-al szaporodott, eléggé mutatja, mily bénító hatással volt reá várjellege. Ennek megszűnése és a várterületeknek bármily áron való megszerzése lesz ezen szép fekvésű és vezetésre hivatott városrész fejlődésének most kezdődő új korszakának alapja.

BELLAI JÓZSEF.

Adatok a temesvári hírlapirodalom történetéhez.

Két évvel ezelőtt jelent meg tőlem *Értesítőnkben* (1899. évi I. II. füzet 1—189. lapjain és különlenyomatban) a *temesvári könyvnyomdászat és hírlapirodalom története*. 1898 végéig 144-féle hírlap és folyóirat jelent meg Temesváron; ezeket ismertettem és leírtam, de már akkor megjegyeztem, hogy e 144 hírlap közül a legnagyobb utánjárásom dacára sem tudtam 22-öt előteremteni. Ezeket csak idézetekből, felhívásokból, levéltári adatokból vagy a nyomdatulajdonosok és volt szerkesztők nyújtotta adatokból ismertem. Leírásuk azért rövid volt és fogyatékos, mert csak annyit mondtam el róluk, a mennyit megtudhattam. Azóta Stefanovits Sz. városi árvaszéki elnök úr szívésségéből néhány új és teljesen hiteles adattal egészíthetem ki a temesvári hírlapirodalom történetét, mert tőle néhány, akkor még saját szemeimmel nem látott temesvári hírlapot kaptam átnézés végett. E kiegészítés a következő lapokra terjed ki:

1. A **Temesvarer Anzeiger**-ről azt írtam, hogy 1849—51-ben jelent meg, de kitűnik, hogy még 1852-ben is élt, de már nagyon soványan. Alakja 1851. november 6-tól ívrét nagyságú négy oldal. 1852 óta már jelezve volt rajta az évfolyam száma is. Ára ekkor helyben, negyedévre 1 frt., vidékre postaküldéssel 2 frt. Utolsó számai 1852 febr. végén már csak egy oldalnyi nyomtatványt tesznek ki. Valószínű, hogy végelgyengülésben múlt ki röviddel a Beichel halála után. A szerkesztő sehol nincs rajta megnevezve. A négy évfolyam megvan Stefanovits Sz. úr tulajdonában Temesváron.

2. **Euphrosine. Erheiterungsblätter für Kunst, Litteratur und gemeinnützige Unterhaltung.** Megjelent 1851. január 1. óta június végeig, hetenként két száma: szerdán és vasárnap, összesen ötven szám. Alakja 4-rét, minden száma négy oldal 2—2 hasábbal. Az ötven szám mindössze 200 oldalt tesz ki. Ára egy félévre helyben 4 frt., vidéken postaküldéssel 5 frt. Szerkesztette Feldinger Gottfried dr., nyomtatott Hazay M. és fia nyomdájában.

Teljes példánya megvan Stefanovits Sz. úr birtokában.

3. A **Temesvarer Wochenblatt**-ről (1862—1864.) mondottakat a következőkkel egészítem ki: A harmadik évfolyama (1864.) ismét olyan kisebbitett negyedréti alakban jelent meg mint az első (1862.) évfolyam, és címe már csak *Wochenblatt* volt; 1864-ben mindössze csak 13 száma jelent meg, az utolsó márc. 26-án; ebben a kiadó jelenti, hogy a lapot „egyelőre“ jobb idők beálltáig beszünteti. Ennek is mind a három évfolyama megvan Stefanovits Sz. úrnál.

4. A régibb **Temesvarer Wochenblatt**-ről (1840—1849.) nevezett munkámban a *Vasárnapi Ujság* 1865. évi 50-ik számában foglalt adatok alapján azt írtam, hogy 1849. július 27-én szűnt meg a 26-dik számmal. Ezt oda kell igazítanom, hogy a lap 1849. június 27-én szűnt meg a 26. számmal. 1849. január 6-dik óta a lap hetenként kétszer jelent meg negyedréti alakú 4—4 oldalon, és pedig szerdán és vasárnap. A szerdai szám *Temesvarer Wochenblatt* címet viselt, a vasárnapi pedig *Beiblatt zum Temesvarer Wochenblatt* név alatt jelent meg. A szerdai és vasárnapi számok ugyanazon lapszámjegyet viselték, vagyis minden lapszám két részből állott; a szerdai- és a vasárnapiból. Az 1849. évi huszonhat száma összesen 208 oldalt tesz ki. Nyomatta és kiadta Beichel J., de a szerkesztő neve 1849-ben nincs kitéve. A mily hazafias a lap iránya 1848-ban a Stockinger Mór szerkesztése alatt, épen olyan osztrák szellemű 1849-ben. E ritka példány is Stefanovits Sz. úr tulajdona.

5. **Gränzbote.** *Organ für Politik, Handel und sociales Leben.* (1861.) E lapot eddig nem láttam, a mit írtam róla, azt a városi levéltár adataiból nyertem és volt szerkesztője és egyik kiadója: Hazay Vilmos úrtól. A városi levéltár adatai helyesek voltak, de azt már a volt felelős szerkesztője sem tudta pontosan megmondani, hogy hetenként hányszor jelent meg; az ő tudósítása után írtam, hogy hetenként háromszor. Ez helytelen, mert a *Gränzbote* a vasárnap és más ünnepnapokat követő napok kivételével mindennap megjelent, tehát hetenként hatszor.

Megjelent 1861. július 2-től nov. 17-ig nagy ívrét alakban négy oldalon, oldalonként 3—3 hasábbal, összesen 117 száma. Kiadó-tulajdonosai voltak Uhrmann Márton és Hazay Vilmos. Felelős szerkesztője Hazay Vilmos, szerkesztője Gelics Richárd, nyomtatott Hazay M. és fia Vilmos nyomdájában. Ára egy évre helyben 12 frt., vidékre 15 frt. volt.

A **Gränzbote** a hazai ügyeknek határozottan szabadelvű, magyar hazafias szellemben szerkesztett közlönye volt, a Deák-párt organuma. Jelszava volt: „egyenlő kötelességek, egyenlő jogok, egyenlő törvények mindnyájunk számára.“ — Beosztása a következő volt: 1. Sürgönyhírek. 2. Ezt követte a vezércikk, mely úgy a belföldi mint a külföldi politika legkiválóbb kérdéseiről szólt, legtöbbször a Gelics R. tollából. 3. A kül- és belföldi lapok szemléje. 4. Kimerítő tudósítás az országgyűlés, a vármegye és a városi hatóság gyűléseiről. 5. Kül- és belföldi levelezés.

6. Helyi hírek és vegyesek. 7. Tárca. 8. Börse- és kereskedelmi tudósítások.

Megvan a Stefanovits Sz. úr birtokában.

6. Der Wochen-Krebs. *Humoristisch-satyrisches. Wochenblatt.* (1869.) Erről a lapról nyomdászok tanuskodása folytán azt írtam, hogy 1871-ben jelent meg vagy egy félévig. Mint a most előttem fekvő 1—15. számai mutatják, 1869-ben jelent még, és pedig 1. száma febr. 1-én, s azután esütörtökön, majd vasárnaponként negyedréte alakban 4—6—8 oldalon. A 11. számig minden lapszám külön lapszámoztatott, a 12-iktől kezdve pedig folytatólagosan. Minden száma külön színes borítékban volt. A 14. és 15. számok, valószínűleg az utolsók, 1869. május 23-ról vannak keltezve. Ára Temesváron negyedévre 1 frt. 50 kr., vidékre 1 frt. 80 kr., egyes száma 10 kr. volt. Felelős szerkesztője és kiadótulajdonosa Felsthal Miksa, nyomtatott a Gyárvárosban Diemer Károlynál. A szerkesztő úgy tervezte, hogy lapját illusztrálva fogja kiadni, s ezt az első számokban ígéri is, de bíz az sohasem ment teljesedésbe. Az emberi gyarlóságra alapított lapocska volt. — Ez is Stefanovits Sz. úr tulajdona.

Vajha alkalmam lehetne Temesvárnak a többi kivált régibb hírlapjait is közvetlen tapasztalás útján leírni, a melyekből idáig még a legszorgosabb kutatás dacára sem tudtam egyetlen számot sem felfedezni. Hazafias tisztelettel kérem folyóiratunk olvasóit, hogy az alant következő lapokból, ha az véletlenül kezök ügyébe esik, ha csak egyetlen számot is legyenek szívesek hozzám küldeni. E lapok a következők: 1. *Intelligenz Blatt* 1771-ből. — 2. *Temesvarer Zeitung* 1784-ből. — 3. *Temesvarer Merkur* 1787-ből. — 4. *Temesvarer Wochenblatt* 1805-ből. — 5. *Tagesbericht* 1809-ből. — 6. *Tagesanzeiger* 1848-ből. — 7. *Temesvarer Courir* 1851-ből. — 8. *Kundschaftsblatt* 1853-ből. — 9. *Banater Chronik* 1867-ből. — 10. *Temesvarer Anzeiger* 1868—70-ből. — 11. *Temesvarer Zwischenakt* 1868-ből. — 12. *Union* 1871-ből. — 13. *Gasthofzeitung* 1874—77-ből. — 14. *Die Laterne* 1880-ből. — 15. *Der Sammler* 1881-ből. — 16. *Szmotra* 1880-ből.

Dr. Berkeszi István.

Temesvár 1660-ban.

Hazánk a XVI. és XVII. század alatt, míg a török háborúk tartottak, nagyon érdekes ország volt a külföld előtt. Számos utazó kereste fel, a kik aztán többé-kevésbbé alapos munkákban ismertették hazai városainkat és viszonyainkat. De ezek az utazók csak ott jártak, a hova a török nem tette a lábát; a török területre már nem mertek bemenni. Innen van aztán, hogy a török hódoltság alá tartozó városaink viszonyait meglehetősen homály borítja mindaddig, míg fel nem szabadultak.

E homályt most már némileg felderíti egy híres török útleírónak, a Délmagyarországon és Temesváron 1660-ban járt *Evlia Cselebinek* a munkája, melyet Ahmed Dsevdet efendi mostan adott ki török nyelven Konstantinápolyban.

Evlia Cselebinek emez útleírásából közöl Karácson Imre dr. a *Katholikus Szemle* 1901. évi IX. füzetében *Néhány magyar város leírása a török hódoltság idejében* cím alatt egy érdekes mutatványt és ebből veszszük át a Temesvárról szóló részt.

Evlia Cselebi Temesvárról a következőleg ír:

„A hódító Szulejmán idejében ez a vár Erdély királyának, János királynak birtokában egy kis palánka volt. A győzelmes hódító kivonulásakor a pokolra való hitetlenek Erdély királyát, Jánost felbátorították s ez Felső-Magyarországot és Németországot rabolta és pusztította. Erre a német király Temesvár ellen jött és hét hónap alatt az erdélyi hitetlen kezéből irgalmatlanul elvette és *Losandsi* (Losóney) nevű kapitányt huszezer német katona parancsnokává tette benne.¹⁾ Ferdinánd király Belgrádba is elment s az odajövő hajókat elpusztította, az utakat elzáratta s Belgrádot éhségben hagyta, kiadatott tehát a császári rendelet, hogy Temesvára a jól őrzött izlam tartományokhoz kapcsolassék.“

Leírja ezután *Evlia Cselebi* Temesvárnak két izbeni ostromlását és a második alkalommal való elfoglalását. Ezeket csak szóhagyomány útján tudta. „Eme nagy eseményeket — úgymond — a boldogult atyám elbe-

¹⁾ Tudjuk, hogy Losóneynak 1552-ben nem volt több 2210 emberénél. Szerk.

széléséből hallottam, mivel az én nagyérdemű atyám eme háborúban jelen volt.“ E leírás annál érdekesebb, mert a török író maga is elismeri, hogy a törökök Losoncy kivonulása alkalmával szerződésszegést követtek el, a mikor a várból kivonulókat mind kardélre hányták, de ezt azzal okolja meg, hogy ez csak viszonzása volt a lippai kapitány szerződésszegésének a törökökkel szemben.

Temesvár felvirágzását Evlia azon időtől számítja, a melyben a törökök elfoglalták. „A vár elfoglaltatott, s ez időtől kezdve az iszlám kézben művelt és virágzó lett. Szulejmán khán összeírása szerint külön *ejálet* lett, pasája két tigrás *mir-i-mirán* (a beglerbég perzsa elnevezése), de néhány-szor három tigrás vezírek is kapták. Pasájának jövedelme 806.700 akese (mintegy 26.892 korona), tizenegy helyen meg külön birtoka is van, de ezen birtokokon kívül a vásári vámból, bírságolásból és más ilyféle dolgokból igazság szerint még 87.000 piaszter jövedelme van. Ha *Szidi Ahmed* pasaféle vezir kormányozza, 200.000 piaszterre is fölmege. Nagy *ejálet* ez, melynek hat szandsákja van: *Lippa, Csanád, Gyula, Morava, Orsova*. Az 1069. évben (a mi időszámításunk szerint 1658) *Köprili Jenőt, Karánsebest* és *Lugost* meghódítván, e három szandsák is a temesvári *ejálethez* kapcsolattott.“

A temesvári beglerbégnek összesen 10.000 katonája volt. Temérdek sok volt Temesváron a török hivatalnok. „Az adófizető keresztény harminczhat ezer“ a temesvári szandsákságban.

„Az izlámkézben művelt és virágzóvá lett“ Temesvár alakját is leírja Evlia Cselebi. „Ez a vár a Temes folyó mocsarában oly módon áll, mintha teknősbéka feküdnék a vízben; négy lába a négy nagy bástya, a belső vár a feje, teste pedig a vár egész terjedelme. Ötszög alakú vár, sem téglá, sem kő nines benne, hanem az egész vastag tölgyfából készült erődítmény. Fonott sövénykerítése kívülről olyan, mintha vékony, fényes falkerítés lenne. Az ügyes építömester ezt a kerítést vadszöllőből készítette s gipszszel és mészzszel bevonva, fehér színű várat épített. A belső vár kétszeres magas cölöpsor, s a közét az építömester cementtel, mészzszel, gipszszel oly tömötté tette, hogy az ágyúgolyók, ha a falak közé mennek is az ágyúk, repesztései éppen semmi kárt nem okoznak. Ha azt mondaná valaki, hogy az erődítmény fát fölgyújthatják, ez sem baj, mert a tengerként környező víz és mocsár miatt nem lehet megközelíteni. Különben is a belső várból és a négy fabástyáról az ágyúk közelíteni sem engedik az embert, hogy a kerítést fölgyújthatná. A várat ily módon elfoglalni lehetetlen.“

„Azt is vethetné ellen valaki, hogy a fa-vár idővel nem rothad-e el? A rothadó cölöpsort negyven éven át egyenkint mind kihúzzák s más fát tesznek helyére, mert ennek kijavítására hetven falu van rendelve, de különben is a mocsárban minden gerenda lassankint olyan lesz mint az ében s oly kemény lesz mint az *acél*. E fal szélessége ötven láb, némely

helyen hatvan láb is van; ha fölötte a lovasok *dsiridet*¹⁾ játszanak, még akkor sem szűk a hely. Köröskörül mély árok van s három helyen a várárookra néző őrszobák vannak; esténként kilenc zenekar játszik s az összes örök „*Egy az Isten, egy*“ kiáltással adva jelet, örködnék reggelig, mert minden éjjel huszonnégy aga közül tizenkettő folyton körüljár.“

Nagyon jól föl volt szerelve a vár hadikészletekkel, melyeket hosszan leír Evlia. A vár nevezetességei közül még elmondja, hogy öt kapuja volt. „Az első az *Azab kapú*, melynek *tárikhja* (felirata) a következő:

„Amelyik ellenség gonosz szándékkal van e vár iránt
Érje Allah embereitől a kard és futtassa el.
Hátif-i kudsi mondta tázikhját
Dicséret Allahnak! a nagy vár elkészült 1052-ben“ (1642.)

Ez volt a főkapú, mely délre nézett s kulcsa minden éjjel a janicsár agánál volt.

A másik kapú kelet felé volt s a következő *tárikh* volt följe írva:

„Kicsiny vagy nagy legyen is ez a vidám város,
Csak a Teremtő adja meg az utolsó percben a hitet
Allah embereivel e *Kevseri* mondott rá tárikhot:
Kívánom, hogy e vár őrzője legyen mindenkor Isten.“
1053. év.

A harmadik a *Kakas kapú*, „ezen van az óra-torony s fölötte bádogból egy kakas van; ha a szél e kakasra csapódik, az csikorogva megmozdul s az időjárás állapotát mutatja; nagyon művészies munka s erről nevezik „*Kakas kapúnak*“. Megnevezi még Evlia a *Vizi kapút* és a *Parti kapút*.

Temesváron ezerkétszáz ház volt a várban, valamennyi cserepes. de „szűk, udvar nélküli házak; a tűzhelyen kívül más kőépítkezés nincs bennük, de minden házban van kályha.“

„A várban négy dsámi van. *Szulejmán khán dsámija* nagy imahely. de nem kőépület. Jelenleg ez a dsámi tele van a muszulmán harcosok halomszám álló kétszersültjével.“ A többi dsámit csak névleg említi föl, de semmi érdemeset nem ír róluk.

„Van négy kolostor,²⁾ hét elemi iskola,³⁾ három vendégfogadó, négy fürdő, négyszáz bolt.“

Temesvár utcái elég sárosak lehettek, mert így ír róluk Evlia: „Valamennyi utcán deszkapadló van lerakva, kövezet egyáltalán nincs.“ Ivóvíznek a lakosok a Temes vizét használták, mely két csatornán folyt be a várba, a hol „búzamagtárak és kávéházak is vannak.“

¹⁾ *Dsirid*, a lovasok játékgyakorlata, mely gerelydobásból s annak nyargalás közben való elkapásából áll.

²⁾ Ért alatta mohammedán kolostort.

³⁾ Vagyis gyermekiskola.

„A belső vár a külső vár déli szögletében, négyszögalakú, kőépítkezésű szép vár, melyet a Temes folyó foly körül s ezért a vár mintegy szigeten fekszik.“ A belső várnak öt tornya volt s erős vaskapuk zárták el a bemenetelt. Tele volt ez fegyverekkel, mindenféle hadi felszereléssel és élelmi készlettel. „Idegen ember ennek megtekintésére sem mehet be; ha engedélyt kap is arra, hogy bemehessen, fegyvereit a kapúnál az öröknek tartozik átadni.“

Temesvár külvárosában Evlia szerint ezerötyszáz ház volt. „Valamennyi ház cserepes, udvarral s két kapúval, melyek egyikén a lovasok és a szekerek járnak, a másikon a gyalog emberek s ez a kis kapú.“ Ez a külváros is igen sáros volt. „Ha eső esik, akkor a városon kívül fekvő süppedékes helyen még egy elefánt is elmerülne. Különösségek közé tartozik, hogy e városban szunyog éppen nincs.“ A lakosok ruházatáról megjegyezni valónak találja, hogy „posztósubájukon nagy kapocs van, nadrágjuk térdét szattyánbőr fedi, fejükön zöld posztókalmagot, lábukon vastag bőrpapucst viselnek.“ A város egyéb hírességeit is leírja Evlia: „A czipó kenyér, vajas lepény, mézes rétes, káposzta, töltött tök híresek. Italai közül a meggyvíz és mézvíz nevezetese. E tartományban bort inni nagy szűgyen, leginkább mézvizet isznak.“

„E Temesvár városát kedvem szerint megnézegetvén, a pasa urunk kajmakámjával és más barátaimmal búcsút vettem s kétszáz szemendriai harcossal Temesvárból kimentünk.“

Csernovics Péter királyi biztosságának naplója.

Közli: Szmidá Lajos.

Félszázadnál hosszabb idő múlt el, hogy az 1847—48. évi magyar országgyűlésnek sikerült kivívnia az 1848-as törvényeket.

Az ország népe még a legkisebb faluban is megünnepelte ezt az időpontot, és méltán, mert ezekben a törvényekben van letéve a modern Magyarország alapköve.

Annál váratlanabbul jött a hír, hogy ezen, a nemzeti életet olyanira átalakító törvények kihirdetése után nyomban, horvát és szerb testvéreink a maguk részére is hasonló önálló nemzeti alkotmányt követelnek, Magyarországtól mindenáron elszakadni és zavarokat okozni készülnek.

A szerbek küldöttsége felkereste a magyar felelős ministeriumot a pozsonyi országgyűlésen, hogy kérelmét előterjeszsze, de mert az a magyar közjog és alkotmány megsértése nélkül teljesíthetőnek nem találtatott, meghallgatásra nem talált, mikor Kossuth Lajos pénzügyminister a magyar kormány nevében kifejtette a szerbek előtt álláspontját, a küldöttség vezetője már akkor, tehát az első találkozás alkalmával kijelentette, hogy a szerbek ügyét most már Bécsbe viszik és a kir. trón zsámolya előtt kérnek meghallgattatást. Ezen kijelentés Kossuth Lajos pénzügyministert egészen kihozta sodrából és a szerb deputátusoknak a következő választ adta: „N o a k k o r d ö n t s ö n k ö z ö t t ü n k a k a r d“, és sarkon fordulva a küldöttséget otthagya.

A szerbek Kossuth Lajos e nyilatkozatát szörnyen rossz néven vették, azt a nemzetiségek elleni nyílt hadüzenetnek minősítették és a mit eddig titkon, suttogva terveltek, most már nyíltan, fenhangon hirdették és megindították a tulajdonképeni szervezkedési eljárást.

Ausztriának hagyományos politikája, hogy ha Magyarországon a dolgok menete nem volt innyére, talpra állította a különböző nemzeti-ségeket a magyarok ellen, hogy belzavarokat okozzon. Így 1848-ban is a Lajthán túl sehogysem tetszett az, hogy a magyarok olyan törvényeket

kaptak, melyekkel belügyeiket függetlenül intézhetik, nem tetszett sehogysem az önálló hadügy és pénzügy megteremtése és minden követ megmozdítottak, hogy az 1848-as törvényeket a király által visszavonassák, éppen azért a nemzetiségek mesterségesen felszínre hozott mozgalmait Bécsben az udvarnál nemcsak hogy szívesen fogadták, de kéz alatt támogatást is ígértek ügyüknek.

Minden reformhoz emberek is kellenek és míg Magyarországon a felelős ministerinm működését megkezdette, a horvátok soraiból kiemelkedik báró Jellasics József tábornok, horvát bán, a szerbek közül Rajasich József karlóczai pátriárka, hogy Magyarország vezérferfiainak áldásos működését megzavarják, a népet félrevezessék és azt engedetlenségre bírják.

Mikor Délmagyarországon a szerb lázadás kitört, István főherczeg nádor, mint kir. helytartó az 1848-as törvények alapján kinevezte a vármegyékbe az új főispánokat. Temes vármegyébe Kossuth Lajos ajánlatára ápril 26-án mácsai és kisoroszi Csernovics Péter országgyűlési képviselő és gazdag földbirtokos neveztetett ki, mint olyan, ki mert maga is szerb ember, a Délvidéken a magyar kormány inteniói szerint fog eljárni. Minthogy pedig nagy tekintélyű és vagyonos ember is volt, István főherczeg gróf Batthyány Lajos ministerelnök javaslatára egyidejűleg teljhatalmú kir. biztossá is kinevezte, hogy ez utóbbi minőségében a Torontálmegyében és Bácskában kiűtött lázadást elfojtsa.

A kinevezési okmányt Földváry Lajos kapitány hozta meg ápril hó 27-én Mácsára Csernovics Péternek.

De hozott még más két decretumot is, mindakettő a főispáni kinevezési okirattal egyidőben, vagyis ápril hó 26-án lett kiadva, az egyik „Felhatalmazás rögtönítélő bíróságok felállítására.” Ezt István nádor és kir. helytartó írta alá és Batthyány Lajos ministerelnök ellenjegyezte; a második ministerelnöki értesítés, hogy a kormány teljhatalmú kir. biztossá nevezettette ki Csernovics Pétert a délvideki lázadások lecsendesítése végett.¹⁾

¹⁾ Felhatalmazás rögtönítélő bíróságok felállítására. Csernovics Péter temesi gróf és főispán, a Torontálmegyében kiűtött lázongás elfojtása s a bűnösök megbüntetésének eszközzése végett rendkívülieg teljhatalmú kir. biztosnak mai napon kelt rendelvényünk által kinevezetvén, ezennel Torontál, Temes, Krassó, Bács, Arad vármegyéknek, Szabadka, Ujvidék, Zombor, Arad, Temesvár kir. városoknak, a esajkasok kerületének s általában mindazon hatóságoknak, a melyeket nevezett kir. biztos e végre felszólítand, ezennel meghagyatik és parancsoltatik, hogy oly számban és azon rendben, miként a kir. biztos rendelendi, rögtönítélő bíróságokat állítani, annak felállítását kihirdetni és a bíróságokat gyors eljárásra utasítani, vagy a királyi biztos által időnyerés végett netalán közvetlenül felállítandókat, törvényesen felállítottaknak ismerni kötelességüknek tartsák. Mely rögtönítélő jog a legfelsőbb rendszabályokban kijelölt minden esetekre, s különösen az ország békéjének s a törvényes közszendnek erőszakos kitörésekkel kísért lázadás, lázítás, láza-

Usernovics Péternek főispánná és teljhatalmú kir. biztossá történt kinevezetése általános meglepédest keltett mindenütt, mert neve Dél-magyarországon közismert volt. A szerbek a Usernovics családbelieket mindenkor vezérferfiaknak ismerték el azért, mert Usernovits Arzén ipeki pátriárka volt az, a ki mintegy 40.000 szerbbel a törökök üldözése elől Magyarországra jött, Lipót császárt urának elismerte és az aldunai falvakat foglalván el, megalapította a karlóczai érsekséget. Az a zománczozott, kövekkel kirakott, csinos arany feszület, melyet a pátriárka Magyarországra jövelekor kezében tartott, mint családi ereklye ma Usernovics Pál tulajdona, ki azt Panyován (Temesmegye) kastélyában őrzi. Usernovics Mihály, a pátriárka öcsese, Mária Terézia apjától, III. Károlytól magyar nemesiséget kapott. Ezután csaknem két századon keresztül sokan tüntették ki magukat a Usernovics családból részint mint politikusok, részint mint katonák.

Usernovics Péter temesi gróf és főispán szül. 1810-ben, és már 1844-ben Arad vármegyében szabadelvű követnek választatott és mint ilyen az országgyűlésen tiszta és önzetlen hazafiságával tekintélyes pozíciót vívott ki magának; népszerűségét legjobban az igazolta, hogy kerülete az 1848. évi országgyűlésre újból megválasztotta. Ezen állásából nevezte ki István főherczeg nádor és kir. helytartó temesi gróffá, főispánná és a szerb lázadás elfojtására kir. biztossá. Első fellépése az volt, hogy a Karlóczára egybehívott szerb nemzeti congressust törvénytelennek jelezte, miáltal Rajasich József pátriárka és a szerbek haragját magára vonta, kik később ignorálták.

A Usernovics-család a Délvidéken nemcsak vagyonossága, de elismert hazafisága és fényes múltja miatt nagyon tisztelt és becsült volt, miért is Usernovics Péternek főispánná történt kinevezése már csak azért is nagy örömet keltett, mert mindenki remélte, hogy a szerbek látva azt, hogy a

dásrai bűjtogatás s annak következtében gyilkolások, rablások, gyűjtogatások általi megháborítása eseteire világosan kiterjesztve értendő, jelen rendelet következtébeni kihirdetés után azonnal fogamatba veendő, s tartand kormányrendelet általi visszahívásig. Kelt Budán, ápril 26-án 1848. István, nádor és kir. helytartó, s. k. Batthyány Lajos, s. k.

A második decretum szövege ez: „A Torontál vármegyében kiütött lázongás lecsendesítése végett a ministerium Önt királyi biztosul nevezetvén ki, ugyancsak a ministerium meghagyásából felszólítom Önt, hogy az iderekesztett felhatalmazvány erejénél fogva tüstént a helyszínére menjen és a Kikindára már megrendelt és ápril 28-án vagy 29-én odaérkezendő két zászlóalj gyalogság az ide zárt rögtönítéleti parancs és bármely Ön által felszólítandó segedelmével mindent kövessen el, hogy nemcsak a közsensend, rend, személy- és vagyon-biztonság teljesen helyre állíttassék, de a bűnösök érdemök szerint meg is büntetessenek; egyszersmind tudósítatik Ön, hogy a péterváradai bánági és erdélyi főhadikormányok utasítva vannak Önnek annyi katonaságot tüstént rendelkezése alá adni, a mennyit a fent írt cél elérésére szükségesnek fog találni; végre e levelemet vivő Földváry Lajos tárgyismereteit használja fel. Pest, ápril 26-án 1848. Batthyány Lajos, s. k.“

magyar kormány éppen az ő soraikból választotta ki a főispánt, nyugodtan fognak viselkedni és Csernovics Péter képes lesz közöttük egyéniségének latba vetésével a rendet és a békét fentartani.

Ez azonban éppen megfordítva történt, mert habár a temesmegyei szerbektől tartani nem kellett, Jellasih bán és Rajasieh pátriárka veszedelmes működésüket a határon, a Dunánál tették folyamatba, előbb Karlóczán, azután Ujvidéken, Pancsován, és egyszerre átesaptak a Temesvár feletti Nagy-Kikindára, Ó-Becsére, Varjasra, Knézre, természetesen tervszerűleg mindenfelé titokban kiállítva embereiket, a kik azután a népet a lázadásra előkészítették.

Mikor ezek a hullámlázások már veszedelmes arányokat kezdtek öltetni és a magyar kormányhoz mind sűrűbben érkeztek a panaszok, ekkor nevezte ki a magyar kormány Csernovics Pétert kir. biztossá.

Csernovics Péter azonnal kihirdettette kir. biztosi levelét Temes, Krassó, Torontál, Bács-Bodrog és Arad vármegyékben, továbbá Temesvár, Ujvidék, Zombor, Versecz, Pancsova és Nagy-Kikinda városokban.

Szervezte kir. biztosi hivatalát, melyet néhány nap Temesvárt, azután Ujvidéken, Péterváradon, majd Nagy-Beeskereken tartott, állandóan örködve a polgárok személy- és vagyonbiztonsága felett.

Csernovics Péter ezen működésére vonatkozó eredeti, nagyrészt fogalmazványi iratokat a család egyik tagja, Csernovics Pál úr szíves volt rendelkezésemre bocsájtani; ezeket most két részre osztva közzé tenni kívánom.

Az első rész Csernovics Péter királyi biztosi minőségében kifejtett tevékenységéről a kir. biztosság titkára: mossóczi Institoris János által valószínűen a kir. biztos meghagyásából írt egykorú, napról napra vezetett naplót, második rész a kormánybiztossági rendeleteket és levelezéseket tartalmazza.

A napló 1848. évi április hó 27-én veszi kezdetét, tehát már a kinevezést követő napon, és vezetve van napról-napra 1848. évi július hó 28-ig, a mikor a polgárháború kitörése már ismeretes lett, és a mikor a kir. rendkívüli biztos működését a hadsereg, a felállított nemzetőrség és a honvédség fegyvere vette át.

A naplóban, annak írója, Csernovics Péter rendelkezéseit pontosan feljegyzí és olyan dolgokat is tárgyal, a melyeket Vukovics Sebő, a szerb lázadás történetének legalaposabb írója, emlékirataiban nem említ meg és így a királyi biztosság naplója hivatva van az 1848-iki szerb lázadás történetének egyik kiváló forrásául szolgálni. Őszinte elismerés és köszönet illeti tehát meg Csernovics Pál urat, ki nagynevű őseinek úgy a királyi biztosságáról írt naplót, mint egyéb írományait is közlésre átengedte, sőt azokat a Délmagyarorsz. tört. és régész. muzeum-társulat okmánytárának szánta.

Ez eredeti helyesírással közölt napló a következő:

Napló.

A Torontál Megyében kiütött lázongás elfojtására, és a bűnösök megbüntetésének eszközlése végett kinevezett Királyi Biztos eljárásáról.

1848-ik évi Április 27-én Földváry Lajos kapitány Mácsára érkezvén, meghozta Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöknek folyó év Április 26-ról kelt felszólítását, mely szerént megbagyatik, hogy a' felszólításhoz rekesztett felhatalmazványok erejénél fogva Csernovits Péter Temesi Gróf és Főispán tüstént a' helyszínére menjen, s a' Kikindára már megrendelt, és április 28. 29-én oda érkezendő két zászló aly gyalogság, a' közlött rögtön ítéleti parants, és bár melly felszólítandó segedelmével, mindent kövessen el: hogy nem csak a' köz esend, rend, személy és vagyon bátorság telyesen helyre álltassék, de a' bűnösök érdemük szerént megis büntetessenek, tudósítva lévén: hogy a' Péterváradai bánsági és Erdélyi fő Hadi kormányok utasítva vannak annyi katonaságot rendelkezése alá adni, mennyit a' fönt irt czél elérésére szükségesnek fog találni, végre a' Levelet vivő Földváry Lajos tárgyismereteit használja fel.

Április 28-án Aradra érkezvén, mindenek előtt Királyi Biztosi munkálódáshoz Mosotzy Institoris János Arad Megyei főjegyző titoknokul, Bak József Ügyvéd pedig titoknoki segédül vétetett.

A' miniszterelnöki kinevezés s legfelsőbbi Királyi Biztosi felhatalmazványok sok példányokban ki nyomattak.

Az Arad Megyei és Városi hatóságok elnökei felszólíttatván a' közesendnek 's rendnek ezen hatóságokban állapotjáról felvilágosítás adásra; miután ezek által a' Királyi biztosság arról értesítették: hogy ámbár a' köz bátorság meglehetősen rendbe vagyon, mind az által annak történhető megháborításától tartani lehet; annál fogva ezen két hatóság részére a' rögtön ítélési szék meg adatott és annak azonnal eszközözlendő kihirdtetése elrendeltetett. — A' Statialis rendszabályoknak, miután sietség végett meg készíteni azokat nem lehetett, megküldetésök fent tartatván, Arad városi őrsereg ideiglenes parantsnokává Szalbeck Jakab kineveztetett.

Április 29-én Temesvárra érkezvén, itt szinte a' Megyei és Városi hatóságokban a' megadott rögtön ítélési jog nyomba kihirdtetetni rendeltetett.

Temesvári őrsereg ideiglenes parantsnokává Bárány Hiller Gundár nyugalmazott őrnagy kineveztetett. Estve Nagy Kikindára érkezvén, a' katonaság épen a' Városba be menetelre indulóba találtatott; a' Királyi Biztosság megelőzve a' katonaságot, a' Városba ment, és a' nagy nép tömeg között a' kerületi tanács háznál, melly egészen össze rombolt állapotban találtatott — meg szállott.

A' katonai erő is melly 'Sivkovits és Leopold gyalog ezredbeli két zászlóalyból és József Huszár ezredbeli századból és 6 ágyuból állott, csak hamar Torontál Megye első alispányával Karátsonyi Lászlóval, és több Torontáli tisztviselőkkel a' városba be érkezett, és a' kerületi ház előtt fel álltattott.

Mindenek előtt a' nagy tömegben öszve csődült nép előtt a' Királyi Biztos megjelenvén, eljövetele czélját elő terjesztette, a' leg felsőbbi rendelvényt, királyi biztossá lett kineveztetését tudatta és a' felhatalmazásokat felolvastatta, a' nép nyelvéen elő adatta, és és a' népet csendre és rendre megintette.

A' katonai erő parantsnoka felszólíttatott szoros tiltó parancsolat ki adására: hogy a' katonaság által zsarolások és kihágások el ne követessenek.

A' Megyei alispán meg bizatott a' katonaság ellátása iránti teendő intézkedésekre.

Eltiltattak a' nép csoportosulások és meghagyatott, hogy takarodásra dob verés után senki az úttázn járni ne merészellen — Elrendeltettek a' mikénti örködések.

Megjegyeztetik: hogy a' katonai erő még reggel érkezett a' Városhoz, és a' város alatt meg állapodott, követeltetvén előbb a' város által a' fegyverek ki adattatása, a' vétések és megszőktetett rabok elfogatása. Mi mennyire lehetett, a' Város által eszközöltetvén, miután ez engedelmességre készséget meg bizonyította, a' katonaság csak estve felé indított a' városba. — A' Városban a' nép esendes, nyugott és engedelmessegre késznek találtatott.

Április 30-án. A' rögtön ítélési jog Torontál Megyében ki hirdetett rendeltetett. A' rögtön ítélésre szolgáló rendszabályok a' ki hirdetés utáni vétkezésekre vonatkozók elkészítettek.

Szerkesztetett egy proclamatio a' Nagy Kikindai lázzadást, és a' Torontál Megyei községekben tapasztalt kihágásokat érdeklő — magyar és rácz nyelven, — mely kinyomatás végett Temesvárra küldetett.

Meghagyatott a' lázadási esetben részvétellel gyanúsítottak befogatása, valamint Nagy Kikindán úgy az egész kerületben.

Bács, Krassó megyékben, Zombor, Ujvidék, Szabadka Városaiban a' Statarium ki hirdetett, és meg hagyatott, hogy a' köz esend és rend miben léttéről jelentéseket küldjenek.

Meg rendeltetett a' Franyovai gyujtogatásokban részt vettek befogatása.

Tiszán inneni kor. kerületnek meg hagyatott, hogy a' történekről és a' köz esend és rend állapotjáról tudósítását azonnal megküldje.

Miután a' Torontáli első alispánhoz érkezett tudósítások szerint sok községekben a' nép leg nagyobb forrongásban vagyon, a' földes urak és azok tisztjei el pusztítással fenyegettetnek, az uradalmi majorságok több községekben a' lakosok által elfoglaltattak le legeltettek, 's a' meg rémült földes urak lakhelyeikről meg szaladoztak; — annál fogva a' katonai erőnek szaporítása szükségesnek találtatván, iratott az Erdélyi fő hadi kormány széknek, hogy a' Székelyektől 2. zászlóalyat küldjön Nagy Kikindára, a' minister elnök pedig megkérte, hogy egy ágyú telephez kívántató előfogatok és pattan-tyusokat rendeljen le Pestről.

A' ministerium értesitetett a' Királyi Biztos eddig eljárásáról, 's annak eredményéről — megkérte egy hatos ágyú telephez kívántató előfogatok és legénység kiküldetésére.

A' jelen volt Megyei főispánnak meg hagyatott: hogy a' megyei községeknek valamennyi előjáróit 24 óra alatt a' Királyi Biztos előtti meg jelenésre be rendelje, szorosán meg parancsolja, hogy a' lázítókat, esend és rend háborítókat be fogják, az elfoglaltakat vissza adják; mert különben az engedetlenek és ellenszegülők fegyveres erővel fognak meg lepetni.

Arad Megyei főispánnak iratott, hogy a' Kikindai Statarialis Szék megalakítására Sanka Lajos, Náray Antal és Szávits Miklóst bírói kötelességben eljárásra ide Kikindára utasítsa.

Május 1-ső napján. Meg bízott e' főispán: hogy rabok ki halgatására és tanúk vallásainak kivételére tagokról gondoskodják, — a' jelen voltak közül egyik vizsgáló bizotmány tagjaiul Bakalovits Szilárd, Gombos György Szolgabíró, és Szöllősy Ernő kineveztetvén.

Felszöllített a' Bánáti fő Hadi kormány: adjon utasítást a' Németh bánáti és a' többi véghelyi ezerekde parantsnokainak, hogy a' köz esend és rend a' véghelyeken minő állapotban vagyon? nem veszélyeztetik e' gyanus mozgalmak következtében a' köz bátorság?

A' Kikindai fő paranesnoka a' katonaság részére a' rendes Zsoldon kívül adandó jutalmi díjjakat meg határozatni kérvén; miután e' részben a' Királyi Biztos magát felhatalmazva nem találja a' kérés pártolólaga a' ministeriumhoz felterjesztetett.

Iratott a' Péterváradí kormánynak: hogy Ujvidék Városáról keringő igen veszélyes zendülési hírek miben lettéről és az Ujvidéki Népgyűlésnek mely leg közelebből tartatott, eredményéről jelentését tegye.

Rohonezy Kapitány Török Becséről meg érkezvén, azon község Előjáróival, elő adja az eseményeket: hogy ottan a' nép fel lázadván a' Szentegyházi könyveket rombolta össze, egyéb ki csapongásra vetemedés, az őrsereg erélyes fellépése által meg gátoltatott, a' ki csapongás ellen vizsgálat rendeltetett — az előjárók megdorgáltattak, 's a' leg szigorubb örködésre meg intettek. — Rohonezy Kapitány pedig a' Török Becsei és Franyovai őrsereg parancsnokává kinevezetett.

Radak György Kikindai néplázításnak egyenes eszközlője volt, és ki a' történetek után meg szokott, a' szomszéd megyékben és ország szertei a' Ministerium által eszközlendő köröztetés útján, kerestetni, elfogatni, 's Nagy Kikindára kísértetni határozottatott.

Május 2-án A' község előjárói mint a' főispán által rendelve valának, meg érkeztek, a' Királyi Biztos által községenként, ki halgatattak, megfedettek és meg intettek.

Radak György személyes leírása Szerbiában is környékoltetett.

Az Ó Becsére érkezett katonaság tiszti tudósítását oda lett érkezteről meg küldvén; válaszoltatott, hogy a' polgári hatóság segedelmére legyen.

Az Ó Becséről érkezett két rendbeli tudósítás, egyik rögtön ítélésre Bács Megye által ki rendelt Biróságtól, másik pedig, kerületi Tanácsnoktól, közöltetvén az Ó Becsei lázadás története.

Iratott a' Tiszán inneni k. k. kerületnek mihez tartsa magát a' csend és rend fentartása tekintetében, meg küldetett Ó Becsére nézve a' külön rögtön ítélési felhatalmazás.

Iratott Bács Megyének a' rögtön ítélés és törvény Szék tekintetében.

Iratott Torontál Megyei főispánnak, mihez tartsa magát a' Statárium törvényszék 's egy átalýában a' köz csend 's rend fentartása tekintetében.

Kumáni Iakos Nikolits István fel adott lázzító eránti folyamodvány a' vizsgáló bizottmányhoz utasítottatott.

Május 3-án. A' Nagy Kikindai lázadásban résztvevők rögtön elítélésére bírakul Sanka Lajos, Náray Antal, Szavits Miklós, Bakalovits Szilárd, és Partsetits Hugó biztosilag kinevezettek, és ösze ülésre utasítottak.

Torontál Megyének iratott a' fenýtő rendszeres törvényszéknek Kikindára kiküldéseért, hogy az ítéleteit itt hajtsa végre.

Ujvidékre nézve a' proclamatio elkészítettetett.

A' Becskerekí ideiglenes bizottmány csend és rend fentartására utasítottatott mindaddig, mig a' Megyei hatóság mást rendelend.

Minden felől a' csend és rendnek helyre állása iránt meg nyugtató tudósítások érkeztek a' Torontáli főispánhoz.

A' községek előjáróinak kihalgatása és meg intése folytattatott.

Feladás tétetett az iránt Kengyelác Lukács által, hogy Ujvidéken a' mozgalmak vezetője Sztamatovits esperest, hogy ő szállította fel Radakot, Mun'sitsot és Jakonicsot a' bujtoztatásra — a' másik vezetője pedig a' mozgalmaknak Kamber János Ujvidéki polgármester.

Érkezett tudósítása a' Péterváradí Kormánynak: hogy Ujvidéken a' Szerb, Magyar és Németek között pártoskodások léteznek, mind az által ki törésre azok még nem fakadtak — a' kitörés, ha Becséről a' katonaság vissza parancsoltatik meggátolható lészen; tudomásul vétetett.

Érkezett tudósítása két rendbeli, Május 1-ső és 2-ik napjáról a' Temesvári fő Hadi kormánynak, melyben a' vég helyeken a' köz csend és rendről teszi jelentését, —

aggodalmát jelenti ki: hogy még a' Bécsi ministeriumtól fel nem oldoztatott, — kér a' hadi szerek és készülétek szemre vételére bizotmányt neveztetni.

Tudomásul vétetett, fentartatván a' válasz küldés későbbre.

Május 4-én. Az Ó Becsei katonai parancsnokságtól, Földváry Kapitány által tett rendelkezés iránt; mely szerént a' katonai erő egy része Franyovára szállítandó, kérdés tétetvén; válaszul adatott, hogy ezen rendelkezés végre hajtandó.

Vukovits Sabbas Temesi alispány közli a' Verseczi Görög nem egyesült Szent Szék hirdetményét, egy Ujvidéken tartandó Gyülekezetre a' képviselőket össze hívó. — Vissza iratott, adja tudtára ezen Verseczi Görög nem egyesült Szent Széknek: hogy ezen Gyűlés most már felesleges de veszélyes is lehetvén, a' képviselők választásától a' községekét oldja fel.

A' Beeskereki esend bizotmány a' köz esend ottani állapotjáról teszi jelentését; vissza iratott; — működjek ezen esendbizotmány továbbá is erélyesen, míg a királyi biztosság oda érkezvén, a' további intézkedéseket megteszi.

Ugyan a' fentebbi esendbizotmány Atonovits Péter 's fia Constantin Zimoni lakosoknak mint bujogatással gyanúsított meg küldi. -- Törvényszék eleibe terjesztés végett vissza küldettek.

De Löhr Lajos nyug. Kapitány Nagy Szent Miklóstra nemzeti őrsereg parancsnokává neveztetett.

A' Valkányi előjáróknak meg hagyatott, hogy az elfoglalt legelőről a' község marháját ki hajtassák, minthogy különben be zárattatni fognak.

Rácz Eleméri községnek főispán által meg parancsoltatik: hogy az elfoglalt Majorsági földet vissza adassa, kárpótlást is, és a' főszerep vivők meg fenyittetésüket eszközölje.

A' Budai Görög nem egyesült Püspök estve megérkezett.

Május 5-én. Válaszoltatott a' bánati fő hadi kormányának 1-ső és 2-ik Májusban kelt levelei folytán a' magyar ministeriumtói függése a' véghelyeknek Magyar Honhoz tartozandósága iránt támadt aggodalma tekintetében — és meg iratott: hogy ministeri rendelmény következtében ide intézett kéréséhez képpst a' parancsnoksága alatt létező fegyver táruk és hadi készülétek összeírására Temes Megyei másod alispán és Kis Károly neveztetett ki, 's erről a' ministerium értesítettett.

Ugyan a' fegyverek és Hadi készülétek össze írására ki nevezett bizotmány kinevezéséről a' Temes megyei első alispány értesítettett.

A' Nagy Kikindai kerületi tanács ideiglenesen hatásköribe vissza helyeztetett, a' fő Biró kivételével, ki a' panaszok végett ideiglenesen hivatalától felfüggesztetett, utaltatott ezen tanács a' szorgalmas munkálódásra.

Földváry Lajos Kapitány a' Nagy Kikindai őrsereg felállításával bizatott meg, meghagyatott a' tanácsnak nyújtson neki segéd kezeket.

Ministeriumhoz 2-ik tudósítás felküldetett.

Május 6-án. A' kerületi tanács eddig is mig ellene a' panaszok meg vizsgáltatnak Kengyelác Lukács fő Biró kivételével, ki egyenesen az egész Város által avval vádoltatott, hogy Restuaratiokor, népszerűség hajhászásból a' foldek új kiosztását ígérte — és a' ki azért hivatalától felfüggesztetett — ideiglenesen hatás köribe vissza helyeztetett — Trifunáczy Pál, Gödel Károly és Nikolits Miklós tanácsnokokká helyettesítettek.

A' Kikindai katonai erő parancsnoka az ottani ágyutelephez lovakat szereztetni, és jutalom díjt kifizettetni kéri. — Vissza iratott hogy az ágyú lovak megszerzésére Karátsonyi László főispán meg bizatott, hogy a' jutalom díjjak fizetése ministeriális rendelvény érkezteig nem tellyesíthető.

Iratott Torontál, Bács, Arad és Krassó megyéknek: hogy az Ujvidéki gyűlésre, melyet a' Karlovitz érsek nem tudván még a' Congressus határ idejét, kihirdettetett — képviselőket a' községek ne választassanak.

Újvidékről meg érkezett a' tudósítás hogy a Statarium ki hirdettetett, 's egy átalýában előadatik a' köz esend 's rend állapotjának miben léte.

Dél előtt 11 órakor a' biztos elindult Ó Becsére.

Török Becsén meg szemlélté Rohonczy Kapitány vezérlete alatti őrsereget.

Franyován a néptől eljen kiáltásokkal fogadtatott — esett az eső de a nép kiáltotta, jobban sütt a' nap mint máskor, mert te biztos vagy a' nap, a' nép esendre és rendre megintetett.

Május 7-én. Ó Becsén tisztelkedett a' kerületi Tanács, katonaság, és Bács Megyei az itteni kitörési kiesapongást vizsgáló Bizottmány 's törvény Szék tagjai.

Meghagyatott a' kerületi tanács tagjainak 's minden honoratiornak, hogy holnap 9 óráig az Ó Becsei dühöngési események történetit, és okát külön külön írásba foglalva bemutassák.

Sanka Lajos megküldötte Titelszki György és Árszá Vukits Kikindán felakasztottak iránti bírósági jegyzőkönyvet.

Május 8-án. A' koronai kerületi község előjárói berendeltettek, ki halgatattak és meg intettek a' köz esend és rend fentartására.

B. Jovits tábornok ki nevezetett az őrsereg fő parantsnokának az egész kerületre nézve, utasításul adatván, hogy az őrseregnek felállítását, be taníttatását, és szolgálatra alkalmazását a' törvény értelmében eszközölje.

Don Miguel ezerebeli zászló aly Péterváradra vissza, annak helyibe pedig Leopold ezred zászló alya Szöllősről Ó Becsére költöztetni parancsoltatott.

A' Lovas Katonaság elhelyezése Ó Becsén a' Megye rendelkezésére bízván.

A' kerületi tanács ideiglenesen előbbi hivatala körébe vissza helyeztetett.

Bizonyosság szereztetett fel fogott hírlapok és levelezések következtében, hogy a Szerb propaganda terjesztői az Újvidéki Karlovitzi görög nem egyesült Szentegyházi községek — újvidéki olvasó társaság és Belgrádi hírlap szerkesztőség. —

Antunovics Pál főszolgabíró meg bízott Ó Becsén a' Katonasággali rendelkezésre.

A' felszólított Ó Becsiek az itt történt események felett különösen azok okai ránt írásba nyilatkozásaikat be adták.

Szőkevény két lázzítással vádolt személyes leírásaik környékeltettek.

Május 9-én. A' Kerületi tanács tisztelgett, és kérte a' ministerium eleibe terjesztett kérelmét, melyben a' kerületnek a' Jász Kunok formája szerint rendeztetését kérte pártoltatni.

Földváry Lajos Kapitány, miután a' Királyi Comissariustól szigorúbb eljárást kívánt, de kívánsága nem teljesült, megboszonkodva a' Comissariustól bucsut vett, és egyenesen Pestre vissza utazott.

Estve Újvidékre hajtattunk be, miután, a' határ szélen a' városi tanács, közelebb a' városhoz a' Szerbek részéről egy választmány által Vojvodának kikiáltva a' királyi biztos megtiszteltetett, taroczka durrogások és harang kongások között elől hátul, iszonyú nép tömegtől kísértetve, kevés éljennel és harsogó sok Zsvioval éljeneztetve a' zöld koszorú vendéglőbe be hajtattunk, ki volt állítva az őrsereg Hubert Kapitány vezérlete alatt — a' portól keveset meg mosakodván az őrsereget szemléltük meg, melyet azonban a' nagy nép tódulás végett előléptetni nem lehetett.

Május 10-én. A' Városi Tanács, 's minden rendű urak tisztelegtek. —

A' Városi tanácsnak meg hagyatott, személyenként írásba adja elő, az itt helytelenül történtek leírását, azok okai elő terjesztésével — meghagyatott Jegyző könyveit be mutassa.

A' Szakadasi tervért gyanusok egyenként felhívtak, meg halgatattak 's meg intettek. —

A' Királyi Biztos Péterváradon a' Commandirozót — Karloviczon az érseket meg látogatta.

Karátsonyi Lászlótól a' katonaság tekintetében levél érkezett, — melyben egy-szersmind a' Beeskereki tisztválasztás szüksége iránt kíván rendelkezéseket tétetni. —

Május 11-én. Tudósított a' ministerium, hogy a' Szerb propaganda, igen elterjedtsége végett, itt Újvidéken a' jelen körülmények között terrorismussal el nem fojtható.

Jel adatott hogy Kosztits Sándor, Kosztits Mátyás Plebanos mint az újvidéki ezí-keknek a' Belgrádi újságban szerkesztője, Popovits Mark, Szratimirovits Radó, és Sztra-timirovits Gyoko, Kaulicz Gieza Damian, — Gruits, Koits Szilits — plebános Józsa Sztamatovits esperest, a' legfőbb izgatók.

Ezek előállítottak és megdorgáltattak, 's arra intettek: hogy az izgatásokkal hagyának fel, — meg ígérték: hogy a' esendért 's rendért kezesszenek.

Május 12-én. Az érsek által tanácskozás végett rendelt gyűlésre megjelent kép-viselők tiszteltek. — Jelesen egy választmány a' Károly Városi Püspök vezérlete alatt szorgalmazta a' Statarium felfüggesztését. — Ez meg tagadtatott.

A' Városba sok idegen, jelesen igen sok szerviai handzsárral és pisztolyokkal felfegyverkezten ögyelegni szemléltetik.

A' város bírāja és őrsereg Kapitánya a' esend és rend fentartására és az őrsereg talpon tartására figyelmeztetett.

Május 13-án. A' Gyűlés, mellyett az érsek elő tanácskozásul hirdetett, Újvidék-ről Karloviczára hozódott.

Ebéd Hrabovszkynál, hová ebéd közben érkezik a' tudósítás, a' Karloviczi Gyűlés eredményéről hogy t: i: Patriarcha és Vojvoda választatott.

Proclamatio Szerb nyelven kinyomattatott, és még reggel szét osztatott.

Estve felé az Illyr színű lobogók és rózsák tetemesen megszorodtak.

A' esend és rend különben meg nem zavartatott.

Május 14-én. Újvidékre nézve ideiglenes esend bizottmány neveztetett.

Belügyminister Sebes postán értesített a' Karloviczai nép gyűlés eredményéről. Karátsonyi főispánnak meg hagyatott: hogy Beeskereken ideiglenesen helyettesítsen. Ma érkezett meg a' tudósítás: hogy Ő Felsége a' magyar katonaságot a' minis-terium rendelkezése alá bocsátotta. Ez a' tulbuzgó értelmesebb szerbekre nézve nagy hatást szült.

A' Karloviczi gyűlésben a' vovojda és Patriarcha választás iránt folyamodás a' császárhoz felterjesztetett.

Május 15-én. A' Gyűlés Karloviczán folytatott — elhatározottatott:

1. A' Patriarcha és vojvoda választás, elsővé a' Karloviczi érsek, másikká Suplikács neveztetett.

2. A' politikai egyesülés Horváth Országgal kimondatott.

3. A' vojvoda hatásköre egész Slavoniára, Bánátra, Bács, Baranya és Szerém vármegyékre határozottatott.

4. Tárgyalási nyelv azon helyeken hól szerbek teszik a' többséget, szerb legyen. Ezen kérelmet Deputatio viendi fel.

Választmány jött Karloviczáról a' királyi Biztoshoz, kérendő, menne oda által, bocsátaná ki a' befogottakat, és a' Statariumot szüntetné meg.

Meg tagadtatott a' kérés.

Május 16-án. Iratott az érseknek: tiltsa el Újvidék és Karlovicz közsékeit az izgatásoktól és a' gyűlést oszlassa fel.

A' Szervánok haza takarodnak, a' szerviai Finántz Minister és több előkelőbb, meg látogatták a' királyi biztost, és meg intettek.

Városi tanács, és az izgatásokról gyanusok, meg intettek.

Ujvidékre csendbizottmány neveztetett utasítással ellátva.

Május 17-én. Nagy Becskerekre folytatattik az utazás.

Csajkások kerületiben a' tornyokon minden helyt illyr Zászló.

A' Csajkás községek izgatott állapotban terheik könnyebbítését és sérelmeik orvoslását sürgetik.

Nagy Becskereken a' fogadtatás pompás volt, és estve az itteni dolgok állapotjáról hiteles tudomás szereztetvén.

Május 18-án. Nagy Becskereken — a' város tanács vissza helyeztetett — a' történt kihágásokra vizsgáló választmány és egy csendbizottmány neveztetett. Őrsereg megsemléltetett.

Rudolf nyug. alezredes őrsereg kapitányá kineveztetett.

Útközben Basahidán vétetett a' Nádori tudósítás hogy a' Congresszus elhalasztatott úgy a' ministerialis levél: hogy Leopold zászló aljat Zaniniféle zászló aly váltandja fel. Nagy Kikindára érkezvén a' katonaság változtatása iránti rendelkezések meg tétettek. Szegedről két század Nagy Kikindára rendeltetett.

Május 19-én. Aradra utazás.

Május 20-án. Aradon őrsereg kiállltatott.

Belügyminister az ujvidéki és Becskereki eljárásról értesítettet.

Ujvidékre iratott: hogy a' csendbizottmány tudósítson a' köz esend állapotjáról.

Temesvári első alispánynak iratott: hogy Versetzen Nemzet őrsereget használja fel segélyre.

Május 21-én. Aradon minister elnök tudósított a' katonaság állapotjáról.

Rajkovits János kivégzett Jegyző könyve mely a' kikindai Statarialis bíróság által meg küldetett, az igazság ügy ministerhez felterjesztetett.

Franyovai lázzitók Radjovits Dániel és Petrovits Jésa személyes leírásaik felterjesztettek.

Antonovits Pál Becsén működő Bács megyei fő bíró tudósít hogy Becsén 5-ten vannak halálra kijelelve.

Május 22-én. Ugyan az jelenti: hogy a' halálra kijelelték közül négy kivégeztetett, egy rendes útra utasított.

A' Nagyváradai görög nem egyesült Consistorium örömét jelenté ki, a' királyi biztosnak a' g. n. e. Congressusra biztossági kineveztetéseért.

Május 23-án. Aradon tartózkodtam.

Május 24 és 25-én. Pestre utaztam, hová 25-én estve megérkezvén, sebes postán kaptam:

a) Az Ujvidék várossába kinevezett csendbizottmány jelentését, melybe jelenti: hogy a' Tisztujítás megtörtént, azonban törvénytelen vesztegetés, 's más tiltott módok használatával vittetett véghez — mi miatt a' jobb modú polgár és lehetősebb pörgádzák is, veszélyeztetve látván az új Tanács által személyeket, 's vagyonokat: csoportosan jelentik ki aggodalmukat.

Több ujvidéki lakosok panaszoják hogy az ujvidéki Tiszt ujítás megvesztegetett, 's nagyobb ára választó képességgel nem bíró pór nép által vitetvén véghez, ezen közbizodalmat nem bíró Tanácsot cassáltatni kéri.

Az ujonnan választott Tanács eme vád irányában, a' választás törvényszerűségét igyekezik be bizonyítani hivatalos Levelében.

b) Sanka Lajos kikindai rögtön ítélő bírósági elnök tudósitt a' csend miben létéről, 's egyszersmind Lippai József és Olaj Mátyás útonállással és rablással vádoltak rögtön ítéleti eljárás alól felmentő Ítéleteket megküldi.

Május 26-án. Antunovits Pál Ó Becsén működő Bács megyei fő Bíró jelenti:

a' Karloviczáról haza térő emisariusok szemmel tartására kellő rendelkezések megtétettek mind általa, mind Bács megye alispánya által; — úgy azt is: hogy Zanini Ezredbeli katonaság meg érkezett, 's a' Leopold féle zászló aly rendeltetés helyére el ment.

Gróf Hadik Gusztáv folyamodásában panasolja, miszerént szemlaki volt Jobbágynai egy darab legelőjét Erdejét, és Epres kertjét elfoglalván, jöllehet a' megyei első alispány vezetése alatt kiküldött válaszmány a' dolgot meg vizsgálván birtok jogot törvénytelennek találta, mind e' mellett is a lakosok az elfoglaltakat visza nem akarják adni, ennél fogva:

Arad megye alispányának meghagyatott, hogy a' panaszt tevőt ha máskép nem lehet katonai erővel is a' birtokba vissza helyheztesse, okozott kárát megtérítesse, s' a' fő czinkosokat meg büntettesse.

Herczeg Svarczenberg Zsidás Ezrede Ezredesének, meg hagyatott, hogy az említett érdemben történendő megkérése folytában Arad vármegye fő Ispánya rendelkezésére annyi katonát rendeljen ki, mennyi szükséges leend.

Május 27., 28. és 29-én. Több rendbeli Ministeri tanácskozásba vettem részt.

Május 30-án. Ujvidék várossa esendbizottmánya hivatalossan jelenti: miszerint Sztratiimirovits György Ujvidéken 40. ezer golyó öntését rendelve meg a' Szerb nemzeti alapítvány számára, az öntőt ezen munkától letiltotta. — egyszersmind ugyan annak a' magyar ajkú szerbekkel vegyest lakókhoz intézett Proclamatióját meg küldi.

Szalbek Jakab az aradi öszves őrseregbe vonatkozó tudósításokat, 's intézkedéseket meg küldi.

Ezen hivatalos Irományok a' Hadügy ministernek Gál László Kapitánynak Ör-nagya leendő kinevezését szorgalmazva megküldetett.

Torontál Megye fő ispánjának iratott, hogy a' Kikindáról Ujvidékre indítandó katonaság költözködése körül szükséges rendelkezéseket Kis Erneszt Ezredes ural egyet értőleg tegye meg.

A' Nagy Kikindai katona erő Parancsnokának meghagyatott, hogy a' Kikindán lévő egész katona erővel — csak annyit hagyván hátra, mennyi a' rabok őrzésére szükséges — Ujvidékre huzódjon.

Bács Megye fő Ispányának meg hagyatott, hogy értekezésbe téven magát a' Bácsba Tanyázó öszves katonaság fő Parancsnokával, az egész katonaságot azonnal Ujvidékre indítsák, 's egyszersmind a' Kikindáról át át menő katonaság élelmezése 's át szállítási módjáról is gondoskodják.

Antunovits Pál Bácsi fő Bírónak: az egész Ó Becsei katonaságból csak annyit hagyván hátra, menyit a' rabok őrzésére szükséges, azonnal a' többi menjen Ujvidékre.

Az Ó Becsén levő Zanini ezredbeli katonaság Parancsnokának hasonló értelemben.

Institoris János fő Jegyzőnek: hogy azonnal induljon Ujvidékre.

Május 31-én. A' minister elnök hivatalos Levele a' mellé kapcsolt Táborzási, és nemzet őrsereg ruházati rendszabályokkal együtt.

A' Belügyminister hivatalos Levelében közli a' Határ öröknek adott engedményeket, s' egyszersmind leírja az ezek irányábani eljárás módját.

A' Belügyminister a' Határ örök és Csajkások területében az ország Gyűlési követ választásra vonatkozó rendeleteit küldi meg.

A' Hadügy minister tudósít, hogy Komáromból 3. Zászló aly Estei Fő Herczeg Ferdinánd Ezredbeli és Szegedről 1. század gyalogság, 's ezeken kívül, egy osztály Hardeg vasas Ujvidék szomszédságába — úgy Szerém megyébe cserészi vidékre egy császár huszár Ezredbeli osztály rendeltetett, ezek elhelyezésére a' szükséges rendeletek megtétettek ugyan, azonban ezen terheknek igazságos fel osztása a' Királyi Biztosra bízatik.

Az aradi öszves nemzet őrsereg Parancsnokának a' nemzeti őrség ruházatjáról rendelkező ministeri határozat meg küldetett.

Junius 1-én. Gözhajon Bajára jöttem 's az nap ott mulattam.

Junius 2-án. Almásra Rudits József fő Ispányhoz jöttem 's az nap ott maradtam.

Junius 3-án. Szabadkára jöttem holott egy privát levélből értesültem, hogy 'a Csajkások lázzadásra készen állanak.

Junius 4-én. A' Szabadkai Nemzetőrséget meg szemléltem.

A' Csend fentartására Bizotmány nevezetett ki.

Rudits Károly nyugalmazott kapitány a' szabadkai s Bácsi felső Járásbéli nemzet őrsereg főparantsnokává nevezetett ki: ezen ki nevezés:

Bács Megye fő Ispányával,

Szabadka Város Tanácsával hivatalosan tudatott.

Rudits József Bács megye fő Ispánja megbízott a Táborzást ott a' hol jónak fogja látni, meg indítani; köleségül a' Becei pénztárból 3000. ft. pengő assignáltatván.

Az Aradi Vár parancsnokság értesített, hogy Ó Becei Vár fogságra ítélt rabokat a Várba vegye be, a' reájok fordítandó köleség, menyibe az általok teljesítendő köz munkából ki nem telnék — Bács megye által lévén pótolandó.

Zomborba jöttem által.

Junius 5-én. Zombor Városába Csendbizotmány nevezetett ki:

Bács Megye fő Ispánjának Kálózi Kálmán, Zombori Ferencz Károly Ezredbéli Toborzó tiszt, a' Toborzáshoz ajánltatott.

Arad megye fő Ispányának meg hagyatott: hogy a' mennyiben az Ó Becei raboknak az Aradi Várba leendő át vétele alkalmával előleges költségekre lenne szükség, ezt Arad megye által előterjesztesse, Bács megye által vissza térítendő lévén.

Ezen intézkedés Bács Megye fő Ispányával tudattatott; valamint szinte

Magyar ország Hadügyministerével is.

A' Minister Elnöknek tudtára adatott miszerént Rudits Károly a' Szabadkai 's felső Járásbéli főparancsnokává nevezetett, a' Bács Megyei Toborzás Rudits József fő Ispányra bízott.

Junius 6-án. Zomborba. Délelőtti 9. óráig lévén Zomborba.

Czintuló Antal nyugalmazott Huszár Kapitány a' Zombori Nemzet őrsereg fő Parancsnokává nevezetett.

Ezen kinevezés Zombor várossa Tanácsának tudtára adatott.

Ugyan ezen nap estvére Ujvidékre jöttem, holott következő hivatalos leveleket találtam.

A' Pénzügyminister a' Tiszai és kikindai kerületekhez intézet felszólításokat az örök meg váltás tárgyában meg küldi.

Vukovits Sabbás Temes Megyei alispány értesít: hogy a' verseczi Zavarások folytában a' verseczi tiszt ujítást felfüggesztette és a Zavargás meg vizsgálására választmányt küldött ki. — úgy arról is: hogy Temesvárt a' fő őrhelyen, és várparantsnokság lakházán a' Magyar Zászló kifüggesztetett.

Vukovits Sabbás Királyi biztos és Temes Megyei alispán kérdést tesz, hogy ministeri rendelet következésében Veretzre katonaság el nenjen e' oda? ő azt itéli, hogy ennek meg kell történni, külömben a köz hatalom compromittálva lesz, — továbbá írja, hogy Krassó Megye fő Ispánya is sürgeti a' katonaságot, és hogy a' Karloviczi érsek nyílt lázzadásra készíti a' Szerbeket. — Végre határ időt 's helyet kér kitézteni, hogy a' Királyi Biztossal össze jöhessen.

A' Belügyminister Csány László Királyi Biztoshoz intézett utasítást a' végett küldi meg: hogy a' szükséges összevokottetés esetében útmutatásul szolgáljon.

Vukovits alispán levele, melly mellett az elébbeni ministeri rendeletet megküldi.

Belügyministeri hivatalos a' Szerb szélen mutatkozó mozgalmokat tudatja, 's ennek következésében különös rendszabások haladék nélkül meg tételét sürgeti, — Generalis Hrabovszkyval egyetértőleg.

Kulterer Ignátz Temes Megyei másod alispány és Kis Károly urak, mint küldöttségi tagok, meg küldik a Temesvári hadi készületek őszveírását.

Preyer János Temesvári polgár mester tudósít, hogy a nemzet őrség őszveírása közül azért nem történtek eddig sikeres lépések, mivel a tiszt ujjitással voltak eddig elfoglalva

Rudits József Bács megyei főispán a Stanitsitson kivégzettek Jegyző könyvét küldi meg.

Torontál megyei főispán értesít, hogy miután a Kikindán lévő katonaság, részint lovak által vétele, részint ujjonez áthozatala, részint pedig rabok kísérése által úgy szólva fel van osztatva, a rendelet szerint Ujvidékre nem indulhatott.

Sanka Lajos, mint a nagy kikindai rögtön ítélő Bíróság elnöke az egész eljárásról végső jelentését teszi.

Antonovits Pál Ó Bescén működő Bács megyei fő bíró jelenti: hogy Puskás másképp Csamangó Mihály, Hock Dávid Ferentz és Lesanov Teja felakasztattak és hogy a Törvényszék már 57. rabra mondatta ki az ítéletet.

Junius 7-én. A Csajkásokból három ezeren közeledvén Ujvidékhez, az egész nap leg nagyobb Zavarok között tölt el.

Rónay Mórész Torontáli alispán tudósít, a csajkások kerületbeli tetleges fel-támadásról.

Horváth Lajos Belügyministeri fogalmazó 1000. példány rácz törvény magyarázatot, és 500 példány Murgu féle oláh proclamatiot küld.

A Belügyminister sürgöny által értesített a Csajkások fel zendüléséről.

Junius 8-án. Knezi Antal Bács Megye alispánya hivatalosan jelenti, hogy miután a Csajkások felzendüléséről értesített, az egész megyei lakosságot felszólította a védelemre készültre 's ajánlja az egész megye erejét a Királyi Biztos rendelkezésre.

Válaszlatott az alispánynak, melyben hivatalos erélyessége megditsértetik, 's egyszersmind a további sikeres rendelkezések megtételére felszólíttatik.

Bács Megye alispánya jelentését teszi a folyó hó majus 30-án hozzá küldött katonaság átköltözködése körül szükséges rendeletek megtörténtéről.

A Belügyminister Tomsich Domokos hajózási mérnöknek a minister elnökhöz intézett levelét küldi meg, mellybe elő adatnak azon módok, mellyekkel a határörseraget lecsilapítani lehetne.

A Hadügyminister a királyi biztosság rendelkezése alatt lévő katonaság hollétéről 's mennyiségéről tudósítást rendel, 'e egyszersmind a ministeri Tanács határozatát közli, mellyben a katonaságróli rendelkezés bizonyos feltételekhez köttetik.

A Hadügyministernek válaszlatott a katonaság tárgyában, 's egyszersmind az is meg iratott: hogy miután Jovits Tábornok a Commissió mellé rendeltetett, de mind eddig a parancsolatot nem kapta, rögtön küldessék meg neki a rendelet.

Temes megye közönsége kéri, a Kikindai zavarok miatt a megyéből el vitt 3 század katonaságot a megyébe vissza küldeni.

Temes Megye közönsége jelenti: hogy a Hannover Huszárok egyik osztályának Minister elnöki rendelet folytábani őszsze huzását 's Versetzre helyezését elrendelte.

Vukovits Sabbás Temes megyei első alispány a versetzi kicsapongás miben létéről teszi hivatalos jelentését.

A Csajkás kerület, 's bánáti vég ezredek lakossaihoz Proclamatio intéztetett.

Karácsonyi László Torontáli fő Ispán a Gyéri Pap ellen fent forgó bűn vád tárgyában kér rendelkezést tétetni.

A Cultus minister a Karloviczi két rendbeli bejelentéseit, és ezekre az Érseknek adott válaszáat megküldi tájékozás, 's illetőleg a vizsgálatnál leendő használás végett.

Arad, Krassó, Torontál, megyék és Temes Megye alispányainak Arad, Temesvár,

Zombor és Szabadka városok Polgármestereinek, meg íratott a' Slavonia végezeredekben és Csajkás kerületben ki ütött lázzadás, 's felhivattak hogy mindeneket elkövesse, mit a' magok védelmekre ezéla vezetőnek gondolnak.

A' Belügyministernek a' Junius 1-én Pestről lett elindulás óta történtek meg íratottak.

A' Tiszai Koronai és Kikindai kerületi Tanácsoknak a' Pénzügyministerium Örök ki váltás tárgyában közleménye meg küldetett.

A' minister elnök értesítettett hogy Zomborba Czintula Antal nemzet őrségi fő parantsnoknak nevezetett.

Junius 9-én. Bács megye első alispányának meg hagyatott: hogy miután Ujvidéken számos katonaság fog össze jönni, egy Bizottmányt nevezzen Ujvidékre melly az élelmezésről gondoskodjon, egyszersmind megíratván nékie a' Karlovitzai és Római Sáncznál lévő nép csoportozások a' nemzet őrseregeknek készen tartására fel szállíttatott.

Czintula Antal Zombori nemzetőrségi fő parancsnok a' nemzetőrség össze szerkezése 's be tanítása körül szükségesek iránt teszi jelentését.

Ezen rendelet a' Főispánnak is meg küldetett.

Antunovits Pál Bács megyei Fő Birónak megíratott, hogy a' napokba Kikindáról keresztül huzódó lovas és gyalog katonaság számára az útba eső községek a' szükséges élelmezést és fuvarokat szolgáltatassák ki.

Temerin községének meg hagyatott hogy hólnap a' helységen keresztül jövő 500 főnyi katonaság élelemmel elláttassék.

Kikinda kerülete Tanácsának meg íratott: hogy a' kamarai Biztos irányába maradjanak a' régi helyzetben; továbbá tudósítják a' Karloviczai Comiteet azon hír alaptalanságáról: mintha Kikindán a' magyarok az ó hitű Templomba lovakat kötöttek volna.

Torontál fő Ispányának meg íratott, hogy a' Kikindáról Ujvidékre át költöző katonaság élelméről gondoskodjék, 's egyszersmind rendelkezzen: hogy a' Kikindán maradó rabok a' polgári hatóság által megőriztessenek.

A' Bánsági fő Hadi kormány a' katonaságnak Kikindáról Ó Beesére 's onnan Ujvidékre rendeléséről értesítettett.

A' Kikindai katonai erő Parancsnokának újra íratott: hogy miután a' Pestről küldött rendeletnek sikere nem volt, mihelyt a' Péterváradai hadi kormány rendeletét veendi, azonnal utnak induljon.

Bács megye fő ispánjának meg hagyatott: hogy miután Báró Jovits előadás szerint a' koronai kerületi nemzet örök rendbe szedésében a' megyei tisztviselők által nem segítették, az illető tisztviselőknek a' közre munkálás meg parancsoltassék.

A' Bánsági Fő Hadi Kormány tudatván azt, hogy a' Bánáti vég ezredekben leginkább a' Tisztek azok, kik a' népet a' magyarok iránti gyűlölségre és magyar kormány iránt engedetlenségre bujtogatják, tegye meg a' szükséges rendelkezéseket, hogy addig is míg a' királyi Biztos azon vég vidékekben meg bizatásában eljárhat, a' katona Tisztek hasonló alá való tettektől vissza tartassanak.

Bács Megye első alispánya azon véleményét fejezi ki, hogy jó volna az Ó Kéri gyepen egy pár ezer nemzetőrt össze húzni.

Helyeseltetvén ebbeli nézete az alispánnak, reá bízott az egybe gyűlés helyét meghatározni, 's a' kiállásra szükséges rendelkezéseket meg tenni, azzal a' meg hagyással: hogy az egybe gyűlendő erőről annak idejében a' Péterváradai fő Hadi kormányzórt értesítse.

Az igazság ügy ministernek az Ó Becsén és Sztanitzieson ki végzettek' Jegyző könyvei és Milosevits Gája Gyéri lelkész ellen véghez vitt tisztí vizsgálat felküldetett.

A' minister elnöknek környülményes jelentés tétetett a' Karlovitzai és romai Sáncznál lévő lázzadók állásáról, mennyiségéről 's kilátásairól, 's katonaság sürgettetett.

Az erdélyi fő Hadi kormányzóval tudattam, a' magyar országi lázzadás körülményeit, meg kérttem: hogy minden katonai erőt indítsan Magyar országra.

Bárá Weselényi Miklóssal hasonlóúl tudatván a' királyi Biztos a' veszély nagyságát, felkérte őket: hogy barátjával egyetértőleg tegyenek meg mindent segítség küldésre.

Salvus Conduetus Joikits Triphon ügyvéd, és Gajnosits Simon Ó Beesei lakosoknak kik Karloviezi nép gyűlésbe voltak.

Rudits József Bács megyei fő Ispány tudatja: hogy a' toborzásra utalványozott 3000 ft. Ó Beesen — a' pénztár üressége miatt fel nem vehetvén, azt meg semmisítve vissza küldi, 's más intézkedést kért tétetni.

Vukovits Sabbás Temes megyei alispány tudatja: hogy Versetzen a' vizsgáló bizotmány folyvást működik, de még a' befogattak között rögtön ítélet alá tartozó nem találattik; volt egy ki meg szökött, 's jöllehet az első határ őri községben elfogatott, vissza nem adatott, hanem Pánesovára kísértetvén ott elbocsájtattott.

Tudatja továbbá hogy a' Karloviezi Érsek és Bizotmány nagy számba szórják a' lázzító Proclamatiokat.

Ugy leírja a' varjasi mozgalmai, csak fegyveres erővel lecsillapíthatott kísérlet is.

Junius 10-én. Ujvidék város újtanácsa előadván: hogy a' városukban úgy sem háborított köz esendét a' nemzet őrség fentartani képes, kéri a' városba ki hirdetett rögtön ítélő hatalmat fel függesztetni.

Vétetett a' Belügyministernek több rendbeli vétkes tettekre figyelmeztető, 's ezek meg torlására felhívó levele.

Ujvidék városa tanácsához intézett hivatalos levél, melyben a' rögtön ítélet Ujvidékre nézve feltüggesztetett.

Ujvidéki gőzhajózási Társaság Igazgatójának meg hagyatott: hogy mintán a' mai gőzösön több száz főből álló esoport szándékozik Karloviczára és Zimonba menni, a' mai gőzöst tovább ne bocsássa Ujvidéknél.

Bács megye első alispányának a' Karloviezi Emissariusok irányában tett intézkedései helyeseltetett.

Torontál, Temes és Arad megyék alispányai figyelmeztettek: hogy Karloviczáról emisariusok küldettek ki, kik a' szerb és oláh lakosokat a' lázzadókhöz továbbá esupán zászlók alatt jövetelre lázzítsák; azért figyelmeztettnek ezeknek szemmel tartására, be fogatásuk esetében rögtön ítélő Bíróság eleibe állítására.

Kuluntsits István Szabadkai Polgár mester hivatalosan tudatja azon czélszerű rendelkezéseket, melyeket a' szabadkai Tanács Zenta város figyelmeztetésére a' közbátorság tekintetében tett, úgy azt is hogy Zenta védelmére 400 fegyveres embere ment el.

A' Péterváradj fő Hadi kormány értesítettvén arról: hogy a' Királyi Biztos bizonyos időre eltávozik, egyszersmind tudósíttatott azon rendelkezésekről, melyek a' Királyi Biztos által a' közbéke fentartása 's érkezendő katonaság ellátása iránt rendeltetett.

Az újvidéki Só és Harminczad hivataloknak meg hagyatott, hogy a' pénztárakat a' Péterváradj várba a' Hadi kormányzó által ki mutatandó Helyre tegyék által.

Ujvidék várossához intézett levélben 9. pont alatt igen czélszerű rendelkezések rendeltettek, — a' lázzadás tovább harapodása ellen: 's egyszersmind Kosztits Sándor fő bíró hivatalától felfüggesztetvén, helyibe Ivanovits Pál helyettesítettett.

Vettem a' Belügyminister tudósító levelét, melyben Vukovits Sabbás segéd biztosul lett kinevezéséről értesítettem.

Knézy Antal Bácsi első alispány Sztaniczi ideiglenes fogságra ítéletekről jelentést esz, 's egyszersmind tudatja: hogy Ujvidéki 's Karloviezi lázzítók járják a' községeket 's lázzadásra ingerlik; halálos fenyegetés alatt hagyván meg nékiek élelmi szerekkel

ellátva Ujvidék alá gyűlni; fekete sárga zászlót mutogatnak, melyet a' Császár küldött volna nékiek Császárság védelmezésére sat.

Német nyelven szerkesztett felszólítás a' Határ örökhöz, és Csajkásokhoz.

Kis ezredes úr jelenti, hogy a' Péterváradí fő Hadi Parancsnoktól vett parancsolat szerént hadi erejével Ó Beesére kellend indulnia, azonban mintán a' tartományi fő Hadi kormánytól parantsolatja lévén engedelem nélkül sehova se mozdulni, eme rendelet Temesvárra kurir által elküldetett, kinek még ma vissza érkezével indulni fog.

Torontál megye fő Ispányának meg iratott: hogy Herczeg Svarezenberg dzsidás ezrede Beeskerekre rendeltetvén, az át költözés és élelmezés iránt gondoskodják.

A' Svarezenberg dzsidás ezrede Ezredesse megkerestetett Ezredével Beeskerekre húzódni.

A' Bánáti fő Hadi kormánynak Rác és német Proclamatíok küldettek a' végvidékben Eiosztás végett, 's egyszersmind meg kéretett kijelelni azon helyeket, hol a' Bánáti végezredek lakóit legczél irányosabban öszve lehetne gyűjteni.

Ujvidék városa lakossaihoz proclamatíot bocsátottam csillapító értelemben.

Egy név nélküli levélben némely újvidéki főbb ízgatók, 's hasonló katona tisztekre nevenként figyelmeztettem.

Vukovits Sabbás a' béke állapotáról téssen jelentést, 's egyszersmind tudatja, hogy a' Temesváron 120. önkéntes gyűlvén öszve, azokat hólnap reggel Szegedre küldeti.

Vukovits Sabbás jelenti: hogy még folyvást esend van a' megyében, Verseezen hólnap fogja a' Bizotmány működését megkezdeni, tudatja egyszersmind hogy királyi Biztosnak neveztetett ki Osernovits mellé.

Junius 11 és 12. Pétervárról elindultam gőzhajón Pestre jöttem.

Junius 13-án. Pesten lévén, a' ministeri tanácsba vólt a' királyi Biztos dél előtti 11-től délutáni 4. óráig.

Junius 14-én. Hadügyminister tudatja, hogy a' jelenleg Tóth Országban tanyázó, Császár nevét viselő Huszár ezred a' János Dragonyos ezreddeli felcserélése iránt a' szükséges rendelések megtétettek.

Bács megye fő Ispánya tudósít, hogy Bács felső járásból több nemzet örök 's önkéntesek húzódtak le Zenta és Ó Beese felé, 's egyszersmind kérdést tesz, hogy a' szomszéd Kunságból is többen ajánlkozván a' lemenetelre, ezeknek elindulások rendelkezésemig felfüggesztetett.

Krassó fő Ispánya jelenti: hogy a' esend még eddig meg nem háborítatt, azonban igen szükséges lenne egy század lovas 's két század gyalog katonaságot oda küldeni.

Zombor városa a' nemzet őrség számára fegyvert, puskaort 's ónot kér, 's katonaságot oda helyezettetni.

Hadügyminister Bács, Temes és Torontál megyékbe a' katonaság élelmezése 's el szállásolása, úgy a' szállítások körüli rendelések megtételére polgári biztost kinevezettni, 's ezt utasítással ellátni rendeli.

Johan Dragonyos ezredese, az ezredek hová lett elrendeléséről tesz jelentést.

Institoris királyi biztosi titoknok a' karloviczi ütközetről tesz tudósítást 848. Junius 12-én reggeli 8. orakor.

Junius 15-én. A' Belügyminister Krassó, Temes, Torontál, Bács, Arad, Csongrád és Csanád megyékhez küldött rendeletének meg küldetését jelenti: azonban nem melékli, 's egyszersmind a' háború folytatása végett polgári biztos kinevezését sürgeti.

A' Belügyminister hivatalosan tudatja hogy Szegednél Tábor huzatik össze, 's annak vezérévé Báró Jovits neveztetvén ki, egyszersmind felhatalmazás adatik nékem, hogy a' lázadástól elállóknak, kivévén a' gyilkosokat, meg kegyelmezhessek.

A' Torontáli fő Ispánnak meghagyatott: hogy az át húzódo katonaság számára szükséges élelmezésről, 's egyebekről gondoskodják.

A' Hadügyminister közli párban azon rendeleteit, melyeket a' Budai, Temesvári és Péterváradí fő Hadi kormány hatóságokhoz a' királyi biztosok, rendeleteinek engedelmesség tárgyában meg küldött.

Ugyan ez értelemben íratott Bács megye fő Ispányának is azzal a' hozzá adással: hogy a' Bács megyei, és kunsági önkénteseket utasítsa Jovits Tábornok vezérlete alá O Beesére.

A' Hanover huszárok ezredességének meg íratott, hogy az egész katonai erővel nyomuljon Ó Beesére Jovits tábornokhoz.

Gróf Battyányi minister elnök tudósított, hogy a' Zombori nemzetőrség fő parantsnokává Czintula Antal nyugalmazott Székely Huszár kapitány nevezetett ki.

A' János Draganyos ezred parantsnokának meghagyatott, hogy ezredét Jovits tábornok parantsnoksága alá helyezze.

Institoris tudósít: Pétervárról a' Junius 12-ki Karlovitzí ütközet részletéről.

Ezen tudósítás másolatja a' Bel ügyministernek megküldetett azon felszólítással: hogy minden katonai erőt, ágyukat, pénzt, 's más kívántatokat Pétervárad felé útnak indítsanak.

Ezen nap este 8 óraker Pestről gőzhajón meg indultam Pétervárad felé.

Junius 16-án. Útaztam Pestről gőzhajón lefelé.

Junius 17-én. Reggeli 2. óraker megérkezvén Pétervárad alá, miután a' Com-mandirozó a' várba létemet nem biztosította, Ujvidékre meg szállottam.

A' Belügyminister az újvidéki tiszt újítással elégedetlenek folyamodásának megküldése mellett meghagya a' panasz levelekben foglalt feladási vádak valószínűsége esetében a' Tiszt újítást cassalni 's újválasztást tartatni.

Junius 18-án. A' Belügyministert tudósítottam a' Karloviczi esata körülményeiről részletesen.

A' Magyar Országí görög nem egyesült Románok által a' ministeriumhoz be adott folyamodás használat végett hozzám át tetetett.

A' köz oktatási ministernek írtt Levelemben tudattam vele, hogy mi után a' Karloviczi érker a' Tömösvárra hirdetett Congressust nem köröztetvén, ehöz képest előre látható, hogy a' szerbek részéről követek megjelenni nem fognak, — megtartasson e ily helyzetben a' Congressus? 's ha meg, küldjön utasítást, a' Congressusoni biztosí eljárásra.

Az alkudozás a' lázzadási főnökökkel megkezdetett.

Junius 19-én. A' Tiszai Koronai kerület tanácsa válaszolva hozzám intézett levelemre, elő terjeszti a' Kincstári Uradalom irányábani régi 's jelen állását, a' pénz ügyminister felszólítását, a kerület lakoságával közölni nem merészelve új utasítás kieszközléseért könyörög.

Latinovits Károly Bács Megye másod alispánja a' Petrovoszelói papnak póre bevégződéséig kezességre lett kibocsáttatását jelenti: úgy a két Sztanintsi elítelt raboknak is november 1-ső napjáig kezességre bocsájtatását javálja.

Rudits Károly mint Bács Megyei felső Járásbeli nemzetőrség fő parancsnoka jelentést tesz, a' nemzetőrségi tiszteknek általa történt megválasztásáról.

Vukovits Sabbás Királyi biztos tudósított a' Katonasághoz intézett rendelkezéseiről, egy részének hollétéiről, 's a' csend hól 's mikénti állásáról.

Bács Megye másod alispányához intézett hivatalos levelemben a' Petrovoszelói pap irányábani eljárását 's a Stanisitsiak kibocsájtatása iránti ajánlatát helyesletem.

Vukovits Királyi biztost tudósítottam hogy mind eddig katonaság nélkül semmire se mehetvén egyszersmind küldöttem neki Ó Felségének a' határőrökhöz intézett manifestumaiból német 's rác nyelven 200 példányt. Továbbá meg kérdeztem, tett ő rendelkezést a' bánáti, három ezredbe a' követválasztásokról?

Kis Ernő ezredes urnak meghagytam: hogy a commandója alatt álló egész katonai erőből csak egy század gyalog 's egy század lovast hagyván hátra. a' többivel azonnal induljon Jovits parantsnoksága alá, egyszersmind tudattam vele, hogy miután ez már harmadik rendelés ezen tárgyban, ha valami baj fog innen jönni, az nem engemet fog terhelni.

Preyer János Temesvári polgármester tudósít, hogy a' nemzetörség egyikét nap mulva készen lesz, de fegyvere nintsen.

A' Hadügyminister tudósított, hogy miután a' Kormány biztosi körhöz tartozó vidékekbe több katonaság fog érkezni, oly rendelések tétessenek, hogy a' Katonaság meg ne szoruljon: — 's egyszersmind tudatja, hogy a' rendkívüli költségek fedezésére az illető pénztárnál 10. ezer pengő ft. van utalványozva.

A' Hadügyminister megküldi másolatban a' Szegedvárosa Tanácsához küldött rendeletét, a' Katona ispotályok felállítására tárgyában, 's egyszersmind fel szölli a' Királyi biztost, hogy ő is ezen felszólítás sikerét eszközölje.

J u n i u s 20-án. Nizner Gusztáv nyugalmazott Kapitány felhatalmaztatott Futakon a' köz Csend fentartására.

Bács megye első alispányát felszölli a' Futaki Jegyző Karloviczára huzroltatása és hogy azon alkalommal a' megye tisztje magát sehöl sem mutatta; azért fel szölli a' főispányt, kötelességévé tegye, a' lázzadáshoz közel eső tiszteknek, hogy ha más hová nintsenek rendelve, folyvást kerületökben tartózkodjanak, 's az ingerült kedélyeket csillapítsák.

Johan draganyos ezredbeli Futakon lévő Comendansnak meg hagytam, hogy Nizner által felfog szölli a' katonai segedelmezésre.

Bács Megye fő Ispányának meg iratik a' Futaki Jegyző Karloviczára huzroltatása és hogy azon alkalommal a' megye tisztje magát sehöl sem mutatta; azért fel szölli a' főispányt, kötelességévé tegye, a' lázzadáshoz közel eső tiszteknek, hogy ha más hová nintsenek rendelve, folyvást kerületökben tartózkodjanak, 's az ingerült kedélyeket csillapítsák.

A' Belügyministernek tett jelentésbe elő adatott, miszerint minden jelek egyet értőleg odamutatnak miszerint a' katonaság egyetértőleg a' Karloviczi érsekkel idézte elő a' lázzadást. sat.

Slavoniai fő Hadi Kormányzót meg kérttem, hogy a' lázzadási Főnököknek meg mutatas végett küldje által adjutansa által ő Felsege két kéziratit, melyek a' Horvátokhoz és Határ örökhöz vagynak intézve.

Institoris Levele melyet még Péterváradról írt fel, 's melybe a' lázzadás körülményeit félénk elmével fejtegeti.

Bács megye főispánya jelenti hogy folyó hó 17-én szándékozik bizotmányi gyűlést tartani saját elnöklete alatt, melybe rendkívüli veszedelem ellenébe intézkedni kíván, 's egyszersmind a' Szabadkán meg kezdett táborzásra pénzt kér.

A' Hadügyminister értesít a' Ferdinánd Huszárok érkezéséről és rendeli hogy azoknak élelmezéséről, 's elszállásolásáról gondoskodni kell.

J u n i u s 21-én. Czintula Antal Zombori nemzetörségi fő parancsnok jelenti, miszerint a' Bács megye által ki állíttatni rendelt 20. ezer ember egyik vezérének nevezetvén ki, ezt csak akkor vállalhatja el, ha a' Királyi Biztos bele egyezik.

Továbbá azt írja: hogy az Ó hitűeknek a' nemzet örök közzé be sorozását jónak nem látták a' jelen körülmények között annyival inkább, mivel különben is idegenek a' besorozástól, végre fegyvereket kér.

August Antal Tolna megyei első alispánya előterjeszti, miszerint Tolna, Bács fel szölli a' 2000. fegyveres embert állítván ki, ez folyó hó 27-én át fog Bácsba jönni, azért kéri a' Királyi biztost, hogy ezen 2000. ember élelméről 's elszállásolásáról gondoskodják.

Kivonatja a' Határ örök számára biztosított engedményeknek.

Bács Megye főispányának meg íratott hogy miután a' Királyi Biztos a' lázzadás

főnökkel alkudozásba bocsátkozott, 's kiegyenlítéshez tellyes remény vagyon, a' Megye bizottmány által ki állítatni rendelt. 20. ezer ember oda haza maradása iránt rendelkezzen.

Továbbá azt is tudtára adtam, hogy a' Ferdinand Huszár ezred Bács megyébe rendeltetvén, ennek a' Hadügyminister által tett fel osztás szerinti elhelyezéséről gondoskodjon.

Tolna megye első alispányának tudtára adatott, hogy végkiegyenlítési alkudozás-sokba álván a' lázzadókkal, a' Tolna megye által ki állítatni rendelt 2000. ember útnak indítását függessze fel további tudósításig.

A' Zombori Nemzetőrség parantsnokának hasonlóúl tudtára adatott, hogy a' meg kezdett alkudozások tekintetéből, vezérkedni szükség nem lészen; 's egyszersmind meg hagyatott, hogy a' Szerbeket is sorozza be a' nemzetőrségbe.

Bács megye alispánya ujra felszólíttatott az ujvidéki jövetelre, többek között a' Megye által ki állítatni rendelt 30. ezer ember végetti értekezésre, melyre miután a' kiegyenlítés végéhez közelgett — nem lévén szükség — ennyi kezeket a' mezei munkának vissza adni annyiból inkább szükséges, mivel az ellen már több községek panaszkodtak; Cordon huzásról rendes katonasággal majd fog a Királyi biztos gondoskodni.

Kis Ernő Ezredes csodálkozását jelenti ki azon szemre hányáson, mintha tisztí iratainkra nem felelt volna, — holott ő — állítása szerint — minden hivatalos levélre felelni szokott, azután elő adja miképen indította? 's hozza vissza seregeit Földváról.

Vukovits Sabbás megilletődését jelenti ki azon, hogy az Ujvidékre rendelt katonaság, miután már a' Tiszán át ment vólt ismét, vissza rendeltetett; azután a' Katonai erő mennyiségéről Versetzen a' Csend mikép léttéről értesített. — Ezen Levélhez van mellékelve a' Torontáli Főispánnak két és Kis Ernő Ezredes urnak ismét két rendbeli hivatalos levelei.

Ugyan az Kikindáról írja, hogy Kis ezredesnél olvastam a' Bánáti fő Hadi kormányzóknak a' Királyi biztoshoz intézett levelét, melyből meg győződött, hogy Kis ezredes maga fejétől a' rendeleteken változást nem tehet. — írja Becskerek veszélyes helyzetét 's Fejér Templom sorsáról is aggódik, — miután ott nagy sok hadi Kézsgé van, tudatja Moldva Bányának a' Lázadók általi meg száltát — a' pénztár azonban Szász-kára meg mentetvén.

Greyzing Lajos segéd tudatja: hogy a' pénzügyminister toborzati 's más költségekre Temesváron 15000 pengő ft. utalványozott.

A' Hadügyminister fel szállított: hogy a' mennyiben a' János draganyossokat a Slavoniai megyék el nem fogadnák, azokat Baranya megyében helyeztessem el.

A' Bánáti fő hadi kormány tudósít: hogy a' Ministeriumtól azon rendeletet kapta, mi szerint ha a' Királyi biztosoknak katonaságra van szükségök azt előbb a fő hadi parantsnoktól kérjék.

Junius 23-án. A' közoktatási ministerhez intézett Levelemben tudattam, hogy miután a' Karlovitzi érsek 's Vukovits tudósítása szerint Temesvári Püspök se hirdette ki a' Temesvári Congressust, illy esetben a' Congressus elhalasztását szükségesnek láttam.

Bács megye másodalispánya az urasági földek elfoglalásáért rabságra ítélt több sztanisitsi lakosoknak november 1-ső napjáig kezesség melletti kibocsátásukat véleményezi.

Bács megye első alispánya közli a' császár huszár ezrednek által a' megye alsó részébe történt elhelyezését.

Bács megye bizottmánya tudatja mikép Arad megye első alispányának jelentése szerint a' vár fogságra ítélt Becsei rabokat az aradi vár parantsnok felső rendelésig be nem fogadta; azért ezen tekintetben intézkedésre fel szállít.

Csanád megye bizottmánya kér a' kebel-beli nemzeti őrség számára vala honnan fegyvereket ki szolgáltatni.

Bács megye másod alispányának meg írtam, hogy a' fentebb érintett Stanitsits lakosokat biztos kezesség mellett november 1-ső napjáig ki bocsájthatja.

Junius 24-én. A' Slavoniai fő Hadi kormányt hivatalosan meg kéri, hogy Czintula Antal Zombori nemzetőrségi fő parantsnok számára öt száz szuronyos Puskák kiadását rendelje el.

Vukovits Sabbas Királyi Biztosnak meg íratott a' Karlovitzai Bizottmánnyal kötött 10. napi fegyver szünet; 's egyszersmind arra is figyelmeztettem, hogy a' Torontáliakra ne halgasson mivel azok szüntelen kongatják a' vész harangot, 's még se adnak semmit a' haza oltárára.

Ugyan az a' Pántsovai és Fejér Templomi lázzadásokról térszen jelentést.

Csuha őrnagy panaszkodik, hogy jobb bánás módra érdemes Hon védei a' Becseiek által kedvetlen fogadtatásba részesülnek.

Ugyan az tudósít: hogy a' Seregére rá fogott kiesapongások rágalmak, melyek ezeknek miveltségével ellentétben állanak.

Czintula Antal Zombori nemzetőrségi fő parantsnok jelenti: hogy Zomborba a' nemzet őrségi egy részét rendezte, ezeknek be tanítatására azonban Katonai egyének kívántatnak.

Bács Megye fő Ispánya a' reá bizott toborzás eredményét mutatja be, 's egyszersmind, miután a' Becsei pénztár az utalványozott pénzt ki nem fizette, kéri kiadott költségeket más helyen utalványozni.

A' Közoktatási minister a' görög nem egyesült Congressus tartására szükséges 20.000. pengő ftnek a' Temesvári pénztárnál vissza térítés melletti utalványozását tudatja.

A' Hadi ügyminister tudatván Bács Megye 20.000 ember ki állítását tárgyzó végzését, ezen erőnek tanítása, Tisztekkel ellátása, 's élelmezése iránti rendelés tételre hív fel.

A' Belügyminister Levelében érinti, hogy minden felé írtt a' főispányoknak a' nemzetőrség fel fegyverzésük végett 's fel hív a' magyar és német fajok buzdítására.

Ugyan az közli a' Debeliácsa Helysége magyar lakossainak szorongatott helyzetét, 's fel hív, hogy a' Katonai Parancsnokságokkal egyetértőleg védelmekre czélszerű rendelkezéseket tegyenek.

Ugyan az tudatja Török Gábornak Szegedre 's Kormány biztossúl lett kinevezését, és egyszersmind, meg hagyja, hogy Bács, Temes és Torontál Megyékben is hasonló biztosokat nevezzen ki.

Csak ugyan az, közli Újvidék városának tanácsának a' ministeriumhoz benyújtott folyamodását, melyben az Újvidékre rendelt Eszte Zászló aly és egy Szegedről oda rendelt gyalog, Századdali terheltetéstől Újvidék béke szerető polgárait felmentetni kéri.

Bács Megye első alispányának meg hagyta, hogy miután Csuha őrnagy Katonásága számára a' szükségesegek hanyagúl szolgáltatnak ki, ne hogy ebből ki csapongások származzanak, azonnal küldjön oda egy erélyes tiszt viselőt, ki a' szükségesekekről mind addig gondoskodjon, míg a' katonaság Becséről vissza hozatatik.

Junius 25-én. A' Belügyministerhez intézet hivatalos jelentésekbe, a' lázzadókkal kötött 10. napi fegyver szünet másolatját megküldöttem.

Az Aradi vár parantsnokság jelenti, hogy miután felsőbb katonai parantsnokságtól rendelete nintsen, a' Becsei rabokat felsőbb rendelkezésig be nem fogadhatja.

Junius 26-án. Ezen napon történt az újvidéki vétkes ki csapongás.

Az Ó Kéri Tábor parantsnokainak tudtukra adván az újvidéki vérengzést, meg hagyta nékiek, hogy leg kisebb elő nyomulást se tegyenek, különben a' Romai Sáncznál 's Karlovitznál lévő lázzadókat vissza tartoztatni nem lehet.

A' Temesvári Püspöknek és Vukovits Királyi biztosnak meg írván a' mai napi vérengzést, meg kértem, hogy a' Congressusra meg jelent követeket az újvidéki zavar lecsillapultáig tartsák együtt 's egyszersmind azoknak mennyiségéről tudósítsanak.

A' Slavoniai fő Hadi kormányal az újvidéki vérengzést hasonlóul tudattam.

Nem különben a' Belügyministerrel is.

Csuhá őrnagy az Ó Becsén mutatkozó lázadásrai hajlam elfojtására tett szigorú rendeleteit közli.

Török Gábor Polgári biztos tudatja, miszerént Vukovits Királyi biztos által Termasits Rudolf és Tessényi János élelmezési biztosokul neveztetvén ki ezekkel magát érintkezésben teendi.

A' Hadügyminister tudósítván: hogy Császár huszár ezred Bátsba Bezdánynál át kelni fog, meghagya hogy elhelyezése és élelmezések körül rendelkezéseket tegyek.

Csuhá őrnagy Ó Becsén tett rendeleteit helyeseltam.

Az Este Zászló aly parantsnokának meg hagytam, hogy az újvidéki események következtében Kotsikra ültetvén a' legénységet hozassa be Ujvidékre.

Ujvidék várossába a' rögtön ítéletet ujra életbe léptettem, 's csend fentartására szigorú rendelkezéseket tettem.

Ujvidék várossa tanácsának meg hagytam, hogy Pikler János vasas kapitánynak, mind a' csend fentartására kinevezett fő felügyelőnek rendelkezésem ki hirdetésére segéd kezeket nyujtson.

Vukovits Sabbás Királyi biztos úrnak meghagytam, hogy az újvidéki még mindig ingerült kedélyek miatt innen távozni nem engedtetett. A' Congressusra gyűlt követeket tartóztassa, egyszersmind a' Püspökök közzül vagy ketőt a' kedélyek csillapítása végett Ujvidékre küldjön.

Pichler János dragonyos Ezredbeli kapitányt meg kerestem, hogy az Ujvidék Tanácsához meg küldött 's ide is mellékelt rendszabásokat minden utzába Trombita szó mellett magyar, szerb és német nyelven hirdesse ki, 's egyszersmind ügyeljen fel, hogy azok mindenki által meg tartassanak.

Bács Megye alispánya által ki küldött választmány jelenti: hogy Szt. Tamáson a' Magyar és Rácz lakosokat egy mással öszvebékellették.

Csongrád Megye fő ispányának tudtára adtam, hogy Ferdinánd Huszárok egy osztálya jövő Julius hónap 13-án Horgasra meg fog érkezni, ezekhez képest meg kértem a' fő ispánt, hogy a' szükséges élelmi szerek beszerzéséről jó idején gondoskodjon, 's a' mennyiben, a' megyei lakosság ezt regulamentáris áron ki nem szolgálhatná, tegye magát Török Gábor Szegeden lévő Kormány biztossal érintkezésbe.

Junius 28-án. Szabadka város Tanácsát értesitettem a' Ferdinánd Huszárok két osztályának 's vezérlésének jövő Julius 13-án s 16-án kebelébe érkezéséről, meg hagytam az élelmi szerek ha lehet regulamentaris áron, ha pedig nem lehetne, piaezi áron leendő ki szolgáltatását, az utolsó esetben a' Hadügyminister által kiadott számadási példányt nekie megküldje.

Szeged várossa Tanácsának hasonló tartalmú levelet irtam, ugyan azon Huszár ezred alezredesi osztályának kebelébe érkezése 's ellátása iránt.

Török Gábor Kormány biztosnak meg küldtem a' Hadi ügyminister által küldött számadási példányt, egyszersmind meg irttam, hogy a' kész pénzeli vásárlásokról a' szerint vezetése a' már ki nevezett 's szükséghez képest még nevezendő Biztosokkal a' számadásokat.

Veszelinovits Árkád Kikindai lázzító pörének elitéléseig szabadon boesáttatását kéri.

A' Hadi ügyminister a' katonai erők számára szükséges ellátási szerek vásárlásáról 's kiszolgáltatásáról szóló számadások vezetéséről közli nézeteit, 's egyszersmind meg-

hagyá, hogy a' mennyiben a katonaság részéről a' fogyasztásról számadások vezetése el nem vállaltatnék, erre szükséges egyéneket kinevezem.

A' Hadügyminister közli a' Ferdinánd Huszár Ezred számára készített ütdrendet, 's annak értelmében az illő állomásúl kitűzött helyeken rendelkezéseket kér tétetni.

Zsivkovits Pantalimon Temesvári Ó hitű Püspök írja, hogy miután sem ő 's úgy hiszi más Püspökök is a' Temesvári Congressust ki nem hirdették, a' Congressusra követek elegendő számmal meg jelenni nem fognak: azért a' jelen zavaros időkben azt el halasztattni javálja.

A' Minister elnök jelenti: hogy a' hadügyminister értesítése szerint a' nemzet örök mihelyest hazulról ki indulnak, katonai törvény alatt állanak.

Kulintsits István szabadkai bíró jelenti: hogy a' Hadügyministertől vett tudósítás szerint, a' Ferdinánd Huszárok két osztálya Szabadkára rendeltetett, azoknak elhelyeztetése 's ellátása iránt már a' rendelkezéseket meg tettem.

Pastetits Hugó Torontáli fő Bíró a' Markovits Lázár Ó Becsei lakos elfogatása tárgyában tartott vizsgálatról teszi jelentését.

Wizner Ágoston Futaki nemzet ör Parantsnok Avakumov György Futaki Rácz által elkövetett vérengzésről tesz jelentést.

A' Temerinbe lévő Ferdinánd Este Zászló aly Parantsnokának meg hagyta, hogy az elébbi pontban érintett gyilkos meg büntetésére rögtön ítélő Biróság támogatására két század gyalogságot kotsikon Futakra küldjön.

Bács Megye első alispányának meg hagyta, hogy Avakumov György megbüntetése rögtön ítélő bíróságot Futakra rendeljen.

J u n i u s 29-én. A' Hadügyministernek meg irtam, hogy a' Ferdinánd Huszárok elszállásolása 's ellátása; úgy a' tábornok számára szükséges élelmi szerek vásárlására 's kiadásokról vezetendő számadások tárgyában a' szükséges rendelkezéseket meg tettem.

A' közoktatási ministernek meg irtam, hogy a' mellékelt Temesvári Püspök és Vukovits Sabbás levelei szerint tsak két követ jelent meg a' Congressusra, azért ezen helyzetben a' Congressust meg tartani nem lehet.

Újvidék várossa Tanácsának meg irtam, hogy tudósítsa Magyar Pál újvidéki lakost, miszerint testvérét Markovits Lázárt Ó Becsen Bujtogatási merényeiért fogattam el.

Bács Megye első alispányának meg irtam, hogy örömmel értesülvén a' Királyi biztos a' Szt. Tamási Magyar és] Szerb lakosok kibékítésén, ha még valamely községbe hasonló esetek adják magokat elő, semmi meg bizatásra nem várva küldjön a' hely színére békítő bizotmányokat.

J u n i u s 30-án. Vukovits Sabbás Királyi Biztosnak meg irtam, hogy miután az ő 's Temesvári Püspök jelentése szerint csak két követ jelent meg a' Congressusra, küldjék ezeket haza, mivel ez esetben Congressust tartani nem lehet.

Vukovits Sabbás Királyi Biztos a' Lugosi Oláh nép gyűlésről térszen hivatalos jelentést, tudatván, hogy a' petitionalis úton túl nem mentek, és hogy a' magyarok mellett bizonyos feltételek alatt fegyvert fogni készeknek nyilatkoztak.

Újvidék város Tanácsa sajnálatát jelentvén ki a' 26-ki vérengzésen, egyszersmind kéri, hogy a' Zanini féle Katonaság, 's nem más rendeltessék Újvidékre.

Kis ezredes jelenti, hogy seregének el darabolva létele, 's a' vidék veszélyes helyzete miatt Katona erejét a' Bánátból nem mozdíthatja; a' mellékelt Bánáti fő hadi Kormány is illy értelemben lévén.

A' Belügyminister tudósítja, hogy a' követ választást, a' Fejér templomi Káransebesi és Pantsovai községekhez 's Bánsági három ezredek kormányaihoz küldeni szükségesnek látta.

A' Belügyminister közli a' Hadügyministernek azon rendeletét, hogy a' katonaságali rendelkezéssel a' Királyi Biztosok, Csányit kivéve — hagyjanak fel.

A' Belügyminister a' Congressusra vonatkozó nézeteit közli, jelesen az elosztásban csakazon feltétel alatt egyezik meg: ha azon tételt „praesendes concludunt” a' nagyon kevés szám miatt alkalmazni nem lehetne.

Újvidék várossa Tanácsához meg küldvén a' Junius 26-ai vérengzés után megállapított rendszabályokat, azoknak Dob, 's Trombita szóvali köz hírré tételét, 's mindenki általi szigorú meg tartatását meg hagyta.

Ráczkovits Kuzma Kikindai kerületi fő Bíró a' rendkívülieg terhelt Kikinda várossa lakossait a' számos katonaság el szállásolásától 's folytonos ingyen szállításoktól mennyire lehetséges a' szomszéd községekhez mért arányban meg kiméltetéseért könyörög.

Ugyan az elő adván, hogy a' kerületi Tömlöczbe szerfelett sok rab lévén ne hogy a' nagy melegbe betegség üsse ki magát, a' Megye tömlöczébe ítél 60 rabnak át szállítatásáért könyörög.

Váltságolt Nagy Kikinda kerülete a' pénzügyministernek a' kerület teljes megváltása 1848-ik évi Junius hó 3-án 698-ik sz. a' kelt rendeletére felterjesztést téssen.

Perczel Mór rendőr Igazgató Ó Becsén Kengyelázt György Temesváron és Lugoson 's vidékén a' magyarok ellen izgatott 's Pesten önkényes vallomás alá vett lázzító rab vallomását a' ki tett helyeken tartandó bővebb át vizsgálat végett át teszi.

Julius 1-én. A' Belügyminister aggodalmat jelentí ki az újvidéki vérengzésen Báró Bechtoldnak Jovits helyébe lett ki nevezését, tudatja azt is, hogy Hraboszkynak írt, mi szerént a Szervianusok bűneit továbbá ne tölje.

Hadügyminister tudatja, miszerént a' Tiszán inneni minden seregek fővezérévé Báró Bechtoldt nevezte, ki saját felelőse alatt fogja a' lázzadást le csillapítani.

Újvidék várossa Tanácsa a' Péterváradí fő Hadi parantsnokhoz benyújtott nyilatkozását 's kérelmét közli párban.

Csuhá őrnagy jelentí, hogy a' lázzadók 's Zsoldosaik, és a' Szervianusok a' Földvári magyar lakosokat fenyegetik, 's földjeik munkálásától — agyon lövéssel fenyegetve riasztják vissza, úgy hogy sokkan már földjeiket 's Hazáikat oda hagyva el is vándoroltak; — kéri azért ezen szemtelen elbizakodott népet meg fenýíteni.

Julius 2-án. A' Belügyministernek küldött hivatalos jelentésbe hoszasson indokoltatik 's adatokkal támogatva mutogatatik az újvidéki vérengzés meg előzhethetlensége, úgy szinte általában a' Királyi Biztosi eljárás eredménytelenségének a' Királyi biztos saját hibáján kívül létező okai, — említés tétellett egyszersmind a' Katonaság között uralkodó hangulatról, Tisztek nemzet ellenes érzelméről 's a' köz vitézek hazafias lelkesedéséről.

Julius 3-án. Bács Megye fő Ispánya felszólíttatott, hogy miután az Ó Becsei pénztár az utalványozott 3000. ft. ki nem fizette, írja meg mennyibe került a' betoborzott 54 legény öszvessen, hogy ezen öszveget a' Királyi biztos kész pénzben ki fizethesse.

Bács Megye első alispányának tudtára adatván, miszerint az ő kéri Táborba gyülekező önkéntesek az ő hitű községekben ki csapongásokat követnek el, ennek eltíltása meg hagyatott, egyszersmind felszólíttatott, hogy a' Tolnából jövő 2190 nemzet ör eleibe Bajára egy alkalmas egyént küldjön ki s ezeknek ellátásáról gondoskodjék.

Sanka Lajos Urnak Aradra íratott: hogy Náray Antal, és Jankovits Gábor Urakkal az újvidéki ki csapongás megvizsgálására Újvidékre jöjjenek.

Julius 4-én. A' Karlovitzi bizottmány felszólíttatott, hogy miután ma este a' szét osztásra kitűzött határ idő eltelik, a' lázzadó csapatokat szét oszlassák, 24. óra alatt, ellenkező esetben a' bizottmánynyal 's lázzadókkal úgy fognak a' Királyi biztosok bánni mint nyílt ellenséggel.

Julius 5-én. Bács Megye első alispányának meg íratott, hogy Báró Bechtold elő adása szerint az ő Becsei Katonaság kenyere oly rozsz, hogy enni nem lehet, azért hagyja meg az ott lévő Tisztviselőnek hogy a' Katonaság ebbéli panasza meg szüntessék.

Ujvidék várossa Tanácsának meg íratott a' hazain kívül bár milly idegen zászlóknak kitűzését a' polgároknak meg engedni, egyszersmind meghagyatott, hogy a' Tanács is közhelyeken mindenütt az ország színeit, 's zászlóját használja 's használtassa.

A' minister elnök jelenti: hogy a' Kormány akarhatja lévén a' Honvédeket olly karba állítani; hogy minden tekintetbē a' sor katonasággal mérközhessenek, ehézképest rendeli, hogy a' 3-ik Zászló aly, valamint a' veszprémi és Pétsi Zászló alyak is addig míg a' leg szükségesebbekkel ellátva nem lesznek ütközetbe ne vitessenek.

Az aradi vár parantsnok jelentése szerint a' Hadügyminister tudatja, hogy az ó aradi várba 40. fogolyra van hely, és már Ó Becséről 19. fogoly oda meg is érkezett: de ha Vukovits Sabbás által tett felszóllítás folytában a' Kikindai rabok is oda vitetnek, úgy a' várba lévő két Zászló aly Katonaság nem lesz képes minden rabok meg őrzésére.

A' Hadügyminister a' János Dragonyosoknak Tóth ország által el, vagy nem vállalásáról s az utolsó esetben hollétekről kéri magát hitelesen tudósíttatni.

Megíratott Hadügyministernek mi szerint Szerém Megye a' János Dragonyosokat elvállalta, hová ezen Ezred már hat nap előtt el is utazott.

Ujvidék városa Tanácsa kebelébe rendelt 150. Császár huszárt, és a' Stabot miután a' Zanini 4. Századjának tartása által eléggé van terhelve, más hová parantsolni, ellenkező esetben az ezen Katonaság számára szükségesekeket Bács megye által ki szolgáltatni kéri.

Minister elnöknek meg íratott: hogy miután Báró Bechtoldra van bízva, a' fegyveres erővel rendelkezés, ehézképest a' Honvéd Zászló alyak kiméllése iránt mai napon Királyi biztoshoz küldött meg kereső levél — mint nem körébe tartozó, Báró Bechtoldhoz másolatba át tétetett.

Báró Bechtoldnak az előbbi szám alatt érintett minister elnöki Levél másolatban elküldetett.

Ujvidék Tanácsának 456-ik szám alatt álló levelekre válaszoltatott, hogy a' tett rendeleten változást tenni nem lehetvén, mennyibe a' Tanács állítása szerint a' város illetőségén feljül lenne illy módon terhelve, a' felesleges terheltetés a' köz pénztár által fog a' városnak meg téríttetni.

Csongrád, Bács, Torontál, Csanád, Krassó, Arad és Temes fő 's illetőleg alispányainak meg hagyttam, hogy Megyjök Polgárait az ágyú telepekhez szükséges lovak ajándékozására, 's kiktől annyi nem telik, pénz segedelmezésre szállítsák fel, a' Lovakat Báró Bechtoldhoz Szegedre küldvén, a' begyülemdő pénzről pedig engem értesítvén.

Julius 6-án. A császár Huszárok ezrede felszóllított, hogy a' Római Sántznál elfogott Wepfer fő Hadnagynak elbocsáttatását eszközöljem.

Ezen hivatalos Levelet, Báró Hrabovszkynak, mint Karloviezon Királyi Biztoshoz másolatban át tettem.

Julius 7-én. Torontál Megye első alispányának meg hagyttam, hogy miután lázadóknál azon hír terjedt el, miszerént a' Becskereki Ó hitű paplak 's templom kikuttatásánál jelen volt Zsidók a' Templomba ezigaróztak, tudassa véllem mennyiben alapul ezen hír, hogy a' felingerült kedélyeket oszllapítani lehessen, 's egyszersmind tegyen jelentést a környékbeli mozgalmak mibenléttéről, 's azok ellenébe tett védelmi módokról.

Julius 8-án. Idősb Sanka Lajos Aradról felel, mikép egeésége gyengessége miatt Ujvidékre nem jöhet, de Náray és Jankovits Urak is a' sok rossz hír miatt családai köréből távozni nem akarnak.

Julius 9-én. Temes Megye 2-ik és Krassó Megye első alispányának az országos rendőr igazgató által leküldött Kuliántsits György ügyvéd vallomása bővebb vizsgálat tétel 's ennek következtében leendő tudósítás végett elküldetett.

Raszkovits Kozma Kikindai kerületi fő Bíró Veszelinovits Árkád fogva üllő lázzító

jog gyakornok kezesség levelét a' Tanácshoz beadott folyamodásával együtt szabadon bocsátása végett megküldi.

A Kikindai tanács jelenti: hogy Tanerevits Péter fő ügyész elő léptetésével megürült fő ügyészségre Sztanoevits Sándor alügyészt, ennek helyibe pedig Vajdits Miklóst helyettesítette jóvá hagyás reménye alatt.

Ugyan azon Tanács Kengyelázt Kristóf, Levéltárnok lemondásával Nedits Pál helyettesítését jelenti, 's ezt helyben hagyni kéri.

Ugyan az tudatja, hogy Kaczkovits Kozma fő Birónak követté lett választatásával a' birói hivatal kezelését Janovits István Tanácsnokra bízta.

A' Belügyministernek utóbbi történetekről hivatalos jelentést tettem.

Bács Megye első alispánya tudósít, hogy Begyets Helysége bírása s bizonyos Zsivkov Leontua bujtotgatás miatt az első két évi, a' második egy évi rabságra ítéltettek, — mivel pedig az újdön választott bíró a' esend fentartását igéri, kéri az ezen községben lévő Este gyalogságot máshová rendeltetni.

Továbbá tudósítja, hogy tegnap Turia felől Szervianusok jöven Szt.-Tamásra, ott a' népet fel lázították és a' legelőn Táborni ütöttek, honnan mai napon prédálni menvén Maja Izraelita tanyáját Ivánits ügyvéd vezetése alatt kirabolták.

Csuhá őrnagy hasonlól jelenti Szt. Tamási Tábor ütést 's fegyver szünet alatti rablásokat, kérvén engemet rendeléseket tenni azon kicsapongások megfékezésére, mivel a' leg feszítettebb erővel sem lesz képes seregét ennyi csapongások után a' visszatartólást feltartóztatni.

A' Belügyminister Botta Mózes Aradi volt tanító Oláh Magyar nyelv ezimű könyvére figyelmeztet Megyémbe leendő terjesztés végett.

Bács Megye első alispányának megírtam, hogy ma vagy holnap estére ki fogok Ó Kér felé Szent Tamásra menni, 's ha lehet jó módjával a' népet lecsilapítani, egyéb íránt mi a' Belyessen lévő katonaságot illeti, miután arról Báró Bechtold rendelkezik, ide vonatkozó levelét, ennek sürgöny által megküldöm.

Ilkey Sándor álladalmi javak osztály igazgatója a' Tiszai 's nagy Kikindai kerületek által az örök felszabadítás tárgyában hozzájuk intézett felszólításra adott nyilatkozatokat felkéri:

Báró Bechtoldnak az érintett alispány 's Csuhá őrnagy Sz. Tamási Tábor ütést tudató Levelaik meg küldtetek.

Csuhá őrnagynak megírtam, hogy miután a' katonasággal Báró Bechtold rendelkezik, hivatalos levele ehé át tétetett.

Ilkey Sándor álladalmi javak osztály igazgatója jelenti, miszerént a' Szt. Tamási táborba lévő lázadók a' Ferencz esaternai hidat kikötvén, a' hajókat letartóztatják ki kuttatják, a' nem kettős Sassal peesételt Leveleket feltörik, 's ez által nem csak a' közlekedést megakadályoztatják; hanem az álladalomnak is tetemes károkat okoznak, kér tehát biztosító lépések tetelére.

A' Tiszán inneni Koronai kerület tanácsa jelenti a' Szt. Tamási Tábor ütést, úgy szinte azt is, hogy folyó hó 8. és 9-én közti éjjel Szt. Tamási két tanyán állítólag Szt. Tamásiak által rablások követettek el. Továbbá azt is tudatja, hogy Ó-Becse alatt 2000. Honvéd és három század sor katona 3. ágyúval tanyáz, Becsén pedig 1. század Ferdinánd Huszár.

Auguszt Antal Tolna Megye alispánya tudatja, hogy Tolna Megye a' 4000. fegyveres embert, felét Bácskába felét pedig Dráva mellé folyó hó 5-ig négy négy ezer pengő forinttal ellátva csak ugyan megindította.

A' Tiszán inneni Koronai kerület Tanácsának válaszoltatott, mikép a' hasonló rablási merények meggátlására az illető katonai Parantsnokságoknál már meg tétettek a' szükséges rendelkezések, egyéb íránt meg hagyatott a' Tanácsnak hogy valamint minden

kicsapongást be jelentsen, úgy a' csend állapotáról minden 48-óránban rendes jelentést tegyen.

A' Belügyministernek megírtam, a' Szt. Tamási Táborból a' Becsei határba elkövetett két rendbeli rablást.

Ilkey Sándor álladalmi javak osztály igazgatójának 483-ik szám alatt levelére választottatik mikép a' Szt. Tamási közlekedés helyre állítása, 's a' lázzadók felverésére már Báró Bechtoldot fel szállítottam.

Julius 12-én. Torontál Megye első alispánya a' 469-ik szám alatt hozzá intézett hivatalos felszólításra teszi környül állásos jelentését.

Julius 13-án. Bács megye első alispányának írt levélben ki jelentetik, hogy jól-lehet azt ígérte vala a' királyi biztos, miszerént Ó Kérre ki fog menni, de mind eddig nem mehetett, 's most se mehet, mivel Hrabovszkyval együtt Báró Bechtoldot várják értekezés végett.

Tudtára adatott az is: hogy a' Karloviezi érsek meg érkezett, és most vagy kiegyenlítődik a' dolog, vagy pedig kitör a' nyílt háború.

Julius 14-én. Torontál Megye közönsége jelenti, miszerént Taros községe Esperestje Csokertyán János fegyveres Csajkások által Karloviezára erőszakkal elhurezoltatott.

Továbbá fájdalmutat ki azon, hogy jóllehet a' Királyi Biztos állítások szerént már kétszer egyezkedett a' lázzadásokkal, soha se tudatta ezt velek mihez tartás végett.

A' Kikindai Kerületi Tanács közli Török Gábor Biztos azon rendeletét, hogy a Kikindai Börtönökben lévő rabok Szegedre kísértessenek át; mivel az ezeket őrző katonaságra szüksége vagyon, kérvén a' királyi Biztost hogy ezen rendelet vissza huzzassék melly a' népet könnyen lázzadásra ingerelhetné.

Török Gábor tudósított, hogy kikindai Tanács levele folytán a' raboknak Kikindán maradása végett a' fent forgó körülményeknél fogva a' Királyi Biztos rendelést tétetett.

A' Kikindai kerületi Tanács tudósít, hogy a' megyébe a' nép megnyugtatósa végett a' raboknak Kikindán maradását üdvösségesnek gondolja, ezen véleményének engedvén, a' Királyi Biztos a' rabok helybe maradását megengedte.

Torontál megye első alispányának meg íratott, hogy miután Csokertyán János Tarasi Esperest Karloviezában Báró Hrabovszky Királyi biztossága alatt van fogva, hozzá folyamodjon szabadon bocsátatása végett.

Julius 15-én. Báró Hrabovszkynak hivatalosan íratott, Csokertyán János szabadon bocsátatását eszközölje.

Ujvidék Polgármesterének meg íratott hogy egy óra alatt 30 forspontos kotsit rendeltessen az újvidéki Sörházhoz.

Bács Megye első alispányának meg íratott, hogy minden késedelem nélkül 600. fegyveres embert küldjön Futakra, hogy az ott lévő Huszárokkal a' mutatkozó veszélyek ellen Cordont huzzanak.

Bárá Hrabovszky Bozichevits Kapitány által tudtára adja a Királyi biztosnak, hogy a' következő éjjel Futakot a' Szervianusok megakarják támadni.

Julius 17-én. Bács Megye első alispánjának szemére hányatott, hogy az utolsó Királyi Biztosi rendelet miképen teljesítéséről még eddig jelentést nem tett? továbbá ismét meg hagyatott hogy a' táborba létező tiszt viselőket utasítsa állásokra.

Julius 18-án. Bárá Bechtold Tábornok Urnak tudtára adatván, mi szerént a' Futakon mutatkozó terhes körülményeknél fogva nemzet őrt rendeltetett, azonban hogy el mentek volna, még eddig hivatalosan nem jelentetett. Felkérte egyszersmind fordítson különös figyelmet ezen pontra, hol minden órába lehet az át töréstől tartani.

Nizner Ágoston Futaki nemzetőrségi fő Parantsnok be rendeltetett Péterváradra

hivatalos közlések végett, egyszersmind meghagyatott nékie, hogy a' tegnap elfogott Szervianusokat szoros őrizet alatt tartassa érdeklett büntetések elvételéig.

Klauzal Gábor kereskedési minster felhívja a' Királyi biztost ezen rendeletének megtartásairai felügyeltetésre, hogy a' fellázadt tartományokba semmi puska por 's ön szállítók által ne szállítsák.

Nizner Ágoston Futaki nemzetőrségi parantsnok jelentést tesz, a' Futaki esatáról 's más körülményekről 's egyszersmind írja, hogy ha Futak katona erő nélkül hagyatik, újabbi merénnytől lehet tartani.

Julius 19-én. Az újdíeki tanács panaszkodik a' Báro Hrabovszky által életbe épített biztosítási rendszabások ellen, melyek jóllehet nagyon üdvéségesek, mind azon által azoknak felfüggesztéseért kéri a' Királyi biztost.

Ugyan az panaszolja, hogy Bács megye nékiek múlt 847-ik évről 10.481¹/₂ Kenyér 2788 Zab, és 2788 Széna részletekkel adóssa levén kéri a' nevezett megyét ezennel le fizetésére szorittatni, s egyszersmind jövendőre oda utasítani hogy illetőségét mindig maga idejébe előre szállítsa be a városba.

Rudits József Bács megyei főispán tudatja hogy a' Szabadkán toborzás után felfogadott 54. legényekre Szabadka várossa előlegezett költségül egy ezer forintot, melyről szólló számadást a' toborzó tiszt Kalóczy Kálmán a' 8-ik Honvéd Zászló aly Parantsnokának Pécsre be adta.

A' belügyminister szemre hányásokkal telyes levele a' Királyi Biztosi eljárás sikeretlensége miatt.

Bács Megye első alispányával közöltetvén a' Futakot fenyegető veszélyrőlí jelentés, meg hagyatott nékie hogy az oda rendelt egy század gyalog katonaság segítségére 900. fegyveres nemzet őrt küldjön segítségül; 's egyszersmind tudassa Báro Hrabovszkyval, hogy a' Péter váradi vár számára ígért ökröket megszerezheti é?

Blazsovits fő őrmesternek válaszoltatott hogy a' Futakra küldött katonaság segítségére az 500. nemzet őrt megrendeltetett 's ezen tárgyban ma ismét sürgető rendelet fog a' táborba küldetni.

A' Don Miguel Ezredese felszöllítást tesz az Ó Becsén volt Zászló aly pótlék dijaért.

Julius 20-án. Bács Megye első alispányának meg iratott, hogy miután több újdíekiek által panasztatott, miként az Ó Kéri táborba lévő nemzetőrök az újdíeki tanyákra ki csapkodván, onnan minden féle vagyonokat, 's még marhákat is elhajtanak 's hordanak, meghagyatott tehát, hogy miután a' nemzet őrségi intézet épen a' végre vagyon felállítva, a' hasonló kiesapongásokat tiltaná el.

Mihalovits Athanasz Pécsi kerületbeli Görög nem egyesült követ a' Temesvári Congressusra utazása alkalmával tett költségeit assignaltatni kéri.

Újdíek várossa Tanácsa a' Báro Hrabovszky által meg tiltott élelmi czikkek, jelesen a' zöldségnek miután a' lakosság egy nagy része ebből él, kivitelét meg engedtetni kéri.

Báro Bechtold közöltetvén a' Császár Huszárok 's Este gyalogság által Újdíek várossa határában elkövetett ki csapongásokat, a hasonló nevü rendes katonaság bárbár ellenséghez illó ki házásai eltíltatni rendeltetett.

Bács Megye első alispányának tudtára adatván, a' Hadzsits Tanyájánál az Ó Kéri Táborbeliek által történt kirablása, meghagyatott: hogy a' megtaláltató holmikat küldje a' Királyi biztoshoz, a' tény elkövetőit pedig tudassa.

Bács Megye első alispánya a' Futaki esatáról, a' magyar táborok meg fogyatkozásáról, a' Kerületi tiszt viselőknek kerületeikben maradásra adott rendeletéről, Gévánszky Szt. Tamási rabló elítélésére ki rendelt törvény Székről, a' Temeriniek és

járekiek szorongatott helyzetéről, 's a' Szt. Tamási ostrom alkalmával elhajtott 625. darab marhának a' Status részére történt lefoglalásáról teszi jelentését.

Ujvidék várossa Tanácsa Nizner Ágoston nemzet őrségi fő parantsnoknak a' tanács előtti maga be mutatását 's örömmel fogattatását. a' nemzetőrség a' ki küldve lévő választmány által öszveírás, 's ezután a' parantsnok által történendő meg szemlélését jelenti: egyszersmind a' Királyi biztost ismét meg kérvén: hogy a' nép meg nyugtatása, 's a' városnak bár honnan leendő megtámadása esetébeni oltalmazása végett Ujvidékre menjen által lakni.

A' Császár Huszár ezred ezredesének meg küldetvén az újvidéki határba 's Piros Helységben az ezred legénysége által elkövetelt kicsapongások, azoknak elkövetőit meg fenytetni, 's egyszersmind minden hasonló merények ellen szigorú rendszabásokat tétetni kéretett.

Sztratinimirovits Dániel Bács Megyei élelmezési biztosnak a' Piroson tanyázó Császár Huszárok által az ottan lévő magtáron elkövetett erőszakosságot panaszoló folyamodása.

Julius 21-én. Margetits János Kikindai kerületbeli ideiglenes fő bíró panaszolván, hogy a' Királyi biztos rendeletének ellenére Vukovits Sabbas Biztos rendelkezése a' Kerületi Tömlőczbe volt rabok, a' lakosság legnagyobb ingerültsége közben, Szegedre át kísértettek; kéri tehát, a' kedélyek meg nyugtatása végett azoknak vissza kísértetését elrendelni.

Bács Megye első alispánya Gavánszky András Szt. Tamási lázadó halálra ítéltetéséről s kivégeztetéséről szőlő jegyző könyvét megküldi, — Tudatván aztis, hogy a' Futaknál elfogott Szervianok gyógyítása iránt valamint eddig volt gondja, úgy ezután is fog lenni.

Ugyan az jelenti, hogy Futakra 500. fegyveres embert elküldötte továbbá késznek nyilatkozik, a' Péterváradí vár számára 150. darab ökröt a' Szt. Tamási csata alkalmával elfoglaltak közül becű áron által engedni.

Gróf Battyányi Lajos minister elnök rendeli, hogy a' hazulról ki mozdító nemzet-örök a' kiindulástól fogva Hadi Törvények, 's hadi törvény szék alá tartoznak.

Radivojevits Juliánna panaszolja hogy az Ujvidéki határba Milankovits Lázár tanyájáról 15 Huszár 150. darab ökrét elhajtotta; Temerinbe fekvő házát, 's boltját a' Temeriniek ki rabolták, napát és két testvéreit, 's férjét elfogták, kérvén ezen panaszát orvosoltatni.

Bács megye első alispányával közöltetvén a' közelebbi szám alatti folyamodás, valamint az is meg iratván, hogy Vlahovits Maxa Ujvidéki lakosnak a' Sziréji pusztáról 16. Kozárov Tyiril és Testvéreire Pirosi lakosoknál pedig 30. darab ökreit hasonlóul el hajtották; minek folytában kérdés tétetett hogy az illy tettek hová fognak utoljára vezetni? 's egyszersmind felszollíttatott, hogy az efféle több rendbeli panaszok elintézése végett legaláb harmad magával jöjjön be Péterváradra.

Bács megye fő Ispánya értesítetvén, a' szóba forgó marhák erőszakos elhajtásáról, felszollíttatott, hogy vagy maga jöjjön vagy küldjön néhány higgadt kedélyű egyéneket, kikkel a' fent forgó panaszok elintézése felett értekezni lehessen.

Blazovits Örnagy Báró Hrabovszky kormányzó megbizásából ujra jelenti, hogy Futak ismét veszélyeztetve vagyon.

Julius 22-én. A' Belügyminister figyelmezteti a' Királyi Biztost, hogy miután a' Hadi munkálkodások egységet kívánnak, a' katonaság 's nemzetőrséggeli rendelkezéstől ovakodjék.

Ujvidék városa tanácsának tudtára adatván, mi szerént miután Tanácsának a' jelen lázas körülmények között elegendő erényt ki fejteni képes nem lévén a' lakosság nagy része házait elhagyva idegen helyen lett kénytelen menedéket keresni, ehhez képes,

egy újabb bizottmány nevezetik ki a' csend fentartására, melynek elnökie Pongrátz Zánini ezredbeli alezredes, és Lázár Császár Huszár ezredbeli őrnagy, kiknek bele egyezések nélkül a' Bizottmány semmit se rendelkezhetik.

A' Zánini ezredbeli Zászló aly alezredessének, és Lázár őrnagy urak tudtokra adatván az Ujvidéken ujjonnan ki nevezett bizottmány, megkérettek annak üléseibe meg jelenni, 's tanács adásaikkal a' béke fentartását eszközölni.

Kosits Sándor Ujvidéknek a' lázzadók között Kárloviezán lévő fő Birája cassaltatván, helyibe Popovits Gábort helyettesített.

Ujvidék várossa Tanácsával közöltetvén az 528-ik szúm alatti hivatalos levél, meghagyatott, hogy a' katonaság számára mindennemű szükségesekeket pontosan kiszolgálhasson.

Bács Megye első alispánya meg kéretett, hogy az újvidéki ki esapongások megvizsgálására két törvény tudó egyént, kik a' Szerb nyelven is járatosak, küldjön.

Hivatalos jelentés a' Belügyministerhez.

Köz oktatási minister tudatja hogy miután Temesvári Görög nem egyesült Gyűlés meg nem tarthatott, az erre utalványozott 20-000 pengő forintból szőlő rendelvény meg szüntetett.

Vukovits Sabbás Királyi Biztos az Alibunári ütközetről teszen részletes tudositást, 's egyszersmint értesít hogy a' lázzadók bizonyos Szigeti nevű Jegyzőt, és Anau Temesvári kereskedőt elfogván Karloviczára küldötték, kéri kiszabadításokat eszközölni; különben részekről is kéntelen lesznek hasonló megtorló rendszabásokhoz nyúlui.

Osányi László tudosit, hogy a' Dráván túli körülmények semmit sem javulnak, Jellachich Inspruchi fogatdatása felbátorita a' levert kedélyűeket, a' Dinastiai pártolás bizonyosnak mutatkozik, 's így nines egyéb hátra, mint fegyveres erővel pacificalni.

Temes Megye, Csanád Megye levelét, melyben az ágyúkhöz szükséges lovak megszerzését a' mezőhegyesi országos ménesből pótoltatni javalja, 's a' Királyi biztos közbevetését kéri, intézkedés végett átt teszi.

Julius 23-án. A' Királyi Biztos által a' karloviezi bizottmányhoz küldött Szerb levél, melyben a' Temes megyében el fogott Szigethi nevű Jegyző 's azon kereskedő, úgy a' Tarosi Esperest szabadon bocsáttatásukat kéri.

Torontál Megye főispánya felszöllitattott, hogy az újvidéki események megvizsgálására két alkalmas egyént küldjön; egyszersmind elküldetett hozzá 200. Szerb proclamatio a' Megye Szerb községeibe kiosztás 's ha lehet a' Végvidékbe leendő becsusztatás végett.

Vambacher József Péter váradi Auditor kapitány napi dijját a' rendkívüli körülmények miatt 1' pengő forinttal felemeltetni kéro folyamodása a' pénzügyministernek felküldetett pártolással.

Nizner Ágoston Futaki nemzet őrségi Parantsnok panaszkodván, miként a' magyar Táborba eljárása gyanusittatik, tetteinek megvizsgálására bizottmány küldetett.

Ujvidék várossa Tanácsa jelentvén miszerént Pens Péter Polgár hajója melyen 21 akó savanyú káposztát 700. koszorú foghagymát, és 400. fő káposztát akart Belgrádba szállítani, a' katonaság által lefoglaltatván, kéri azoknak vissza adattatását eszközölni.

Bács Megye első alispányának a' Nizner Ágoston lázzadásbeli tartással gyanusított Futaki Paranesnok panaszkodó levele át tétetvén, annak meg vizsgálása, 's az eredményről tudositás meg hagyatott.

Bács Megye első alispánya a' Nádortól érkezett azon parantsot, melyben a' királyi Biztosság körébe eső minden hatóságok hadi lábra állitattak — másolatba közli s egyszersmind tudatja: hogy miután a' Királyi biztos a' Ó Kéri Táborba akar rándulni azon 24. katona, kik Péterváradra ökröket hajtának, kísérni fogja.

Julius 24-én. Ujvidék várossa Tanácsának meg hagyatott, hogy a' lázzadókhoz,

át ment Kosztits Sándor mindennemű vagyonait összeírván, zár alá vétesse, Irományait pedig lepecsételtetvén a' város Levéltárába további rendelkezésig tétesse be.

Julius 25-én. A' Szent Tamási lázzadó Tábor Parantsnoka felszólíttatott hogy tiltsa el a fegyvertelen útasok, 's dolgosok el fogását 's kinzását, mivel ezáltal a' magyar Tábor olly ingerültségbe van hozva, hogy ha hasonló vad bánás móddal felhagyni nem fognak, a' magyar Táborbeliek vissza torlásul két annyi fegyvertelen Szerbket fognak elhurcolni.

Mellékelve van az ezen felszólításra adott rácz felelet.

Julius 27-én. Ujvidék városa Polgármestere jelenti, mi szerint Kosztits Sándor volt fő Birónak mindennemű vagyona Dozsits Péter és Daun Benedek Tanácsnokok által összeíratván zár alá vétetett, Irományait pedig lepecsételtetvén, a város Levéltárába betétetie.

Továbbá jelenti, hogy Hadzsits tanyáját ki rablóknak nyomába jöven, miután azok Ó és Új Kéren laknak, vallomás alá vétetni 's érdembelileg megfennyíttetni kéri.

Végre az Ó Kéri Táborba és Temerinbe raboskodó ártatlan újvidéki lakosokat szabadon bocsájtatni könyörög.

Bács megye első alispánya tudatja, hogy Tolnából 2000. nemzetőr fog érkezni; azért kéri az élelmezésbe 's fizetésekbe jobb rend be hozatalát. —

Ujvidék Tanácsa megküldi a' Tanácsnak folyó évi Junius 14-én tartatott polgári Gyűlésben 2464 és 2465-ik számok alatt hozott, 's Kosztits Sándor fő Birónak hivatalába mikép történt vissza helyezettetéséről szőlő két rendbeli határozatokat.

Bács Megye első alispánya az ó kéri és verbászi Táborokra nézve élelmezési polgári Biztosnak neveztetik ki.

Ugyan annak meghagyatott, 's körülményesen leiratott azon eljárási mód, melyet az elfogott ellenség, 's ellenségi vagyonok 's fegyverek körüli eljárás alkalmával alkalmazásba kell venni.

Ugyan annak meghagyatott hogy a' lázzadás tovább terjedésének meg akadályoztatására a' Nádor Királyi Helytartó által elrendelt Hadi törvényszék alá helyezése a megyének megyeszerte közöltessék, — továbbá; hogy a' gyanus Szerb ajku községek lefegyverkeztesse.

Bács Megye fő Ispánya tudósíttatott Knézy Antal első alispány polgári biztossá lett kineveztetéséről azzal a' kéréssel, hogy miután ő ezen megbizatással egészen el leend foglalva, helyébe más alispányt helyesítsen.

Török Gábor polgári biztos tudósíttatott Knézy Antalnak hasonlóúl Polgári Biztossá lett kineveztetéséről, 's egyszersmind a' mennyibe szükséges leend — a' véle leendő érintkezésre utasíttatott.

Ujvidék várossa Polgármesterének meg iratott, hogy miután a' Királyi Biztos arról értesült, mikép a' Karloviczi lázadók között tányázók közzül némelyek Ujvidékre át járnak, 's ott órákig tányáznak, ezeket meg leesse 's elfogassa.

Ujvidék várossába kinevezett Csendbizottmányának meghagyatott, hogy mind azon vidéki lakosoknak vagyonát kik az lázzadókhöz át mentek, összeíratván zár alá vétesse; magokat pedig meglesetvén elfogassa 's biztos őrizet alatt tartassa.

Ujvidék város Tanácsa fő Jegyző nem létében, 's egyik aljegyző Karloviczon fogságban létében három Jegyző kötelességét tellyesítő Radovanovics Pál aljegyzőjét fő Jegyzővé ki neveztetni kéri.

A' Verbászi Zombori bizottmány elnöke Knézy Antal alispány válaszolja, hogy a' kívánt két törvény tudó egyéneket addig el nem küldheti, míg a' tárgy — melybe alkalmaztatni fognak, a' Bizottmánnyal nem közöltetik.

A' Verbászi Tábori Bizottmány válaszolja mikép az elfogott újvidéki Ráczokat mind addig Tuszokúl meg fogja tartani míg az lázzadók, által fogva tartott békés polgáraink szabadon nem bocsáttatnak.

Újvidék városa Tanácsának tudtára adatik, hogy Radovanovits János újvidéki első aljegyzőnek neveztetett ki.

Tréfort Agoston pénzügyministeri osztály főnök a' végvidéki Só és 30-ad hivatal személyzetét 's vagyonaikat a' Királyi Biztos oltalmába ajánlja.

Bács Megye első alispányának újvidéki Hadzsits János tanyája kirablóinak név jegyzéke vád alá vétetett, 's meg büntetés végett áttétetik.

Bács Megye első alispányának meg hagyatott, hogy addig is még Báró Bechtold a' Hadi törvény széket fel fogja állítani, a' foglyokat egy ez uttal ki nevezett Bizottmány által vizsgálat alá vétesse, az ártatlanoknak tapasztalandókat szabadon bocsájtassa, a, vétkeseket pedig további szoros őrizet alatt tartassa.

Julius 28-án. Gróf Viczay Tolnai nemzetőrségi parantsnoknak meg iratott Wolnhoffer Tábornok azon rendelete, hogy a Bácsba jövő Tolnaiak közzül 1000 fegyveres ember egyenesen Palánkára mennyen az ellenség át csapásának fentartására, a' többi pedig jőjjön egyenesen Verbászra.

Wolnhoffer Tábornoknak az előbi szám alatt felhozott meg kereső levele.

Knézy Antal Bács Megye első alispányának tudtára adatott: hogy a' Tolnai őrsereg Julius 30-án Zomborba érkezik 's abból 1000 ember Palánkára a' többi Verbászra rendeltetett.

Zombor, Újvidék és Szabadka várossainak meg iratott, hogy a' Bácsba érkező fegyveres erő ellátására Polgári Biztosnak Knézy Antal úr neveztetvén ki, nékie min-denekben engedelmeskedjenek.

A' Belügyministernek Verbászról utolsó hivatalos Jelentés tétetett.

Leuchtenberg Hadnagynak Palánkáról küldött azon tudósítása, hogy az ellenség Szerémből Palánkánál 's más helyeken által törni, a' Magyar Tábort hátulról meg támadni, 's így Bácskát elfoglalni szándékozik, hivatalossan áttétetett.

EGYVELEG.

Dr. Wosinszky Mór, szegszárdi apát-plebánost a vallás- és közoktatásügyi miniszter a régészeti muzeumok ügykörének ellátására muzeumi és könyvtári országos felügyelővé nevezte ki. E kinevezés őszinte örömmel tölt el mindnyájunkat, mert Wosinszky Mórban nemesak az archeologiai tudomány egyik európai hírű tudósát tiszteljük, ki a hazai régészeti tudománynak külföldön is tiszteletet és közbecsülést szerzett, hanem egy nagyratörő vidéki városunk muzeumának a megalkotóját, fejlesztőjét és igazgatóját is, ki mindenképen hivatva van arra, hogy a vidéki muzeumok fejlődését úgy szakavatott tanácsaival, mint gondos közbenjárásával elősegítse. Üdvözljük dr. Wosinszky Mór apát-plebános urat új hatáskörében.

Muzeumunk megvizsgálása végett dr. Wosinszky apát-plebános október 22-én érkezett Temesvárra és másnap 8—12-ig vizsgálta a tört. és régészeti gyűjteményeinket. Az orsz. felügyelő úr hízegően nyilatkozott muzeumunkról, de nem hallgatta el annak hiányait sem. Legfőbb szükségnek ő is egy új muzeumi palota létesítését hangoztatta, mert a nélkül nagyobb arányú fejlődés nem is képzelhető. Október 23-án délután Versecce utazott, hogy a városi muzeumot megvizsgálja.

*

Régészeti kirándulások. A társulati főtitkár a nagy szünidőben két régészeti kirándulást tett a vidékre. Julius 23-án Károlyfalvára, hol Kalitovics Lőrinc úr szívességéből az izbistyei leletnek két igen nevezetes darabját szerezte meg. Mindkettő római-korbéli cserépedény. Az egyik a legnagyobb urna, a mit idáig vidékünkön találtak. Magassága 0·59 m., legnagyobb kerülete 1·26 m., talapzatának átmérője csak 0·14 m., felfelé mindjobban öblösödik, kerülete legszélesebb a 0·48 m. magasságban, azonfelül ismét összeszorúl. A szájnnyilas átmérője 0·19 m. A nyilas pereme kifelé hajló. Az edény színe kékes szürke; füle nincs, nem is volt. A másik edény egy egyfülű kancsó, de a füle letört. Az edény magassága 0·41 m., legnagyobb kerülete 0·88 m., a talapzat átmérője 0·12 m., a szájnnyilásé 0·09 m. A színe ennek is kékes szürke.

Paulay Gyula úr, a Temes-Béga vízszabályozó társulat főmérnöke szívességéből társulatunk a Lauka-Birda-csatorna ásátása alkalmával a Gád

község határában felszínre került több kő-, bronz- és vastárgy birtokába jutott. A főmérnök úrral a társulati főtitkár augusztus 6-án kirándult a lelethelyre, mely Gád községtől délre 3 kilométernyire fekszik s ezúttal is több kő- és bronztárgyat szerzett be. A gádi őskori lelet tárgyai: 3 kőbalta, 4 darab bronz karperec, 2 darab ép bronz tokosbalta, egy bronz balta töredéke, egy bronz fibula, 2 drb bronz korong (ruhadísz), egy darab másféle bronz ruhadísz, 1 darab bronz lándzsahegy, egy darab bronz lándzsatok, egy bronz kard töredéke két darabban, két bronz sarló-töredék, egy bronz gyűrű, négy darab kis bronz kés, egy darab vaskés, egy köszörű és egy vadkan-agyar, összesen 27 darab. Tudományos leírásukat később fogjuk adni.

*

Temesvári leletek. Részint a vasúti töltés építése, részint a vársáncok lebontása alkalmával több lelet fordult elő, melyekből több a mi muzeumunkba került; így Telbisz Károly dr. polgármester beküldött egy esomó ezüst pénzt (3, 6, 10, 15 és 20 kros) Lipót, I. József és III. Károly idejéből, a melyeket azonban annyira megviselt a nedves talaj, hogy közülök alig néhány darab használható, de akadt közöttük egy darab 1721-ben vert salzburgi arany is teljesen jó állapotban. Török Sándor városi bizottsági tag pedig két, teljesen ép állapotban levő, római-kori agyagedényt, melyeknek egyike 0.19 m. magas és legnagyobb szélessége 0.61 m., két füles; a másik 0.21 m. magas, legnagyobb szélessége 0.67 m. fületlen, öblözete mind a kettőnek kifelé hajló. Ez utóbbiakat, a Szerb-utca meghosszabbítása alkalmával végzett csatornaásás alkalmával találták 1901. júliusban, mintegy 3—4 méternyi mélységben. — Orsós F. pedig egy, a vasúti töltés építésekor felszínre került vas dárdahegyet ajándékozott muzeumunknak.

*

Új forrásmunka Dél-Magyarország történetéhez. Dr. Szentkláray Jenő apátkanonok, társulatunk egykori titkára, sajtó alá rendezte a temesvári jezsuita-rendház naplóját. A jezsuita-atyák 1718-ban telepedtek meg városunkban, hogy megkezdjék áldásos működésüket úgy a lelkesi teendőkben, mint az ifjúság tanítása terén. A rendház egyik tagja volt megbízva a napló vezetésével, mely évről-évre, sőt majdnem napról-napra följegyzé a rendház, a város, sőt a vidék nevezetesebb eseményeit. A napló a rendnek Temesvárott való megtelepedésétől a rend feloszlásáig terjed s így elsőrangú forrása lesz Temesvár és a Délvidék XVIII. századi történetének. A napló oly bő, hogy annak kivonatos kiadása is két kötetre fog terjedni. Az első kötet az 1718-tól 1753-ig terjedő időszakot foglalja magában, a második pedig 1754-től 1778-ig megy. Dr. Szentkláray Jenő mindkét kötethez terjedelmes előszót ír magyar nyelven, míg magát a napló kivonatát, hogy minél hívebb maradjon, latin nyelven közli. Egyelőre

az első kötet, mely mintegy 15—18 nyomtatott ívre fog terjedni, van teljesen elkészítve sajtó alá. Vajha minél előbb olvashatnók nyomtatásban is.

*

A temesvári piarista-rendház naplója. Köztudomású, hogy a temesvári piarista-rendház, mióta a rendet Temesvárott 1789-ben megtelepítették, napjainkig állandóan naplót vezet, illetőleg a rendház történetét írja. E naplónak egyes részei, mint pl. Lapónyi A. naplója az 1849-ki ostromról, már nyomtatásban is megjelentek, a nagyérdemű Pfeiffer Antal, a temesvári róm. kath. főgymnasium egykori igazgatója pedig, midőn a gymnasium történetét írta, a temesvári rendház történetéből is sokat felhasznál; mindazáltal e naplónak szakavatott publicálása sokban hozzájárulna városunk és vidékünk tanügyének és egyéb viszonyainak ismeretéhez. Reméljük is, hogy a mi késik, az nem mulik.

*

A temesvármegyei községek történeteit írja és leginkább a „Délmagyarországi Közlöny“ hasábjain közli Szmda Lajos tagtársunk. Célja a magyar szabadságharera, nevezetesen Temesvármegyére vonatkozó részletes adatok egybegyűjtése, és e téren már eddig is sikereket ért el, másrészt azonban minden községnek a politikai és kulturális múltját a község keletkezésétől igyekszik adni, habár csak rövid keretben is.

Önállóan megjelentek eddig: Detta nagyközség multja és jelene, és Végvár község története, azonkívül a Délmagyarországi Közlöny 1899. évfolyamában Temesvár 50 év előtti ostromát közölte 107 napi közleményben. Az 1899. évi augusztus 20-án Kalmár Lajos, augusztus 25-én Odor Samu, augusztus 30-án Ébner Jakab volt 48-as honvédek visszaemlékezéseit; továbbá: Liget, Allios, Zsebely, Mramorák, Plósicz, Bavaniste, Vinga, Kalácsa, Nagy-Zsám, Kis-Beeskerek, Zsadány, Szabadfalu, Rakovica, Temes-Gyarmata, Temes-Remete, Lukarec, Jezvin, Kiszetó, Nagy-Topolovec, Liebling és más községekre vonatkozó adatokat közölt ugyanazon lapok 1899. és 1900. évfolyama egyes számaiban. Közzétette Csernovics Péter temesi gróf 48-as naplójának az ismertetését és az 1848. évi temesi statárium leírását. Március hó 15-én, október 6-án és más alkalmakkor is mindig közöl töredéket a magyar szabadságharcból, melyek ha majd mind egybegyűjtve és kiegészítve lesznek, belőlök egy szép és tanulságos munka lesz egybeállítható. Úgy értesülünk, hogy Szmda Lajos Temesvármegye 1848—49-ben cím alatt mindezen adatokat közrebocsájtani fogja.

*

Temesvár történetileg nevezetes helyeinek megjelölése. Köztudomású, hogy Temesvár szab. kir. város hazafias közönsége pár év óta évenként 400—400 koronát szavaz meg arra a célra, hogy abból a

város történetileg nevezetesebb helyei emléktáblákkal és obeliszekkel megjelöltessenek. A történeti helyek kijelölésében és a reájok alkalmazandó feliratok megállapításában, úgyszintén a sorrendben a város közönsége karöltve kíván haladni társulatunkkal, mely a megjelölés eszméjét már évek előtt megpendítette és indítványozta. Igazgató-választmányunk június 17-én tartott ülésében egy, Niamessny Gyula dr. ügyvéd és társ. ügyész, Patzner István tisz. tag, és Berkeszi István dr. főtitkárból álló bizottságott választott oly célból, hogy egy a városi közönség által e célra választandó szintén három tagú bizottsággal együttesen állapítsa meg a megjelölendő helyeket, a megjelölés sorrendjét és a feliratok szövegét. Reméljük, hogy a bizottság rövid idő alatt végez feladatával és ha minden illetékes tényező hozzájárul, úgy a végrehajtás sem fog hosszabb időt igénybe venni. A ki tiszteli és megbecsüli a mult emlékeit, az előkészíti a jövőt.

*

Társulatunk iparművészeti osztálya. A muzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősege ajánlatára a magas kormány 1900-ban 600 koronát, 1901-ben ismét 600 koronát adományozott társulatunknak az ethnografia és iparművészeti osztály felállítására. Az igazgató-választmány 1901. ápr. 10-ki ülésén körvonalozta amaz elveket, a melyek szerint eljárni kíván az új muzeumi osztály felállításánál. Ezek szerint: az iparművészeti osztály elsősorban csak a délmagyarországi iparcikkek gyűjtésére szorítkozzék. 2. Kiváló gond fordíttassék nemcsak a legújabb, hanem olyan régibb műipar cikkek gyűjtésére is, a melyek bizonyos sajátos, kivált helyi motivumokat tüntetnek fel. 3. Kiváló gond fordíttassék továbbá a Délmagyarországon lakó nemzetiségek jellemző házi ipartermékeinek a gyűjtésére is.

Az 1901. június 17-én tartott vál. ülés Kabdebó Gergely társ. igazgató elnöklete alatt egy, Patzner István, Berkeszi I. dr., és Cseh L. tagokból álló bizottságott küldött ki, a mely hivatva lesz egyrészt az eddigi gyűjteményekből kiválogatni mindama tárgyakat, a melyek az új osztály körébe tartoznak, másrészt megállapítani a megszerzendő tárgyak sorozatát. Az okt. 30-án tartott vál. ülés ezenfelül még elhatározta, hogy Marsits Rozina úrnőt, az áll. felsőbb leányiskola igazgatóját is megkéri, hogy kivált a délvidéki női kézimunka körébe tartozó cikkek kiválogatása és összegyűjtése terén lenne szíves választmányunkat szíves tanácsaival támogatni. Marsits Rozina úrnő szíves volt e kérelemnek eleget tenni s a kiküldött bizottság ekként nem sokára el fog járni reá ruházott tisztségben.

*

A szakkönyvtár felállítása. Az igazg.-választmány megbízásából a titkárság a lefolyt hónapok alatt szervezte a szakkönyvtárt, mely négy alosztályra oszlik: 1. Praehistoria. 2. Műarcheologia. 3. Numismatica és Heraldica. 4. Néprajz és iparművészet. A szakkönyvtárba való könyvek részint az állam adta 600 korona segélyből

vásároltattak, részint törzskönyvtárunkból helyeztettek át. A szakkönyvtár anyagáról úgy cedula-katalogus, mint szakkatalogus vezettetik s a könyvtártól elkülönítve, a titkári hivatalos helyiségben két nagy szekrényben van elhelyezve.

*

Társulatunk emlékérem- és bankógyűjteménye, a nagy szünet alatt újonnan rendeztetett. Az emlékérmek száma 255 darab; ezek között van 24 temesvári és délmagyarországi vonatkozású s ezekkel együtt 125 magyarországi, a többi külföldi. Bankógyűjteményünk elég bő. Keretbe foglalva, üveg alatt négy nagy képen vannak feltüntetve: 1. Bécsi városi bankók (Wiener Stadt-Banko-Zettel) 1762 óta. 2. Az osztrák, illetőleg az osztrák-magyar bank jegyei és államjegyek a legújabb időkig. 3. A 1848/9-ki magyar államjegyek. 4. Szükségjegyek. Ezeken kívül gyűjteményünkben még számos külföldi, úgyszintén igen sok fölös példány hazai papírpénzjegy van.

*

Temesvár emlékérméi. Temesvári körökben felmerült az az eszme: nem lenne-e célszerű a Dr. Gohl Ödön Budapest emlékérméi c. munka mintájára megírni a Temesvár emlékérméit. Városunk oly nagy szerepet játszott a múltban, hogy a különféle alkalmakkor vert emlékérméi száma körülbelül van vagy ötven. Mindezekből a Délmagyarországi Muzeumban 24-féle változatban alig van tizenhat. Muzeumunk egyik főtörekvése azért a hiányzókat megszerezni, vagy legalább is másolatokat készíttetni rólok s egy önálló munkában ismertetni meg az érdeklődőkkel. Reméljük, hogy Dr. Gohl Ödönt, a M. N. Muzeum egyik őrét, e kiváló szaktudóst, megnyerjük e munka megírására. Dr. Telbisz Károly polgármester, ki Temesvár mindennemű kulturális ügye iránt a legnagyobb érdeklődést tanúsítja, rajta van, hogy e munkát, ha soknemű elfoglaltsága miatt nem is rövid idő alatt, de egy pár év alatt Gohl Ödön írja meg.

*

Új tudományos társulat. Örömmel értesülünk, hogy a fővárosban egy „Magyar Numizmaticai Társulat“ van alakulóban. Az alakuló bizottság elnöke Dr. Szivák Imre, jegyzője pedig Zimmermann Lajos. Ez új társulatra valóban nagy szükség van, mert a magyar numizmaticai tudomány Schönwisner, Weszerle, Rupp és Erdy János óta alig tüntetett fel számbavehető munkát s bár azóta évtizedek, illetőleg majdnem egy teljes század folyt le, még mindig e kiváló jeleseink munkáira vagyunk utalva, pedig az ő koruk óta igen bővült a magyar numizmatica anyaga.

Az új társulat célja — mint azt alapszabályaiban kifejti — az érmészet, különösen a hazai érmészet tudományos művelése az éremgyűjtés és a hazai érmészet érdekeinek előmozdítása s a tárgy iránt érdeklődők

közötti érintkezés fentartása és fejlesztése. E végett időszakonként rendszeres összejöveleteket tart; előadásokat, kiállításokat, tudományos kirándulásokat rendez; gyűjteményt és szakkönyvtárt szerez be; évenként érem-sorsolásokat rendez és időszaki lapot ad ki. A társulat tagjai lehetnek: a) tiszteletbeliek; b) alapító tagok, kik egyszersmindenkora 200 koronát adnak; c) rendes tagok. A vidéki rendes tagok legalább 6 koronát fizetnek évenként. Ajánljuk az új társulatot éremgyűjtő tag-társaink figyelmébe. Az írásbeli értesítéseket Zimmermann Lajos úrhoz, (Budapest, VIII., Rökk Sz.-utca 37., II., 4.) kell intézni.

*

A muzeum látogatói. Öröndetes jelenség, hogy az iskolák és intézetek növendékei mind számosabban keresik fel a muzeumot. Április havában a temesvári áll. főreáliskola felsőbb osztályú ifjai tekintették meg, két tanáruk vezetése alatt; május 25-én pedig Putnoky Miklós igazgató és dr. Szántó K. tanár vezetése mellett a lugosi áll. főgymnasium felsőbb osztályú növendékei látogatták meg. A temesvári csász. és kir. hadapródiskola 120 növendéke három csoportban, Meindl főhadnagy vezetése mellett, július 8-án volt a muzeumban, míg a kath. tanítóképző-intézet négy osztályának hallgatói három iskolanővérrel két ízben, szept. 23-án és okt. 6-án nézték meg a gyűjteményeket. Október 13-án Balling csász. és kir. százados és Martinovics főhadnagy vezetése alatt a 61. csász. és kir. gyalogezred egyéves önkéntesei látogatták meg az intézetet, november 17-én pedig a román kath. felsőbb leányiskola növendékei nézték meg.

Az utóbbi hónapok alatt a következő külföldi látogatók fordultak meg a muzeumban: Dr. A. Bredius, a hágai kir. képtár igazgatója és társa J. B. Watermann Amsterdamból. Klvauc József, morvaországi gymn. igazgató, Kalindru János, a román tud. akadémia tagja, Davidsohn Florián, s R. Lornat Londonból és Leinkauf János dr. a bécsi Terezianum nyug. tanára.

*

Társulatunk tagjai. Az 1901. év folyamán idáig társulatunk tagjai sorába léptek: 1. Alapító tagul: Gorove László, országos képviselő. 2. Rendes tagokul: 1. Huszár József, posta-távirda tisztviselő. 2. Dr. Singer Jakab, temesvár-gyárvárosi főrabbi. 3. Bellai József, városi levéltárnok. 4. Tóth Béla, könyvkereskedő. 5. Wickl Gyula, gazdasági vándortanár. 6. Ifj. Vimmer Imre, megyei tisztviselő. 7. Kocsis István, varjasi áll. néptanító. 8. Jelinek Miksa, megyei levéltárnok. 9. Dr. Matolay Zoltán, megyei árv. ülnök. 10. Török István, iktári körjegyző. 11. Dr. Tőkés István, megyei aljegyző. 12. Darabanth János, megyei főügyész. 13. Niamessny Mihály, megyei alügyész. 14. Margineantiu Titusz, megyei főszámvévő. 15. Kalitovics Lőrinc, károlyfalvi lakos. 16. Lendvai Sándor, az aradi Kölcsey-egyesület alelnöke. 17. Friedreich Endre, kath. főgymn. tanár.

18. Magony József, kath. főgymn. tanár. 19. Dr. Szőke József, áll. főgymn. tanár. 20. Gellér Béla, főmérnök. 21. Farkas Imre, megyei aljegyző. 22. Brummel Gyula, áll. állatorvos. 23. Ifj. Vimmer József.

Az 1901. év folyamán társulatunk tagjai sorából a halál elragadta Dobó Lászlót és Dollenz József kanonokat, kiléptek 4-en. Van ez idő szerint: 1. Alapító tag 67. — 2. Tiszteletbeli tag 6. — 3. Rendes tag 120, összesen 193.

TÁRCA.

Kivonatos jelentés az 1901. évi januártól november végeig tartott ülésekről.

1. Rendes havi választmányi ülés 1901. január 30-án.

1. Adományok a muzeumi gyűjtemények gyarapítására: a) Szörényi Gyula egy bronz fülbevalót. b) Csillag Miksa egy darab ezüst török pénzt. Könyveket adományoztak: a magy. közp. statisztikai hivatal, a felvidéki m. közmív. egyesület, a hunyadmegyei tört. és rég. társulat és Temesvár szab. kir. város. A cserepéldányokkal együtt összesen egy kötet és 13 füzet. A választmány az adományokért jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz.

2. Folyóügyek. Temesvár város tanácsa közli, hogy a történelmileg nevezetes helyek megjelölésére csakis az 1900-ra felvett 400 kor. áll rendelkezésre, kéri a választmányt, hogy a munka sorrendje és a kivitel módozatai tekintetében a városi tanácssal előzetesen tárgyaljon. — A választmány e szerint kíván eljárni. — Temesvármegye megszavazta a múzeum-épület korlátainak és ablakainak újrafestésére a szükséges összeget. — A vármegye közönségének hálás köszönet mondatott és egyúttal felkérte, hogy mihelyt az idő jobbra fordul, a javítás foganatosíttassék. — Az 1900. év folyamán belépti jegyekből és a képtári Catalogusból 209 kor. 70 fill. gyűlt be. — A költségvetés tervezete elfogadtatott. — Kimondatott, hogy az orsz. főfelügyelőség által évenként nyújtott segély a társulat egyéb bevételeitől külön kezeltessék. — Baróti Lajos Adattár-ának folytatólagos kiadása elhatározatott. A Budai Könyvtár-nak társulatunk Értesítői megküldetnek. Dr. Grosz József, Vörnle György és Heymann Gusztáv kilépése a rendes tagok sorából elfogadtatott. A Miku Emil g. kel. lelkész által felajánlott román lapokért ugyanannyi értékű társ. kiadvány ajánlatik. Csereviszony a Turista Közlöny-nyel elfogadtatott. A Magyar viseletek és szokások története című munka meghozatott, úgy szintén Popini A. Bareza Imre és dr. Karácsnyi János munkái is megvételnek, ha teljesen fefejezve lesznek. — Végül Patzner I. főtitkár bejelenti, hogy tekintettel nagymérvű elfoglaltságára, főtitkári állását tovább meg nem tarthatja s arról a legközelebbi közgyűlésen lemond; kéri a választmányt, hogy addig is gondoskodjék helyettesítéséről. A választmány tekintettel Patzner I. főtitkárnak a társulat ügyeinek vezetésében 15 éven át kifejtett munkálkodására, a legnagyobb sajnálattal veszi tudomásul tisztéről való lemondási szándékát, de miután sokszoros kísérletek után is őt a további maradásra bírni nincs remény, 15 éves, buzgó, sikerekben dús működése felett pedig egyszerű határozattal intézkedni nem akar: elnök indítványára elhatározza, hogy egy Kabdebo Gergely társ. igazgató, Kovácsics Gyula és Jeszenszky Béla

tagokból álló bizottság küldessék ki, mely Patzner I. érdemes főtitkárunk 15-éves főtitkári működésének méltatásáról legyen hivatva intézkedni és addig is, míg Patzner István főtitkár lemondását a közgyűlés elfogadná, helyettesítésével Berkeszi István dr. társ. titkárt, Berkeszi István titkári teendőinek végzésével pedig Cseh Lajos kegyesr. tanárt s társ. tagot bízta meg a választmány. Berkeszi István megbízott, hogy a társ. közgyűlésen felolvasást tartson.

II. Rendes havi választmányi ülés 1901. évi február 27-én.

1. Ujabb adományok: Könyvek és füzetek a) a vall. és közokt. miniszteriumtól, a) Temesvár városától, c) Szmidá Lajostól, összesen 3 kötet és 31 füzet.

2. Folyó ügyek. A párisi nemzetközi kiállításról visszaérkeztek az ott kiállított tárgyait; a felküldésért járó 42 kor. 74 fill. költséget az orsz. végr. bizottság társulatunknak utalványozta. — Huszár József, posta- és táviratbiztosnak könyvtárunk használatára bizonyos korlátok között megengedtetett. — Gróf Zichy Jenő Harmadik ázsiai utazása című 7 kötetes munkája 100 korona kedvezményes áron megrendeltetik; a pénztárnok megbízott, hogy ez összeget az 1899-re adott állami segélyből egyszerre fizesse ki Hornyánszky V. udvari könyvkereskedőnek. — Az Adattár VI. része megjelenvén, a tiszteletdíj a szerzőnek: Baróti L.-nak megküldetett. — A XVI. rendes közgyűlés napjára márc. 13-ka tűzetett ki. — Az 1900-ki pénztári számadást vizsgáló bizottság tagjaiul Odor Samu, dr. Parlaghy Márton, Vimmer József és Kovaács Gy. választatnak, ennek elnökeül pedig Kabdebó Gergely társ. igazgató.

II. Tizenhatodik (XVI.) évi rendes közgyűlés 1901. márcz. 13-án.

JEGYZŐKÖNYV,

mely felvétellett Temesvárott, a „Délmagyarországi Tört. és Régész. Muzeum-Társulat“-nak saját helyiségében megtartott XVI. évi rendes közgyűlésén, 1901. évi március hó 13-án.

Jelen voltak: Kabdebó Gergely társ. igazgató, Patzner István főtitkár, Dr. Berkeszi István hely. főtitkár, Dr. Niamessny Gyula társ. ügyész, Hilt Lajos társ. pénztárnok, Hemmen Ferenc kanonok, pápai praelatus, Kovaács Gyula, dr. Laky Mátyás, dr. Löwy Mór választm. — Bergman A., Szmidá Lajos, Ferch Mátyás rendes tagok, Pager Imre, Riesz Ferenc, Privorszky Alajos stb. mint vendégek.

1. Kabdebó Gergely társulati igazgató elfoglalván az elnöki széket, jelenti, hogy társulatunk t. elnöke: Deschán Achill ágybau fekvő beteg, s így neki jutott a feladat, hogy XVI. nagygyűlésünk tanácskozásait vezesse; meleg szavakkal üdvözlí a közgyűlést s egyúttal felkéri dr. Berkeszi István helyett. főtitkárt, hogy a közgyűlés jegyzőkönyvét vezesse, Patzner István főtitkárt pedig hogy a lefolyt 1900. évről szóló jelentését megtegye, s ezzel a közgyűlést megnyitja.

2. A főtitkár a tárgysorozat első pontja szerint felolvassa jelentését, mely számot ad a társulat beléletében az utolsó év folyamán nyilvánult szellemi működésről és a muzeum számára ugyanazon idő alatt befolyt adományokról.

A jelentés a következő:

Főtitkári jelentés

a Délmagyarországi Tört. és Rég. Muzeum-Társulat^a XVI. évi rendes közgyűlésén, 1901. évi március 13-án.

Nagyságos Elnök Úr!

Mélyen tisztelt Társulati Tagok és Vendégek!

Midőn alapszabályaink értelmében az 1900. év folyamán kifejtett működésünkről és a muzeumi gyűjteményeknek ugyanezen idő alatt történt gyarapodásáról hűségesen beszámolok s jelentésem meghallgatására szíves türelmököt, elbírálására pedig kegyes jó indulatukat kérem: engedjék meg, hogy az adatok részletezése előtt egy általános észrevélelt tehessek.

Az évi jelentésnek feladata szerény megítélésem szerint csupán csak az, hogy az elmúlt év működését, sikereit tárjuk tiszta képben elő, minden egybevető visszapillantás nélkül bármelyik előző év eredményeire. Megtörténhetik ugyanis, hogy a társulatnak egy-egy évben kevesebb alkalma nyílik kifelé szélesebb körben, talán országosan is feltűnő rendkívüli munkásságra: lehetséges, hogy a muzeumi gyűjtemények gyarapítására egyik-másik évben számosabb és becsesebb adományok érkeznek, — ez a változás, hullámvás természetes és könnyen megmagyarázható, de épen azért az egyesületi munkásságot, avagy valamely társulat életrevalóságát és ez utóbbinak a hivatott körökben való elismerését nem is lehet illetően szempontokból megbírálnunk. Hanem igenis, meglehet és kell bírálunk abból, hogy vajjon a társulat egyenlő buzgósággal teljesíti-e rendes, hogy úgy mondjam, mindennapi teendőit, hogy megtesz-e mindent a mit tehet, és hogy az érdeklődés, mely a társulat iránt akár csekélyebb, akár dusabb adományokban, vagy más módon nyilvánul, valóban az egész társadalom érdeklődésének nyilvánulása-e, melyből világosan kitetszik, hogy létezését a nagy közönség nem csak tudja, hanem egyszersmind méltányolja.

Jelentésem adataiból a mélyen t. közgyűlés, azt hiszem, örömmel győződhetik meg arról, hogy elmúlt évi működésünk eredményes voltának e biztos kritériumai megvannak.

Hogy Muzeum-Társulatunk a maga szervezetével és belső működésével feladatának erői szerint megfelel és hivatása magaslatán áll: ennek leg-hivatottabb megítélője és elismerője a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége, mely három év óta állandó évi államsegélyben részesíti társulatunkat, mert tudja, hogy bőségesebb anyagi eszközökkel nemcsak tehetünk, hanem teszünk is többet. Sőt az elmúlt 1900. évben nagyobb összegű államsegélyt utalványozott mint azelőtt, hogy megvethessük alapját egy külön iparművészeti osztálynak, mely gyűjteményeink sorozatából ezideig érezhetően hiányzott. A társulat ez elismerő támogatást hálás köszönettel fogadta és egyszersmind kötelező erejű serkentésnek veszi a

jövőre. Ugyanitt említhetem még azt is, hogy kiadványainkat a szakkörök mindenkor a legteljesebb elismeréssel fogadják.

Az érdeklődést pedig, a mely társulatunk irányában a társadalom részéről nyilvánul, minden túlzás nélkül általánosnak mondhatom. Nemcsak az előkelő, művelt osztályok ajándékozták meg gyűjteményeinket ez elmúlt évben is becses régészeti és műipari tárgyakkal, hanem az egyszerű földmíves ember is tudja, hogy a szokatlan alakú eszköz, a feltűnő, előtte ismeretlen eszerép, vagy ezüstdarab, melyet ásója vagy ekéje napfényre hoz, nem értéktelen lom, hanem régi időknek érdekes emléke; tudja, hogy mi azt megőrizzük s örömmel, sőt büszkeséggel hozza el muzeumunkba. És hozzáteszem, hogy ez érdeklődést nem csupán Délvidékünkön sikerült fölkeltenünk, muzeumunk látogatóinak száma is az elmúlt évben szintén megközelítette az 1000-et s a jegyekből 209 korona 70 fillér volt a bevétel.

*

Ez általános észrevételek után az elmúlt évben kifejtett működésünkről szóló jelentésem a következő:

I. A választmány — a rendes évi közgyűlésen kívül — lehetőleg minden hónapban megtartotta rendes ülését, hogy a folyó ügyek elintézése után egy-egy érdemes tagtársunk felolvasását is meghallgassa, melyek felváltva, majd a régészet, majd a történelem köréből vették tárgyukat, mindig Délmagyarország múltját fürkészve. E felolvasások közül külön is megemlítendők:

„A Duna-Tisza-Marosköz La Ténekori emlékei.“ — Milleker Bódogtól, és „Temesvár vidékének régiségleletei a honfoglalás előtti időkből,“ — ugyanattól. „Társadalmi és művelődési viszonyok Temesvárott a XVIII. század végén,“ dr. Berkeszi Istvántól, a ki városunk történetének ép oly szakavatott, mint fáradhatatlan kutatója.

„A Timáry-család 1848/9-ben,“ Szmidá Lajos társ. tagról, a ki más alkalommal, a juniusi választmányi ülésen Csernovits Péter 1848/9-ki hivatalos naplójából is mutatott be igen érdekes részleteket.

Kiadványaink gyanánt az elmúlt évben az „Értesítő“ rendes évfolyama jelent meg, talán a szokottnál némileg szűkebb terjedelemben, a miért azonban tagtársaink gazdag kárpótlást nyernek a dr. Baróti Lajos-féle **Adattár** folytatólagos füzetében, melyeket a választmány mindenkor 1—2 ívvel megtöltat, hogy e kiváló forrásmunkát minél előbb teljesen bírassuk.

II. A muzeumi gyűjtemények részint adományozás, részint vétel útján következőleg gyarapodtak:

- a) régi és újabb műtárgyaink és leleteink tára 45,
- b) bankó- és éremgyűjteményünk . . . 22,
- c) könyv-, nyomtatvány- és irattárunk 83.
- d) fénykép-gyűjteményünk és képtárunk 8 darabbal.

III. A társulati tagok sorában történt változások:

Az elmúlt év folyamán elhunytak: Görgey Gyula alapító, Mály István és Ivánfi Ede rendes tagok és Dobó László vármegyei főügyész, társulatunknak megalapítása óta kiválóan érdemes rendes tagja, kit csak a napokban kísértünk örök nyugalóhelyére.

A rendes tagok sorából kiléptek: Tokody Ödön, Széll Ákos, és Tárczay István.

Új rendes tagokul jelentkeztek és megválasztottak: A „Temesvár-József- és Erzsébetvárosi Társaskör.“ — Lazarevits Fedor nagybirtokos, Bésán Mihály kir. közjegyző Lugoson, és Hellner Armand ügyvéd, Búziás.

Mielőtt jelentésemet folytatnám, engedje meg a m. t. közgyűlés indítványoznom, hogy mind az elsorolt dolgozatok szerzőinek, mind egyéb törekvéseinkben szíves támogatóinknak, mind pedig azoknak, kik gyűjteményeinket nagylelkű adományaikkal gyarapították, a választmányi ülési jegyzőkönyveinkben kifejezett köszöneten kívül jelen közgyűlési jegyzőkönyvünkben és legőszintébb hálánkat nyilvánítsuk. E hálával tartozunk legelső sorban a nagym. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumnak, a muzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelőségének, a Magy. tud. Akademiának, a Magy. Nemzeti Muzeumnak, Temesvármegye és Temesvár szab. kir. város tekint. törvényhatóságainak és számos egyeseknek, kiknek díszes névsora élén társulati védnökünk ő nagyméltósága: Dessewffy Sándor esanádi megyés püspök úr nevével, fényes bizonyága ama nagy érdeklődésnek — melyben, miként már említettem, társulatunkat a hatóságok és a társadalom összes osztályai részesítik.

Indítványom másik része pedig, hogy bár a választmány minden társulati tag elhunytá alkalmából kegyeletesen, jegyzőkönyvébe iktatta mélyen érzett részvétét, ez a közgyűlés jegyzőkönyvében is megörökíttessék.

IV. A választmányi üléseken ez év folyamán tárgyalásba vett folyó ügyek közül részint tudomásvétel és jóváhagyás, részint további intézkedés céljából tisztelettel előterjesztem a következőket:

1. A nagym. vallás- és közokt. Miniszterium a Muzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelőségének közbenjárására az 1900. évi államsegélyt Muzeumunk részére összesen 1000 koronában utalványozta ki, mely összegből 400 korona ásatásokra, illetőleg régészeti tárgyak beszerzésére, 600 korona pedig az új iparművészeti osztály létesítésére fordítandó. Ez összeget annak idején fölvtettük, és a kijelölt czállal a társulati pénztárban elhelyeztük. Egyszersmind hálás köszönetünket nyilvánítottuk az államsegély kiutalvá-

nyozásáért s annak, valamint a két előbbi évre nyert államsegély felhasználása ügyében részletes jelentést terjesztettünk az Országos Főfelügyelőség elé, mely legutóbb leérkezett válaszában ez előterjesztésünket teljesen jóváhagyta. Indítványozni bátorodom, hogy a t. Társulat a múlt évi államsegélyért jelen közgyűléséből újlag kifejezze köszönetét a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő exczellentiájának és a muzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelőségének.

2. A társulati választmány az elmúlt évben, állandó kegyelete jeléül szorgosan megújította a palánkai Lo-Presti emléket, melyet a dicső rámai hős emlékének szintén a társulat állíttatott működése első éveiben.

Az emlék restaurálását Böhm Lenárd nyug. fehértemplomi polgármester úr volt szíves közvetlenül eszközölni és annak végrehajtására felügyelni, a mivel újabb őszinte hálára kötelezte a társulatot.

3. A választmány véglegesen intézkedett a társulat kiadásában megjelenő kiváló forrásműnek, a dr. Baróti Lajos-féle „Adattár”-nak folytatása és befejezése ügyében akként, hogy e műnek három éven át még három füzete fog megjeleni az évi Értesítő két-két füzete helyett, s így a II. kötet összesen 5 füzetre fog terjedni, melyekben az adminisztrációs iratok lényegesebb rotulusai 1717—1753-ig hiánytalanul meglesznek.

4. Bizonyára örvendetesen és örömmel veszi tudomásul és hagyja jóvá a m. t. közgyűlés a társ. választmánynak lelkes részvételét ama hazafias mozgalomban, melyet a nemzet dicsőségére való egyakarattal indított meg, hogy az ország székesfővárosában méltó emléket emeljen a Szózat halhatatlan költőjének. A társulat már a mozgalom legelején kiküldötte képviselőjét az Otthon hírlapíró-egyesület részéről múlt évi október 28-ra egybehívott budapesti értekezletre, mely alkalommal az országos nagybizottságba társulatunk elnöke is megválasztatott. November havi ülésében pedig a választmány 100 koronát szavazott meg a Vörösmarty-szoborra, felerészben ama koszorú megváltása címén, melyet a december hó 1-én Szekesfehérvárott megtartott Vörösmarty-ünnepélyre szándékoztunk küldeni. E koszorú-megváltásról a székesfehérvári Vörösmarty-ünnep rendezőbizottságát idejekorán értesítettük.

5. Megemlítem még, hogy a társulat résztvett az Országos középiskolai Tanáregyesületnek Temesvárott megtartott XXXIV. évi közgyűlésén. Muzeuma részt vett az 1900. évi nemzetközi párisi kiállítás magyar történeti csoportjában, s odaküldött tárgyaink immár hiánytalanul vissza is érkeztek. Végül, hogy Temesvármegyei tekintetes törvényhatósága hazafias áldozatkészséggel az elmúlt évben is magára vállalta a muzeum-épületen szükséges jelentékeny javítások tetemes költségeit, a miért a m. t. közgyűlés bizonynyal a legkészségesebben hozzájárul.

Mélyen tisztelt Közgyűlés! Ezzel befejeztem jelentésemet társulatunknak a lefolyt 1900. évben kifejtett működéséről és a muzeumi gyűjtemények gyarapodásáról. Végezetül elő kell még terjesztenem a társulati választmánynak már e most folyó évben hozott egyik határozatát, mint olyant, mely még a közgyűlés folyamán elintézését igényel. A folyó évi január 30-án megtartott választmányi ülésben ugyanis, nem könnyű szívvel és lélekkel, de sokoldalú elfoglaltságom miatt reám nehezedő kénytelenségből, bejelentettem a t. választmánynak, hogy a főtitkári kiténtető tisztet a mai közgyűlésen túl, újabb megválasztásom esetére is, tovább megtartanom, illetőleg a társulati ügyek intézését a jövőre elvállalnom, lehetetlen. A t. választmány előadott okaim szíves méltánylásával e kijelentésemet nemcsak tudomásul vette, hanem már a folyó évben felmerült ügyekre nézve is ugyanakkor dr. Berkeszi István társ. titkárt a főtitkári és Cseh Lajos kegyesrendi főgymnasiumi tanárt a titkári teendők végzésére előzetes helyettesítéssel fölkerlte. Most a mélyen t. közgyűlést kérem meg, hogy e választmányi határozatnak egyelőre természetesen csak reám vonatkozó részét tudomásul venni, és a főtitkári tisztról való lemondásomat, melyet — bár ismétlem, a legnagyobb sajnálattal — végleges elhatározásomnak kell tekintenem, elfogadni és a tisztikar újra megválasztásánál esekélyességemet mellőzni kegyeskedjék. Ugyanezért engedje meg a mélyen tisztelt közgyűlés azt is, hogy midőn a társulat minden egyes tagjának, Délvidékünk nagyérdemű, hazafias közönségének és a tisztviselői kar nevében szívből fakadó, őszinte köszönetet mondok, az elmúlt év folyamán irántunk tanúsított lelkes, hathatós jóindulatért és pártolásért, e köszönetet a saját nevemben még fokozottabb érzéssel és szívem-lelkem egész melegével kifejezhessem mindazoknak, a kiknek segítsége, tanácsa és támogatása 15 évre terjedt titkári, illetőleg főtitkári működésemet, a mennyire gyarló erőim megengedték, eredményessé, de nekem mindenesetre kellemessé és könnyűvé tette. Kegyeletes megemlékezéssel óhajtok áldozni azoknak is, a kik mint vezéreim és munkatársaim sokszoros hálára köteleztettek. De fogadja egyúttal a m. t. közgyűlés őszinti ígéretemet, — hogy mint a társulatnak egyszerű tagja, esekély szolgálatomat mindenkor, a legkészségesebben bocsátom rendelkezésére.

Ezzel kérem a m. t. közgyűlést jelentésem szíves tudomásul vételére.

Kmft.

Patzner István,
főtitkár.

A közgyűlés a jelentést megelégedéssel tudomásul veszi és elhatározza, hogy az a társulati Értesítő-ben egész terjedelmében közöltessék. Továbbá a jelentésben foglalt indítványokat, hogy t. i. az egyes választmányi üléseken felolvasott dolgozatok szerzőinek s a muzeumi gyűjtemények megajándékozójának a közgyűlési könyvben újólal köszönet szavaztassék, valamint hogy az időközben elhunyt tagok elvesztése felett érzett részvét ugyanazon jegyzőkönyvben szintén megörökíttessék, egyhangúlag elfogadja.

3. Elnöklő Kabdebo Gergely társ. igazgató a közgyűlésnek jelenti, hogy Patzner István, társulati főtitkár már a január 30-iki ülésen bejelenté, hogy a társulat közgyűlésén állásáról leköszön, illetőleg újlag való megválasztását főtitkárrá, el nem fogadhatja. Sajnos, de a főtitkár lemondási szándéka oly erős és határozott volt, hogy őt más elhatározásra bírni nem lehetett. Múltánolja Patzner István főtitkárnak társulati titkári, majd főtitkári állásában 15 éven át lankadatlan szorgalommal, nagy szaktudással és kiváló szép sikerekkel kísért működését, melyek felett a társulat közgyűlésének Patzner István főtitkár lemondása egyszerű elfogadásával napirendre térnie nem lehet. A f. é. január 30-án tartott választmányi ülés 21. sz. a. határozatával egy bizottságot küldött ki ama megbízással, hogy ebben az ügyben a közgyűlésnek javaslatot tegyen. E bizottság nevében indítványozza, hogy 1) Patzner István főtitkárnak úgy a legközelebb múlt évben, mint egyáltalában 15 éven át tartó titkári majd főtitkári állásában mindenkor kifejtett buzgó és sikeres tevékenységeért jkönyvileg mondjon köszönetet a közgyűlés. 2. Patzner István főtitkár arcképét a muzeum képtárában elhelyezi és megőrzi. 3. A közgyűlés válaszsza meg őt a társulat örökös tiszteletbeli tagjául, a tagdíj fizetésének kötelezettsége nélkül.

A közgyűlés mély sajnálattal veszi tudomásul Patzner István főtitkár lemondását, és mindenben hozzájárul az elnöklő társ. igazgató indítványaihoz; így határozatként kimondja, hogy:

1. Patzner István lelépő főtitkárnak, úgy a legközelebb múlt évben, mint egyáltalában idáig 15 éven át tartó titkári és főtitkári tisztségében mindenkor kifejtett lelkes, fáradhatatlan, buzgó, sikerekben gazdag tevékenységeért jegyzőkönyvileg is a legteljesebb és legmelegebb köszönetét fejezi ki.

2. Patzner István lelépő főtitkár arcképét társulatunk képtárában elhelyezi és megőrzi.

3. Patzner Istvánt társulatunk örökös tiszteletbeli tagjává megválasztja s őt a tagdíj fizetése alól felmenti.

Miről Dr. Berkeszi István, helyettes főtitkár s általa Patzner István, társ. volt főtitkár és Hilt Lajos, társ. pénztárnok végzésileg értesíttetni határozatnak.

4. Patzner István, volt főtitkár meghatott szavakkal fejezi ki háláját és köszönetét a közgyűlésnek, hogy 15 éven át tanusított működéseért ily kitüntető módon adott kifejezést elismerésének. Igéri, hogy a míg Isten erőinek kedvez, ezután is azon lesz, hogy a társulat javát és boldogulását tanácsaival elősegítse.

A közgyűlés ezt éljenzéssel veszi tudomásul.

5. A tárgysorozat 2. pontja értelmében következett dr. Berkeszi István, társ. titkár, felolvasása: „Temesvár 1801-ben“.

A közgyűlés az érdekes felolvasást állandó figyelemmel és tetszéssel hallgatta meg, s annak a társulati Értesítő-ben való közlését egyhangulag elhatározta. Egyben pedig a szerzőnek is a felolvasásért jegyzőkönyvileg köszönetet szavaz.

6. A tárgysorozat 3. pontja szerint Hilt Lajos, társ. pénztárnok előterjeszti a társulat jelenlegi vagyoni állapotáról szóló jelentését, mely szerint a társulati vagyon jelenlegi összértéke 76.075 kor. és 14 fillér.

A közgyűlés a jelentést jóváhagyólag tudomásul veszi.

Miről a főtitkár s általa Hilt Lajos, társ. pénztárnok, végzésileg értesíttetnek.

A tárgysorozat 4. pontja értelmében felvetett az 1900. évi pénztári számadások megvizsgálására kiküldött bizottság jelentése, melynek nevében Kabdebo Gergely társ. igazgató, mint a bizottság elnöke, tekintettel arra, hogy a vizsgálat alkalmával úgy a könyvvitel, valamint a pénzkezelés és vagyonállapot kifogás-

talanul rendben találtatott, indítványozza, hogy a közgyűlés e jelzett számadásokat a kimutatott eredményhez képest jóváhagyni és azokra nézve Hilt Lajos társ. pénztárnok részére a fölmentvényt, a szokásos óvások fentartása mellett, megadni szíveskedjék. Együttal a bizottság nevében azt is indítványozza, hogy a közgyűlés a társulati pénztárnoknak, ki nagy fáradsággal és felelősséggel járó ezen tisztét a lehető leggondosabban kezeli, valamint eddig, úgy ezen évre is 200 korona, az az kétszáz korona tiszt. díjat szintén megszavazni szíveskedjék.

A közgyűlés a bizottság jelentését tudomásul veszi, a bizottság tagjainak szíves fáradozásukért jegyzőkönyvi köszönetet szavaz és határozatképen kimondja egyrészt, hogy a jelentés az Értesítő-ben közöltessek, másrészt, hogy Hilt Lajos társ. pénztárnoknak az 1900. évi pénztári kezelésre nézve a fölmentvényt, a szokásos óvások fentartásával megadatik, és részére önzetlen és lelkiismeretes fáradozásának jutalmaképen, a társulat köszönetén kívül, névleg az 1895. évi közgyűlés 6. számú határozata értelmében is, a lefolyt évre 200 korona tiszteletdíj kiutalványoztatik.

Miről a főtitkár s általa Deschán Achill társ. elnök, a pénztári számadásokat vizsgáló-bizottság tagjai, és Hilt Lajos társ. pénztárnok, végzésileg értesítetnek.

8. Patzner István lelépő főtitkár a tárgysorozat 5. pontja értelmében előterjeszti a társulati választmánynak folyó évi január 30-iki ülésében 7. szám alatt kimondott határozatát, melylyel a következő költségeloirányzatot terjeszti a közgyűlés elé jóváhagyás végett:

I. Kiadások az 1901. évben:

1. Az Értesítő, illetőleg annak III. és IV. füzeté helyett a Baróti-féle Adattár folytatásának nyomdai költségeire	800 kor.
2. Nyomtatványokra	100 "
3. Az épület fentartására	100 "
4. Fűtésre és világításra	100 "
5. Írószerekre	20 "
6. Kisebb kiadásokra	100 "
7. Szolga fizetése	600 "
8. Leíró munkákra	100 "
9. A főtitkár tiszteletdíja	800 "
10. A titkár tiszteletdíja	400 "
11. Az Értesítő munkatársainak tiszteletdíja	360 "
12. Az 1. alatt említett Adattár szerkesztőjének tiszteletdíja	240 "
13. A szolga egyenruhája	70 "

Vagyis az összes kiadás 3790 kor.

II. Bevételek az 1901. évben:

1. A törzsvagyon kamatai	2880 kor.
2. A 100. rendes tag évi díja	1000 "
3. A muzeumi belépői díjakból	200 "

Vagyis az összes bevétel 4080 kor.
Melyből levonva a kiadást 3790 "

Marad többlet 290 kor.

mely többlet az esetleg felmerülő előre nem látott kiadások fedezésére fordítandó, illetőleg az alaptőkéhez csatolandó.

A közgyűlés a költségeloirányzatot egész terjedelmében helyeslőleg jóváhagyja: egyúttal elfogadja és jóváhagyja a választmánynak folyó évi január 30-án 7. sz. a. hozott ama határozatát is, hogy a Muzeumok és könyvtárak országos Főfelügyelő-

sége által társulatunknak juttatott évi segélyösszeg társulatunk költségvetésétől teljesen külön kezeltessék és számoltassék el úgy a Muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének mint társulatunk választmányának.

Miről a főtitkár s általa Deschán Achill társulati elnök, Kabdebó Gergely társulati igazgató, Hilt Lajos társulati pénztárnok és a választmány végzésileg értesítetnek.

9. Patzner István indítványozza, hogy a 200 koronányi tiszteletdíj, melyet a közgyűlés évről-évre utólagosan szavazott meg a társulati pénztárnok számára, ezentúl állandósíttassék, s a költségvetésbe, mint a társulati pénztárnok tiszteletdíja évről-évre felvéttessék.

A közgyűlés ez indítványt elfogadja és határozatként kimondja, hogy a társulati pénztárnok tiszteletdíjaképen évről-évre 200 korona összeg vétessék fel a költségvetés kiadási tételei közzé.

Miről a főtitkár s általa Deschán Achill társulati elnök, Kabdebó Gergely társulati igazgató, Hilt Lajos társulati pénztárnok és a választmány végzésileg értesítetnek.

A tárgysorozat 6. pontja szerint a társulati tisztikar újra választása következett. Elnöklő Kabdebo Gergely társulati igazgató, úgy a jelen nem levő társulati elnök, mint a maga és valamint összes tisztviselőitársai és a választmány nevében is, minthogy megbízatásuknak az alapszabályokban kijelölt 3 éve immár letelt, e megbízatást és tisztet a közgyűlés kezébe köszönettel leteszi és az új választás megejtését kéri.

Dr. Niemesny Gyula társ. tag az őszinte elismerés szavaival méltatja ama szakavatott és fáradhatatlan munkásságot, melyet a társulat szellemi és anyagi felvirágoztatásában első sorban Deschán Achill elnök tanusított, azt hiszi, hogy az összes társulati tagok közös óhajának ad kifejezést, midőn indítványozza, hogy Deschán Achill eddigi elnök újra egyhangulag választassék meg társ. elnöknek.

A közgyűlés ez indítványhoz lelkes éljenzéssel hozzájárul és Deschán Achillt, újabb három évre társulati elnöknek megválasztja.

Miről a főtitkár s általa Deschán Achill megválasztott társ. elnök és a választmány végzésileg értesítetnek.

11. Elnöklő Kabdebo Gergely társ. igazgató felkéri Patzner Istvánt hogy olvasssa fel Deschán Achill társ. elnöknek a mai közgyűléshez intézett levelét.

Deschán Achill levelének tartalma a következő:

Temesvár, 1901. márcz. 13.

Mélyen tisztelt Közgyűlés!

Midőn megbízatásunk idejének leteltével úgy a magam, mint tisztviselőtársaim és a választmányi tagok tisztségét, a mélyen t. közgyűlés rendelkezésére visszabocsájtjuk, a magam részéről egyben bejelentem, hogy esetleges újabb megválasztásra igényt nem tartva, az elnöki tisztet tovább viselni hajlandó nem vagyok. Eme változhatlan elhatározásom oka kizárólag magánviszonyaimból ered, a melyek meg nem engedik, hogy a társulat ügyeivel annyit és oly mértékben foglalkozzam, mint a mennyit óhajtanék, és a mely saját kötelességérzetemnek megfelelne, önmegelegedésemet elérni képes volna. A mélyen t. közgyűlés és a választmány mindenkor, még igen kényes viszonyok között is, oly magatartást tanusított irányomban, a mely őszinte és el nem múltó hálára kötelezett.

Tisztviselőtársaim, kivétel nélkül, és minden dícséretet felülmúló igyekezettel törekedtek a társulat érdekeit előmozdítani, s ide irányuló törekvésemben engem a legnagyobb előzékenységgel támogatni. Elnökségem idején a magas kormány s az egyéb illetékes tényezők, valamint a nagy közönség ügyünk iránt érdeklődő része, a társulatot bőkezű segélyezésben, támogatásban részesítették.

Ki van tehát zárva, hogy eltökélt visszalépésem indoka e falakon kívül, vagy bárhol egyebütt kerestessék, mint ott, hová fönnebb utaltam.

A megjelölt indok, valamint régebben fennáll már, úgy elhatározásom is, — bár legutolsó perczben hozakodom elő vele — nem mai, hanem régebbi keletű; eddigi végrehajtásában a kegyelet akadályozott.

Társulatunk nagynevű megalapítója, muzeumunk bőkezű megalkotója, néhai Ormós Zsigmond, midőn főispán székétől megvált, a társulat ügyeinek vezetését azon óhajttással hagyta reám, hogy az általa életre keltett és megvalósított eszme fennállását, visszalépése és halála után is, a mennyire tőlem telik, biztosítani igyekezzem. Ebbeli ígéretemnek törekedtem akkor is megfelelni, midőn a kínált államsegély és állami felügyelet elfogadását a társulatnak, eredményesen ajánlottam a múlt évben.

Ezzel a társulat eredményes működését belátható időkre biztosítva látván, úgy hiszem, nem sértem többé a kegyeletet, a melylyel elődöm hozzám intézett utolsó kívánságának tartoztam, ha magán körülményeim kényszerének engedve, az elnökségtől immár visszavonulok. A társulat irántam való jóindulatának nem egyszer adta megtisztelő jelét. Én ezzel teljesen beelégszem. Idegenkedem a ki nem érdemelt elismerési nyilatkozatoktól s ilyeneket elfogadni, annál kevésbbé volnék hajlandó akkor, midőn a nagyon is kiérdemelt elismerés kellő formában való megnyilvánulását ugyanezen közgyűlésünkben állásától végkép megváló főtitkárunk, Patzner István úrral szemben épp magam voltam, a ki kezdeményeztem. És ime, ez az oka, miért nem szoltam elhatározásomról eddig senkinek, s miért lepem meg azzal a mélyen tisztelt közgyűlést mai programjának legutolsó pontjánál.

A szíves jóindulat és sok évi bizalom, melyet irányomban a társulat tanusítani kegyes volt, felbátorítanak arra, hogy a megüresedett tisztségeket illetőleg, javaslatot tegyek távozásom alkalmával.

A már felmerült praecedens és azon érdeklődésnél fogva, melyet társulatunk irányában tanusítani szíves volt, az elnöki székbe Kabdebo Gergely urat, Temesvármegye alispánját ajánlom megválasztani, az eddigi igazgatót; helyébe igazgatónak Kovácsics Gyula árvaszéki elnök urat, ki számos éveken át a választmányban működött eredményes érdeklődéssel; főtitkárnak dr. Berkeszi István tanár urat, az eddigi titkárt, ki bizonyára kitűnő aqvisitio lesz, titkárnak pedig Cseh Lajos főgymnasiumi tanár urat, kinek működéséhez bizonyára szintén a legszebb remények lesznek fűzhetők.

Ügyésznek és pénztárosnak kérjük fel újból az ezen minőségben számos évek óta működött dr. Niamesy Gyula és Hilt Lajos urakat, ha szívesek lesznek továbbra is ezen állásukat megtartani.

Ezek után megköszönve a társulatnak irántam mindenkor tanusított kitüntető rokonszenvét és bizalmát, jelentésemet zárom, de búcsút nem veszek, mert a társulat tagjának továbbra is megmaradok, s ha mint ilyen, dilettáns érdeklődésemmel bármikor szolgálatára fogok lehetni céljainak megvalósításában, csekély tehetségemhez képest ez mindenkor legnagyobb örömemre szolgáland.

Mély tisztelettel, a Tekintetes Közgyűlésnek alázatos szolgálója

Deschán Achill.

P. S. Választmányi tagságot sem fogadhatnék el semmi esetre.

Végre bocsánatot kérek jelentésem stolopp alakjáért, melyet mentsen ki azon körülmény, hogy betegen, ágyból kelve írom azt, a mit szóval kívántam volna egyébként a mélyen t. közgyűlés becses tudomására hozni.

A közgyűlés a legnagyobb meglepetéssel és sajnálkozással hallgatta meg a társulat mélyen tisztelt és szeretett elnökének lemondó levelét, de abban a reményben, hogy a személye és működése iránt tanusított újabb bizalom elől elzárkózni nem fog; a most megejtett választást fentartja egyúttal azt határozza, hogy egy küldöttség kérje meg őt az elnöki tiszt további elvállalására. Abban az esetben pedig, ha a most megválasztott elnökünk elhatározása megmászható nem volna, úgy elnök-választás céljából a választmány által újabb rendkívüli közgyűlés hivandó össze.

Miről a főtitkár, s általa végzésileg Deschán Achill elnök, és a választmány végzésileg értesítettnei rendeltetett.

12. A tárgysorozat 6. pontja értelmében következett a tisztikar megválasztása.

A közgyűlés 3 év tartamára (1901--1904.) a következőket választja meg a társulat tisztviselőivé:

Társulati igazgatóvá: Kapdebo Gergelyt, Temesvármegye alispánját.

Főtitkárrá: Dr. Berkeszi Istvánt, az eddigi társulati titkárt.

Titkárrá: Oseh Lajos, kegyesrendi főgymnasiunai tanárt.

Ügyésszé: Dr. Niamesy Gyula, választmányi tagot.

Pénztárokká: Hilt Lajos, vármegyei főpénztárnokot.

Miről a főtitkár, s általa az elnök és a megválasztottak, úgyszintén a választmány végzésileg értesítettnei rendeltetik.

13. A tárgysorozat 7. pontja értelmében következett a választmányi tagoknak 3 évre való újra választása.

A közgyűlés három év tartamára a társulat igazgató-választmányi tagjaivá a következőket választja meg:

a) Az alapító tagok sorából:

1 Állami főreáliskola, Temesvárott.

Derera Izrael, nagykereskedő, Temesvárott.

Féger Ferencz, nagybirtokos, Mercyfalván.

Dr. Hollósy Gyula, nagybirtokos, Gertenyesen.

- 5 Jeszenszky Béla, ügyvéd, Temesvárott.
Németh József, felszentelt püspök, esanádi nagyprépost, Temesvárott.
Dr. Niameessny Gyula, ügyvéd, Temesvárott.
Dr. Parlaghy Márton, nyug. cs. és kir. főtörzsorvos, Temesvárott.
Római kath. főgymnasium, Temesvárott.
10 Temesvármegye közönsége.
Gróf Zselénszky Róbert, nagybirtokos, Temes-Ujfalun.
12 Králitz Béla, nyug. miniszt. tanácsos, Vingán.

b) A rendes tagok sorából:

- Dr. Breuer Armin, vármegyei főorvos, Temesvárott.
Kabdebo Gergely, alispán, Temesvárott.
Dr. Engels János, kanonok, Temesvárott.
Hemmen Ferencz, praelatus-kanonok, Temesvárott.
5 Kovácsics Gyula, árvaszéki elnök, Temesvárott.
Dr. Löwy Mór, főrabbi, Temesvárott.
Dr. Meskó Béla, városi tanácsos, Temesvárott.
Nagy György, kir. tanácsos, Temesvárott.
Patzner István, tisz. tag. főgymn. tanár, Temesvárott.
10 Dr. Telbisz Károly, kir. tanácsos, polgármester, Temesvárott.
Steiner Ferencz, magánzó, Temesvárt.
Vimmer József, nyug. pénzügyi titkár, Temesvárott.
Miről a főtitkár s általa a megválasztottak végzésileg értesítettni rendeltetik.
14. Patzner István, lelépő főtitkár jelenti, hogy a szabályszerű idő alatt semminemű indítvány be nem érkezett. — Tudomásul szolgál.
15. A társulati ügyész jelenti, hogy semminemű érdemleges jelenteni valója nincs. A közgyűlés tudomásul veszi.

16. Több tárgy nem lévén, elnöklő Kabdebo Gergely társ. igazgató a jegyzőkönyv hitelesítésére Hemmen Ferenc és Kovácsics Gyula társulati tagokat megkérvén, a társulati tagoknak és vendégeknek szíves megjelenés okért köszönetet mond és a közgyűlést bezárja.

Patzner István, mielőtt a közgyűlés eloszolnék, megragadja az alkalmat, hogy Kabdebo Gergely társulati igazgatóknak alig pár nappal előbb lefolyt névünnepe alkalmából a társulat nevében is őszinte jó kívánságait és üdvözlétét fejezze ki. A közgyűlés a társulati igazgatót általános éljenzéssel üdvözli.

Láttam:

K. m. f.

Kabdebo Gergely,
elnöklő igazgató.

Jegyzette és kiadta:
Dr. Berkeszi István,
főtitkár.

Hitelesítjük:

Hemmen Ferencz,
Kovácsics Gyula.

IV. Rendes havi választmányi ülés 1901. április 10-én.

Jegyzőkönyv,

mely felvétellett Temesvárott, a „Délmagyarországi Tört. és Régészeti Múzeum-Társulatnak“ saját helyiségében megtartott rendes választmányi üléséről 1901. évi április hó 10-én.

Jelen voltak: Kabdebo Gergely társ. igazgató, Patzner István tisz. és vál. tag, dr. Niameessny Gyula, dr. Löwy Mór, Derera Izrael, Szmida Lajos vál. és rendes tagok, dr. Berkeszi István főtitkár és több vendég.

Kabdebo Gergely társ. igazgató elfoglalván az elnöki széket, szívélyesen üdvözlö a megjelenteket s a főtitkárt felszólítja jelentése megtételére.

Dr. Berkeszi István főtitkár a következőkben teszi meg jelentését:

Tisztelt Választmány!

A folyó évi március 13-án megtartott XVI. rendes közgyűlésünk óta, mely úgy a tisztikart, mint a választmányt három évre újonnan megválasztotta, sőt átalakította, titkártársammal együtt most először jelenünk meg a tisztelt választmány előtt, mint társulatunk főtitkára, illetőleg titkára.

Mind a ketten mélyen átérezzük ama kötelezettségek súlyát, melyet társulatunk szellemi ügyeinek vezetésében vállainkra nehezednek, s ha mindezek dacára is elvállalni mertük állásainkat, tettük ezt nem csak azért, mert a közgyűlésnek általunk mindig nagyrabecsülendő bizalma ezzel megtisztelt bennünket, hanem azért is, mert jól tudjuk, hogy társulatunk 28 éves fennállása óta annyira megerősödött, hogy nekünk az elődeink által jól megvetett alapunka után már csak a fentartás és a további fejlesztés aránylag könnyebb munkája jutott osztályrészül.

Mind a mellett t. Választmány, nem akarom én azt állítani, hogy a fentartás és a további fejlesztés csekély dolog volna. Muzeumunk gyűjteményei olyan örvendetes módon gyarapodnak, és olyan értékesek, hogy azoknak folytonos szemmel tartása és megőrzése előbb-utóbb — de nem hosszú idő múlva — legalább is egy szakembernek teljes tevékenységét fogja igénybe venni, vagyis még nyiltabban mondva, egy állandó hivatalnokra — muzeumi őrre — lesz szükség, a ki kizárólag csakis a muzeummal foglalkozzék, annak éljön s lehetőleg a muzeum épületében is lakjék. Pedig a meglevő tárgyaknak egyedül a pusztá megőrzése nem lehet egyetlen muzeumnak sem a kizárólagos feladata. Befejezett, kész muzeum nincs a világon. A melyik már megállapodott, stagnál, az már hátramarad.

A mi muzeumunk bármily előkelő helyet foglal is el a vidéki muzeumok sorában, azért mégis csak kezdetleges és így annál inkább marad ezentúlra is további feladatául a fejlesztés munkája. Erre a célra a saját erőinken kívül rendelkezésünkre áll az államkormány jóvoltából évenként egy tekintélyes összeg, de csakis úgy és addig, ha és a meddig a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelősége az életképességet, a további fejlődés feltételeit nálunk is biztosítottak fogja látni. Már pedig t. Választmány, a ki gyűjteményeinken végig tekint, az rögtön be fogja látni, hogy muzeumi épületünk összes helyiségei már is annyira túl vannak zsúfolva, hogy egyetlen szekrénynek, sőt egyetlen képnek is alig tudunk helyet szorítani, vagyis hiányzik a további fejlődésnek egyik alapfeltétele. Pedig fejlődünk kell! Az idő és a körülmények óva intenek erre, ha azt akarjuk, hogy városunk a Délvidéken szellemi téren is fentartsa eddigi domináló álláspontját, és ha azt nem akarjuk, hogy kisebb vidéki városok bennünket e téren felülmúljanak.

Célunk elérésében tehát nagy feladatnak nézünk eléje. Legyen meggyőződve a tiszt. Választmány, hogy a feladat megoldásában a titkárság a legjobb akaratával és teljes erejével fog részt venni, de feladatunkat csak úgy teljesíthetjük, ha mindenkor a t. Választmány nagybecsű bizalmával dicsekedhetünk.

Tisztelt Választmány! Ezúttal csak jelezni kívántam jövő feladatunkat. Főtitkári állásom elfoglalása óta még oly rövid idő múlt el, hogy muzeumunk összes ügyeit át sem tekinthettem; ugyancsak az idő rövidege volt az oka annak is, hogy muzeumunk gyűjteményeit még át nem vehettem, bár az átadás munkája folyamatban van, azért engedje meg a t. Választmány, hogy a jövő feladatainak körülményesebb kifejtését egyik közelebbi választmányi ülésünkre halaszthassam.

A választmány a főtítkári jelentés eme részét tudomásul veszi.

Főtítkár előterjeszti az 1901. márc. 13-án megtartott XVI. társulati rendes közgyűlésnek 8—9., 10—11., 12. és 13. számok alatt hozott s a választmánynak megküldetni határozott végzéseit.

A választmány a XVI. közgyűlés eme végzéseit tudomásul veszi.

A főtítkár előterjeszti, hogy a XVI. rendes közgyűlés Patzner Istvánt, társulatunknak volt főtítkárát nemcsak választmányi taggá, hanem társulatunk tiszteletbeli tagjává is választotta. Oly megtiszteltetés ez, mely csak keveseknek juthat osztályrészül, mert a jelenleg életbenlevő tiszteletbeli tagok, úgymint: Fiorelli József, az olasz királyi muzeumok országos felügyelője, Fraknói Vilmos püspök, a nagynevű történetíró, Hampel József egyetemi tanár és Holub Emil afrika-utazó mellett ő jelenleg társulatunknak ötödik tiszteletbeli tagja. De a megtiszteltetés itt is nagyon méltó és arra érdemes férfiúra esett, mert társulatunk vezetésének oroszlánrésze 15 éven át Patzner István vállaira nehezedett s intézetünk felvirágzásában neki igen kiváló rész jutott; és ha most megválnék eddigi állásától, csak az vigasztalhatja a választmányt, hogy Patzner István e testületnek ezentúl is tagja lesz és így a választmány benne továbbra is munkatársát fogja tekinthetni.

A választmány általános örömmel és éljenzéssel veszi tudomásul, hogy Patzner István volt társulati főtítkár a XVI. rendes közgyűlés által társulatunk tiszteletbeli tagjává választott és elhatározza, hogy ez alkalomból jelen jegyzőkönyvi kivonat mellett külön átiratban is fogja üdvözölni a nagyérdemű férfit.

Miről a főtítkár a további teendők végett végzésileg értesítettik.

A főtítkár előterjeszti, hogy a március 13-iki közgyűlés 11. számú végzése által kirendelt küldöttség, mely dr. Niamessny Gyula vezetése alatt dr. Laky Mátyás, Kroll Rudolf, gimnásiumi igazgató, Steiner Ferencz, Patzner István és dr. Berkeszi István tagokból állott, eljárt feladatában és április hó 1-én tiszteleggett társulatunk megválasztott elnökénél: Deschán Achillnál, magán lakásán, hogy őt a közgyűlés nevében az elnökség további vezetésére bírja. Deschán Achill megválasztott elnökünk meghatott szavakban köszönte meg a személye iránt nyilvánult megtisztelő bizalmat, de megváltozott magánviszonyait hozván fel indokul, a március 13-án kelt s a közgyűléshez intézett levelében foglalt lemondását ezúttal is fentartotta és annak megváltoztatására a küldöttség által sem volt reá birható. E szerint a március 13-iki közgyűlés 11. számú határozata folytán egy rendkívüli közgyűlés összehívásáról kell intézkednünk, melynek egyetlen tárgya a társulati elnök megválasztása lesz.

A választmány mély sajnálattal vette tudomásul, hogy a márc. 13-iki közgyűlés által kirendelt küldöttségnek sem sikerült társulatunk nagyrabecsült, eddigi s ujonnan is megválasztott elnökét: Deschán Achillt, bejelentett lemondásának megváltoztatására reá bírni. A választmány mélyen érzi ama veszteséget, mely társulatunkat Deschán Achillnak az elnöki tisztségtől való visszavonulása által éri, mert Deschán Achill úgy igazgatói, mint elnöki minőségében tíz éven át fáradhatatlanul buzgólkodott társulatunk érdekében. A választmány ennél fogva kötelességének tartja, hogy a nagyérdemű férfinak társulatunk ügyeiben mindenkor kimutatott lelkes tevékenysége méltánylásul a megtartandó rendkívüli közgyűlésnek a következőket ajánlja határozattá emelés végett:

„Mondja ki a közgyűlés, hogy

1. Deschán Achillnak a Délmagyarországi Tört. és Régészeti Múzeum-Társulat vezetésében szerzett nagy érdemeit hálás szívvel ismeri el, és mikor az elnöki tisztségről való lemondását a legmélyebb sajnálattal bár, de tisztelve az ő intencióit, kénytelen tudomásul venni, egyúttal elhatározza, hogy Deschán Achillnak tíz éven át úgy igazgatói

mint elnöki tisztségben kifejtett nagy érdemeit jegyzőkönyvében is megörökíti.

2. Deschán Achillt társulatunk tiszteletbeli tagjává és örökös, választás alá többé nem eső választmányi taggá is választja.

3. Deschán Achilltől az elnöki tiszttől való megválása alkalmából egy hozzá intézendő átiratban vesz búcsút, mely átirat a társulat minél több tagja által aláíratván, album alakjában neki átnyújtandó.

4. A Deschán Achill személye iránt érzett tiszteletét és bizalmát kívánja kimutatni az által is, midőn az általa a március 13-án írt s a XVI. rendes közgyűléshez intézett levelében ajánlottakat választja meg a társulat főtisztviselőivé.

Miről a főtítkárs általa a társulati igazgató és az egybehívandó rendkívüli közgyűlés végzésileg értesítendő.

Főtítkárs indítványára a választmány a rendkívüli közgyűlés idejéül folyó évi április hó 21-nek d. e. 11 óráját tűzi ki, a miről a társulat összes tagjai, az alapszabályokban meghatározott módon és időben értesítendő.

A főtítkárs bejelenti, hogy muzeumi gyűjteményeink az utolsó választmányi ülés óta ajándékozás útján a következőkkel gyarapodtak: 1. Desseffy Sándor megyés püspök és védnökunktől egy kötet könyv: Csanádegyházmegyei zarándoklás Velenczébe 1900. és egy más füzet. 2. Wittenberger Antal püspöki titkárs úrtól egy darab aluminiumból, VII. Pius pápa megválasztásának 100-dik évfordulójára vert emlékérem. 3. Temesvár szab. kir. városából két füzet. 4. A magy. tud. Akademiától 3 füzet. 5. A Herald. és genealogiai társaságtól 1 füzet. 6. A m. kir. földmív. minisztertől 1 füzet. 7. A történelmi társulattól egy füzet. 8. A ezeplédi római kath. egyháztól 1 füzet. 9. A Bács-Bodrog vármegyei tört. társulattól 1 füzet. 10. A turista egyesülettől 1 füzet. Összesen egy kötet, 12 füzet és egy emlékérem.

A választmány a nemes ajándékozóknak hálás köszönetet mond s e köszönetét mindazokkal, kik társulatunkkal esereviszonyban nem állanak, végzésileg tudatni határozza, a titkárságot pedig utasítja, hogy az új szerzeményeket kellő helyen leltározza és elhelyezze.

Főtítkárs előterjeszti, hogy társulatunk legrégibb tagjai közül a halál ismét elragadott egyet és mindinkább ritkul azok száma, kik társulatunk alapításában részt vettek. Egyik ilyen alakja volt társulatunknak néhai Dobó László megyei főügyész († 1901. márc. 6), ki ott állott társulatunk bölcsőjénél, a Délmagyarországi Muzeum egyesületnek pedig titkárs teendőit is viselte. Legutóbbi közgyűlésünk ugyan már elhatározta, hogy a megdicsőültnek emléke a közgyűlési jegyzőkönyvben megörökíttessék, a főtítkárs mind e mellett indítványozza, hogy Dobó László, néhai megboldogult rendes tag-társunk emlékezte egyrészt választmányi jegyzőkönyvünkben is megörökíttessék, másrészt pedig a választmány a megboldogult családjához intézendő átiratban is kifejezést adjon Dobó László elhunytja felett érzett őszinte részvételének.

A választmány ez indítványt a Dobó László emlékezte iránt érzett őszinte részvét jelei között elfogadja s az átirat megszerkesztésével a főtítkárt bizza meg.

A főtítkárs bejelenti, hogy társulatunk tagjai sorából való kilépését bejelentette a Temesvár-Józsefvárosi Társaskör.

A választmány e kilépést tudomásul veszi.

A választmánynak új tagokul megválasztás végett a főtítkárs a következőket ajánlja: 1. Huszár József posta- és távirta tisztviselő. 2. Dr. Singer Jakab, Temesvár-gyárvárosi főrabbi. 3. Bellai József temesvár-városi levéltárnok.

A választmány az ajánlottakat egyhangúlag megválasztja s őket a társulat rendes tagjai sorába felveszi.

Miről a főtitkár s általa a megválasztottak, a társulati alapszabályoknak részökre való megküldése mellett végzésileg értesítetnek, úgy szintén Hilt Lajos, társ. pénztárnok is.

Főtitkár előterjeszti a Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelőségének 1901. február 25-én 29. szám alatt kelt, társulatunk elnökségéhez intézett átiratát, melyben választmányunknak 1900. évi 54. szám alatt, az 1900. évre szóló államsegély felhasználása tárgyában hozott, határozatát helyeslőleg veszi tudomásul, de arra kéri társulatunk elnökségét, hogy a régészeti segélyből végzendő ásatások tervét a főfelügyelőséghez előzetes elbírálás végett annak idején beterjeszsze. A mi pedig az 1899. évi segélyt illeti: az országos főfelügyelőség kívánatosnak tartja, hogy annak régészeti szakkönyvek megszerzésére való felhasználása mielőbb megtörténjék s az orsz. főfelügyelőségnek módjában legyen a felhasználás eredményéről meggyőződést szerezhetni.

A választmány elhatározza, hogy előzetes elbírálás végett az országos főfelügyelőséghez eredetiben beterjeszti Milleker Bódog tagtársunknak, kit az ásatások vezetésére felkért, most beterjesztett tervezetét, melyet a választmány is magáévá tett, hogy t. i. 1901. évi július és aug. havában a Versecztől délnyugatra egészen Alibunárig terjedő vidéken, kivált a Réthely, Vlakovetz és Temes-Miklós községek határaiban levő tumulusok közül kutasson át annyit, a mennyinek kikutatása az orsz. főfelügyelőség által társulatunknak az 1900. évre ásatásokra nyújtott segélyből telik. A megjelölt községek elüljáróságait pedig Temesvármegye alispáni hivatala útján akkor fogja a kutató Milleker Bódog számára segélynyújtásra felszólítani, ha a főfelügyelőség az ásatások tervezetét már jóváhagyólag tudomásunkra juttatta.

A mi pedig a régészeti szakkönyvek megszerzésére való 1899. évi segélyt illeti: a választmány megbízza a társulati főtitkárt, hogy a megszerzendő művek lajstromát állítsa össze s azt is minél előbb terjessze be az orsz. főfelügyelőséghez.

Miről a főtitkár végzésileg s általa a Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége átiratilag értesítetik, úgyszintén Milleker Bódog társ. tag is.

A főtitkár előterjeszti, hogy a Muzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége fent említett 1901. évi 29. szám alatt kelt s társulatunk elnökségéhez intézett átiratában az iparművészeti osztály létesítésére vonatkozólag társulatunkat Radisits Jenő miniszteri tanácsos, országos felügyelő úrhoz, az országos iparművészeti muzeum igazgatójához utalja utbaigazításért. Az országos főfelügyelőségnek azonban erre vonatkozólag tájékozással kell birnia, hogy muzeumunk az iparművészet mely ágára kívánja fektetni a fősúlyt, hogy a számunkra juttatandó műtárgyak kiválasztásánál bizonyos előre megállapított szempontokat érvényesíthessen az orsz. főfelügyelőség. A főtitkár tehát felkéri a választmányt, hogy jelölje meg ama főbb szempontokat, melyek muzeumunkat az iparművészeti osztály felállításánál vezérelni fogják.

A választmány hosszabb eszmecsere után a következő szempontokat jelöli meg:

1. A muzeumunkban felállítandó iparművészeti osztály első sorban csak a délmagyarországi provenienciájú iparcikkek gyűjtésére szorítkozzék.

2. Kiváló gond fordíttassék nem csak a legújabb, hanem olyan régibb műiparcikkek gyűjtésére is, melyek bizonyos sajtáságos, kivált helyi motivumokat tüntetnek fel.

3. Kiváló gond fordíttassék továbbá a Délmagyarországon lakó nemzetiségek jellemző házi ipartermékeinek gyűjtésére is.

A választmány az iparművészeti cikkek elhelyezése végett felhatalmazza a főtitkárt, mint a muzeum örét, hogy egy arra való szekrényt csináltasson.

Miről a főtitkár végzésileg s általa Radisits Jenő ministeri tanácsos úr, úgyszintén a Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelősége átiratilag értesíttetnek.

Patzner István tiszteletbeli tag indítványozza, hogy tekintettel ama kiváló jóakaratra, melylyel Radisits Jenő országos felügyelő úr muzeumunk iránt állandóan viseltetik, üdvözlje őt társulatunk abból az alkalomból, hogy ő császári és apostoli kir. Felseje által legújabbban miniszteri tanácsossá neveztetett ki.

A választmány lelkes örömmel határozza el, hogy Radisits Jenő országos felügyelő, az országos iparművészeti muzeum igazgatója, miniszteri tanácsossá kinevezése alkalmából társulatunk részéről üdvözlőltessék.

Miről a főtitkár végzésileg s általa mélt. Radisits Jenő miniszteri tanácsos úr átiratilag értesítendők.

Főtitkár előterjeszti a párisi nemzetközi világkiállítás történelmi végrehajtó-bizottságának folyó évi 467. szám alatt kelt értesítését, hogy a társulatunk tulajdonát képező kiállítási tárgyak szállítása körül felmerült 42 kor. 64 fillér költséget kiutaltványozta s azt társulatunknak megküldötte. E jelzett összeg meg is érkezett és Hilt Lajos társulati pénztárnok azt be is vételezte s ezzel a párisi világkiállítással kapcsolatos ügyeink immár véglegesen le vannak bonyolítva. — Tudomásul vétetik.

Több tárgy nem lévén, elnök megköszönvén a megjelentek szíves részvételét, az ülést berekeszti.

K. m. f.

Kabdebo Gergely,
elnöklő társulati igazgató.

Jegyzette és kiadta:
Dr. Berkeszi István,
főtitkár.

V. Rendkívüli közgyűlés 1901. április 21-én.

Jegyzőkönyv,

mely felvétellett Temesvárott, a Délmagyarországi Történ. és Régészeti Muzeum-Társulatnak saját helyiségében 1901. ápril 21-én megtartott rendkívüli közgyűléséről.

Jelen voltak: Kabdebo Gergely társ. igazgató, dr. Berkeszi István főtitkár, Cseh Lajos titkár, dr. Niamessny Gyula társ. ügyész, Vargits Imre orsz. képviselő, alapító tag, Patzner István tiszteleti s vál. tag, Kovácsics Gyula, dr. Löwy Mór, Steiner Ferenc, dr. Laky Mátyás, vál. és rendes tagok, Bergmann Ágost, Perényi Adolf, Bellai József, Fodor Ödön, Sebesztha Károly, dr. Bleuer Izsó, Lendvai Miklós, Szmda Lajos, rendes tagok és sok vendég.

Tárgy: Társulati elnök választása.

Elnöklő társulati igazgató üdvözlí a megjelenteket, a rendkívüli közgyűlés tanácskozásait megnyitja és előterjeszti, hogy a mai közgyűlés tárgya a társulati elnök megválasztása, mert ama küldöttség, mely a f. é. március hó 13-án megtartott XVI. rendes közgyűlés által a végből küldetett ki, hogy az elnökké választott, de a közgyűléshez intézett levelében ezen állásáról lemondott Deschán Achillt a közgyűlés nevében az elnöki tisztség további vitelére kérje fel, siker nélkül járt el feladatában, a mennyiben Deschán Achill az elnöki tisztről való lemondását megmásíthatatlannak jelentette ki.

A főtitkár határozat hozatal végett előterjeszti az ápril hó 10-én tartott igazg. választmányi ülésnek 37. szám alatt hozott határozati javaslatát, melyhez a választmány nevében a rendkívüli közgyűlésnek hozzájárulását és határozatát emelését kéri.

A rendkívüli közgyűlés kimondja és elhatározza a következőket:

1. Deschán Achillnak a Délmagyarországi Tört. és Régész. Muzeum-Társulat vezetésében szerzett nagy érdemeit hálás szívvel ismeri el és mikor az elnöki tisztségről való lemondását a legmélyebb sajnálattal bár, de tisztelve az ő intenióit, kénytelen tudomásul venni, egyúttal elhatározza, hogy Deschán Achillnak tíz éven át, úgy igazgatói mint elnöki tisztségében kifejtett nagy érdemeit jegyzőkönyvében is megörökíti.

2. Deschán Achillt társulatunk tiszteletbeli tagjává és örökös. választás alá többé nem eső választmányi taggá is választja.

3. Deschán Achilltől az elnökitisztől való megválása alkalmából egy hozzá intézendő átiratban veszbücsút, mely átirat a társulat minél több tagja által aláíratván, album alakjában lesz neki átnyújtandó.

Miről a főtitkár további intézkedés végett, úgyszintén a választmány végzésileg értesítetnek.

Elnöklő társ. igazgató az elnökválasztás ügyére térvén át, lelkes szavakban köti a társulat tagjainak szívére, hogy oly elnököt emeljen a társulat élére, ki úgy széles látóköre, mint tudománya, magas állása, társadalmi befolyása és tevékenysége által egyaránt képes társulatunknak szépen megindult fejlődését biztosítani és leendő felvirágzását előkészíteni. Ily férfiú méltóságos dr. Molnár Viktor úr, Temesvármegye és Temesvár szab. kir. város főispánja, kiben társulatunk egy valóban arra hivatott férfiút nyerne elnökül.

A rendkívüli közgyűlés egyhangulag, éljenzések között mondja ki, hogy méltóságos dr. Molnár Viktor urat, Temesvármegye és Temesvár szab. kir. város főispánját választja meg a társulat elnökéül s egyben elhatározza, hogy e választás hírére egy arra legalkalmasabb napon, egy — Kapdebo Gergely társ. igazgató vezetése alatt Sebesztha Károly, dr. Laky Mátyás, dr. Löwy Mór, Kovácsics Gyula, Steiner Ferenc, és dr. Berkeszi István főtitkárból és rendes tagokból álló küldöttség, melyhez különben a társulat bármelyik tagja is csatlakozhatik, vigye meg a megválasztott elnök úr ő méltóságához és — a közgyűlés nevében kérje meg ő méltóságát társulatunk elnöki tisztének elfogadására.

Elnöklő társulati igazgató a mai rendkívüli közgyűlésről felveendő jegyzőkönyv hitelesítésére főtiszt. Patzner István tisztelet tagot és Steiner Ferenc választmányi tagot kéri fel.

Több tárgy nem lévén, elnöklő társ. igazgató a megjelenteknek szíves köszönetet mondván megjelenésökért, az ülést berekesztette.

Kelt mint fent.

Kapdebo Gergely,
elnöklő társ. igazgató.

Jegyzette:
Dr. Berkeszi István,
társ. főtitkár.

Hitelesítjük:

Patzner István, Steiner Ferenc.

VI. Rendes havi választmányi ülés 1901. június 17-én.

1. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása: a) Könyvek: a vall. és közokt. minisztériumtól két kötet. — Berkeszi Istvántól 2 kötet; b) Érmek: Kapdeboné Jusztusz Ilka úrhölgytől tíz darab osztrák, magyar és szász tallér, és ugyanezek tíz darab újabbkori kisebb ezüst és réz érem, Wittenberger Antal püsp. titkár úrtól három darab legujabbkori réz érem, Osendes Jakabtól egy darab németlovagr. tallér; c) Bankó: Bleyer Izstól egy darab 5 frankos

assignata az első francia forradalom idejéből. — Régiségek: Kabdebo Gergely társ. igazgatótól 18 darab ezüst gomb, Neumann Szidonia úrhölgytől egy kézi hímzés a XVIII. század végéről, Volk Mihálytól egy ötágú vékony kis ezüst kés, melyet a Seminarium udvarán végzett alapozási munkálatoknál találtak. — Levéltár: Csernovits Pál úrtól Csernovits Péter királyi biztosi naplója 1848-ból; — Perényi Adolf tanártól egy levél 1848-ból, Berkeszi Istvántól 65 temesvári hírlapnak többnyire első száma. A választmány az adományozóknak jegyzőkönyvi köszönetet szavazott. — Csere útján 16 füzet érkezett. — Vétel útján szereztetett két római méces, egy római kard fogantyúja, egy római női hajtű rézből és a szakkönyvtár számára 34 kötet könyv. A választmány elhatározta, hogy a szakkönyvtárba szükséges könyvek a törzskönyvtárból oda áttétessenek s a szakkönyvtárról külön cedula- és szakcatalogus vezetendő. — Horváth M. 8 kötetes magyar története a törzskönyvtár számára megvételik.

2. Változások a tagok sorában: Alapító tagul 400 koronával belépett Gorove László budapesti lakos. Új rendes tagokul megválasztottak: Tóth Béla könyvkereskedő Temesvárott; Wiekler Gyula gazdasági vándortanár; Vimmer Imre vármegyei gyakornok; Kocsis István áll. iskolai néptanító Varjason; Jelinek Miksa megyei főlevéltárnok Temesvárott; Dr. Matolay Zoltán megyei aljegyző Temesvárott; Török Zsigmond iktári körjegyző; Tőkés István megyei aljegyző Temesvárott.

3. Folyóügyek. Az orsz. főfelügyelőség az ásatások tervezetét, úgyszintén a szakkönyvtár számára megvételre ajánlott könyvek sorozatát jóváhagyta és 1901-re újabb 600 kor. államsegélyt helyez kilátásba. Nagy Sándornak megengedtetett, hogy július és augusztus hónapokban a képtárban egyes képekről másolatot készítsen. — Az orsz. felügyelőség által az ásatásokra adott 400 kor. segély a főtítkárnak kiadatik, hogy abból az ásatások költségeit fedezze. — Az ethnogr. és iparművészeti osztály számára megszerzendő tárgyak kiválogatására egy albizottság választatott; mely Kabdebo G. társ. igazgató elnökleite alatt Patzner L., Berkeszi I. és Cseh L. társ. tisztviselőkből áll, s ennek utasításul adta a választmány, hogy 1. a jelenlegi gyűjteményekből válogassa ki mindazt, a mi az ethnogr. és iparművészeti osztályba tartozik. 2. Igyekezzék az iparkamarával és más szakértők bevonásával is megállapítani a megvásárlandó tárgyakat. 3. A kiválogatott tárgyak árai ki is fizethetők, ha az azokról kiállított számlát a bizottság elnöke jóváhagyja. A muzeumi gyűjtemények tűzkár elleni biztosítása ügyében a választmány elhatározza, hogy a muzeumi gyűjteményekről teljes leltár veendő fel az egyes tárgyak értékének megjelölésével és ha ez elkészül, akkor a biztosításra pályázatot fog kiírni. — A havi választmányi ülések napjaul minden hónap utolsó szerdája (d. u. 4 óra) tűzetett ki. A május 31-én elhunyt Lénárt Károly muzeumi szolga özvegyének szept. 1-ig eddigi lakása és férje fizetése meghagyatik.

VII. Rendes havi választmányi ülés 1901. október 30-án.

1. Elnök Molnár Viktor dr. főispán üdvözlí a választmányt, melynek ülésén ezúttal először vesz részt és ama reményének ad kifejezést, hogy a választmány támogatásával sikerülni fog megoldani mindama nehéz kérdéseket, melyek a közel jövőben — ha a temesvári tudományos társulatok további virágzását óhajtjuk — mindannyiunknak vállalt munkásságát igénylik. A temesvári tudományos életnek legnagyobb hibája a széttagoltság, mely az erőket szétforgácsolja, a helyett, hogy egy közös célra egyesítené. Reméli, hogy a helybeli tudományos jellegű társulatokat lehetséges

leszen, sajátos céljaik és vagyonuk tiszteletben tartása mellett, legalább az administratio és a közös helyiség kérdésében egyesíteni s működésükben bizonyos mérvig közös szempontokat megállapítani. A részletkérdésekről ezúttal nem kíván nyilatkozni, mert azok megbeszélése egy olyan gyűlésnek tartandó fenn, melyre minden helybeli tudományos társulat elküldi képviselőit.

A választmány nevében Vimmer József köszönetet mond Molnár Viktor főispán úrnak, hogy társulatunk elnöki tisztét soknemű elfoglaltsága mellett is elvállalta. A választmány meg van győződve, hogy ő méltósága böles vezetése alatt társulatunk még nagyobb virágzásra jut, mint ez eddig is osztályrésze volt. A választmány az elnököt lelkesen megjeljenzi.

2. A muzeumi gyűjtemények gyarapodása A könyvtár: ajándék útján a M. N. Muzeumtól 24 kötet; Krassó-Szörény vármegyétől 5 kötet; Molnár V. főispán úrtól 1 kötet; Temesvármegye közönségétől 3 kötet; Herz Miksától 1 kötet; Perényi Adolftól 5 kötet; Cossel Arnoldtól 1 kötet; Csere útján 34 füzet; vétel útján 8 kötet. — A Régiségtár: A Temes-begavölgyi vízszabályozó-társulat főmérnökségétől a felette becses gádi leletből 27 darab bronz-, vas- és kőtárgy; Temesvármegyétől 37 darab községi pecsétnyomó; dr. Meskó Bélától egy Osiris szobrocska, a temesvári Fehérváry-kaszárnya alapozási munkálatai alkalmával talált egy török pipa, egy török ezüst gyűrű, egy keresztény réz gyűrű, két darab illatszer-tartó régi üvegese s egy darab kapu kules, mely állítólag az 1817-ig fennállott Jenő-hereeg kapu kulesa volt; Kalitovics Lőrinetől az izbistyei leletből két darab római kori eserépedény és egy bronz tokosbalta; Török Sándortól a temesvári leletből két darab, ép állapotban levő római eserépedény; Patzner Istvántól egy réz dyptichon; Hunyady L.-tól egy 1812-re szóló Mignon-Almanach; Tóth B.-tól egy 1818/9-es huszárkard; Bogma Istvántól egy régi esőngetyű és Temesvármegye régi pénztár-kulesa; Orsós F.-tól egy vas dárda-hegy; Marsits Rozina úrhölgytől két darab római kori agyagedény, melyeket H.-M.-Vásárhelyen találtak; Ifj. Vimmer Józseftől egy, a temesvári vársáncokban talált régi ezüst gyűrű. — Vétel útján szerzetett egy XVII. századbéli rézbuzogány és egy régi zsebóra. — Érem- és bankógyűjtemény: Meskó Bélától egy-egy darab 1818/9-es magyar és osztrák bankó s egy franczia astignata; Bogma Istvántól két darab magyar ezüst dénár és 3 darab emlékérem; Scheidt Miklós aninai plebános úrtól egy 103 darabból álló éremgyűjtemény (közte 37 darab ezüst, 65 darab réz); Lendvai Sándortól egy 10 firtos Kossuth-bankó, egy darab Eger városi 1 pengőkrajaáros bankó 1849-ből, egy darab emlékérem és 2 darab 1849-ki magyar 3 krajcáros rézpénz (belül üresek); Reich Ágosttól N. Constantinus egy ezüst dénárja; Nagy Sándortól ugyancsak egy Constantinus-dénár és Faustina réz-érme. — Oklevéltár: Perényi Adolftól 3 darab régi levél; Bellai Józseftől egy temesvári iparostanuló felszabaduló levele 1853-ból; Csernovits Páltól (Szmida Lajos útján) néhai Csernovits Péternek temesi főispánná kinevező oklevele 1848-ból; Marsits R.-tól egy 1849-ki utalvány és három darab kis arckép; Kovács Ákos főmérnöktől Desseffy Aurél és Andrássy József 2—2 levele 1841—42-ből; Schiller Ignáctól egy 1787-ből való temesvári német dísz-színlap, egy 1787-ből való színházi szerződés, két darab temesvári polgár-levél, egy 1809-ki hadi bulletin s egyéb kisebb irat, összesen 15 darab; Lendvai M. tbeli főjegyzőtől egy 621 darabból álló gyászjelentés és egy 127 darabból álló eljegyzési tudósítás-gyűjtemény. — Az államköltségen végzett ásatások Ulma környékén befejeztetvén, ennek eredménye 3 darab őskori aranytárgy. — Junius

17-ike óta gyarapodott a könyvtár 96, a Régiségtár 102, az érem- és bankgyűjtemény 126 s az oklevéltár 27 darabbal és 2 csomaggal, vagyis összesen 354 darabbal. A választmány az adományozóknak hálás köszönetet szavaz.

3. Változások a tagok sorában. Új rendes tagokul megválasztattak: Darabanth János, Temesvármegye főügyésze; Niamessny Mihály, Temesvármegye alügyésze; Margineantiu Titusz, megyei főszámvevő; Malenica János lovag; Kalitovics Lőrinc, károlyfalvi lakos; Lendvai Sándor, az első m. ált. bizt. társ. temesvári vezértitkára; Friedreich Endre tanár; Magony József tanár; Szőke József dr. tanár.

4. Folyóügyek. A választmány elhatározza, hogy nagym. Desseffy Sándor v. b. t. tan. csanádi püspök úr, Temesvármegye és Temesvár sz. kir. városok felkéressenek, hogy a birtokukban, vagy őrizetük alatt levő érmekeket és egyéb a muzeumba való régiségeket, a mennyiben azokat nélkülözhetik, akár adomány, — akár letétképen, muzeumunk számára átengedni szíveskedjenek. Temesvármegye közönségének a vál. hálás köszönetét fejezi ki, hogy a muzeumon szükséges javítások költségeit sajátjából fedezte, egyúttal a vármegye közönségét ismét felkéri, hogy a muzeum-épület tetőzetén és esatornáin mutatkozó fogyatkozásokat szintén kijavíttatni szíveskedjék. — A szakkönyvtár elhelyezése céljából 80 korona költségen egy könyvszekrény rendeltetett. Marsits Rozina úrnő felkérte, hogy a női kézimunkák gyűjtésének ügyét elvállalni, s ez ügyben a választmányt tanácsaival támogatni szíveskedjék. A történetileg nevezetes helyek megjelölése ügyében Temesvár sz. kir. város nagyérdemű tanácsához átirat intéztetett. Wosinszky Mór szegszárdi apát-plebános úr a régészeti muzeumok ügykörének ellátására országos felügyelőnek neveztetvén ki, a választmányt öt átiratilag üdvözlöi. A vall. és közokt. miniszterium a régiségtár és az iparművészeti gyűjtemény gyarapítására ujólag 600 koronát adományoz. A nyilvános könyvtár ügyében indított mozgalmát a választmány helyesli s annak megvalósítása ügyében tartandó tanácskozmányokon részt fog venni. — A Baróti-féle Adattár befejezése után a Milleker-féle Délmagyarország Régiségleletei c. munkához írandó pótkötet fog kiadatni. — A nagybányai muzeum-egyesülettel esereviszony létesítettik. Társulatunk a numizmaticai társulat vidéki rendes tagjai sorába lép. A muzeumi gyűjteményeknek tűzkár elleni biztosítása ügyében az első m. ált. bizt. társ. temesvári főügynökségével folytatandó tárgyalásokkal a társ. igazgató és a főtitkár bizatnak meg. Kabdebo Gergely társ. igazgató jelenti, hogy az alapszabályokban foglalt jogánál fogva az elhunyt Lénárt Károly muzeumi rendes szolgá helyére muzeumi szolgává Nagy József megyei hivatalszolgát nevezte ki.

5. Felolvasás. Milleker B. társ. tag meg nem jelenhetvén, helyette a társ. főtitkár olvasta fel Milleker értekezését: Archeologiai ásatások Ulmán 1901-ben. A választmány nagy figyelemmel hallgatta a felette érdekes előadást, mely az államsegélyen eszközölt idei archeologiai ásatások eredményéről számolt be és érteke az értekezés szerzőjének, Milleker Bódogának, ki az ásatásokat szakértően vezette, úgyszintén Ittebeác Arzén, Gloyer Jakab és Jost N. telektulajdonosoknak, kik hazafias készséggel nyújtottak segédkezet az ásatások terén, a választmány hálás köszönetet mondott, Milleker B. említett értekezését pedig folyóiratunkban kiadni határozta.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeum- Társulat az 1901. év végén.

I. A társulat igazgatása.

Védnök: Cserneki és tarkeői Dessewffy Sándor, esanádi püspök, val. belső titkos tanácsos, Temesvárott.

a) Elnökség és tisztviselők.

Elnök: *Parnói Molnár Viktor dr.*, Temesvármegye és Temesvár szab. kir. város főispánja, a szent István rend lovagja, Temesvárott.

Igazgató: *Kabdebo Gergely*, Temesvármegye alispánja, Temesvárott

Főtítkár: *Dr. Berkeszi István*, állami főreálisk. tanár, Temesvárott.

Titkár: *Cseh Lajos*, főgymn. tanár, Temesvárott.

Ügyész: *Dr. Niamessny Gyula*, ügyvéd, megyei tb. főügyész, Temesvárott.

Pénztárnok: *Hilt Lajos*, vmegyei főpénztárnok, Temesvárott.

b) Igazgató választmány.

a) Alapító tagokból.

Állami főreáliskola, Temesvárott.

Derera Izrael, nagykereskedő, Temesvárott.

Féger Ferencz, nagybirtokos, Mercyfalván.

Dr. Hollósy Gyula, nagybirtokos, Gertenyesen.

5 Jeszenszky Béla, ügyvéd, Temesvárott.

Králtiz Béla, nyug. min. tanácsos, Vingán.

Németh József, felsz. püspök, esanádi nagyprépost, Temesvárott.

Dr. Niamessny Gyula, I. Tisztviselők.

Dr. Parlaghy Márton, nyug. cs. és kir. főtörzsorvos, Temesvárott.

10 Róm. kath. főgymnasium, Temesvárott

Temesvármegye közönsége.

Gr. Zselinszky Róbert, I. Alapító tagok.

b) Rendes tagokból.

Dr. Breuer Ármin, vmegyei főorvos, Temesvárott.

Deschán Achill, tiszt. tag.

Dr. Engels János, kanonok, Temesvárott

Hemmen Ferencz, prépost-kanonok, pápai praelatus, Temesvárott.

5 Kabdebo Gergely, I. Elnökség.

Kovácsics Gyula, vmegyei árvaszéki elnök, Temesvárott.

Dr. Löwy Mór, főrabbi, Temesvárott.

Dr. Meskó Béla, városi tanácsos és árvaszéki ülnök, Temesvárott.

Nagy György, kir. tanácsos, Temesvárott.

10 Patzner István, szentsz. ülnök, tiszt. tag, Temesvárott.

Dr. Telbisz Károly, kir. tanácsos, polgármester, a III. oszt. vaskoronarend lovagja, Temesvárott.

Steiner Ferencz, orsz. képviselő, Temesvárott.

Vimmer József, nyug. pénzügyi titkár, Temesvárott.

II. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat tagjai.

a) Alapító tagok.

- Néhai Babusnik Ágoston, nagykereskedő, takarékpénztári igazgató, városi képviselő, a Ferencz-József-rend lovagja és az aranykoronás érdemkereszt tulajdonosa, Temesvárott. † 1895.
- Baich Milán, nagybirtokos, Szatmikon, Krassó-Szörényvármegyében.
- Néhai Bárány Baich Milos, nagybirtokos, országgyűlési képviselő, a vaskorona-rend középkeresztje, Varadián, Temesvármegyében. † 1897.
- Bay Ilona, nagybirtokos, Csarodán.
- 5 Erdősi Bayersdorf Adolf és Biach cége, Bécsben, Kolowrátkör, 9. szám.
- Néhai lovag Bersuder Lajos, nagykereskedő és városi képviselő, Temesvárott. † 1895.
- Brankovics György, karlóczai érsek, szerb metropolita és patriarcha, Karlócán.
- Gróf Bissingen Ernő, cs. és kir. kamarás, nagybirtokos és országgyűlési képviselő, Szkulyán, Temesvármegyében.
- Néhai Bonnáz Sándor, csanádi püspök, v. b. t. tanácsos, a vaskorona-rend I. oszt. lovagja, † 1889.
- 10 Néhai Dr. Coda Sándor, temesvármegyei főorvos, † 1875. december hó 27-én.
- Gróf Csekonits Endre, v. b. t. t., a magyar vörös-kereszt-egyesület elnöke, nagybirtokos, Zombolyán, Torontálmegyében.
- Néhai Gróf Csekonits János, nagybirtokos, v. b. t. tanácsos, † 1880. augusztus 2-án.
- Cserera Izrael, nagykereskedő és gyáros, Temesvárott.
- Cserneki és tarkeői Dessewffy Sándor, csanádi püspök, v. b. t. tanácsos, a társulat védnöke.
- 15 Dettai Takarékpénztár, Dettán.
- Néhai Dobrán János, birtokos, † 1873. deczember 26-án.
- Néhai buzsiási Eisenstädter Ignác, nagykereskedő, ipar- és kereskedelmi kamarai elnök, városi képviselő, Temesvárott, † 1893.
- Fehértemplom rendezett tanácsú város közönsége.
- Féger Ferenc, nagybirtokos, Mercyfalván, Temesvármegyében.
- 20 A r. k. főgymnasium, Temesvárott.
- Az állami főreáliskola, Temesvárott.
- Néhai Frankl Vilmos, nagybirtokos, † 1891.
- Néhai Fröhlich Gusztáv, birtokos és országgyűlési képviselő, † 1891.
- Gál József, nagybirtokos, főrendiházi tag, volt kúriai bíró, Lukarecen, Temesvármegyében.
- 25 Néhai Gorove István, volt m. k. közlekedésügyi miniszter, v. b. t. tanácsos, a Lipót-rend nagykeresztje, † 1881. május 31.
- Gorove János, nagybirtokos, Budapest, Lipót-utca 16. sz.
- Gorove Konstancia, nagybirtokos, Budapest, Lipót-utca 16. sz.
- Gorove László, orsz. képviselő, Budapest.
- Néhai miskolci Gotthilf Ede, kereskedő és városi képviselő, † 1889.
- 30 Néhai Görgey Gyula, nagybirtokos, Német-Remetén, Temesvármegyében, † 1900.
- Néhai Dr. Haynald Lajos, bíboros-érsek, v. b. t. tanácsos stb., † 1891.
- Néhai Heinrich Nándor, nagybirtokos, † 1889.
- Dr. Hollósy Gyula, nagybirtokos, Gertenyesen.
- Néhai Horváth Boldizsár, v. b. t. tanácsos, volt m. k. igazságügyminiszter.
- 35 Néhai Jäger Péter, nagybirtokos, Dettán, Temesvármegyében, † 1894.
- Jeszenszky Béla, ügyvéd, nagybirtokos, Temesvárott.
- Néhai gróf Karácsonyi Guidó, nagybirtokos, v. b. t. tanácsos, † 18 5.
- Néhai Králik János, borkereskedő és városi képviselő, † 1884.
- Králtz Béla, nyug. miniszteri tanácsos, a Lipóttrend vitéze, Vingán.
- 40 Néhai Korbonics János, tb. esperes, nyug. főgymn. tanár, † 1888.
- Néhai Kümmer Henrik János, nagyváradi l. sz. apátkanonok, kir. tanácsos, a vaskoronarend vitéze, † 1890.
- Néhai Lazarovics Bazil, kir. tanácsos, nagybirtokos és volt főispán.
- Lazarovics Sándor, nagybirtokos, Nagy-Szredistyén, Temesvármegyében.
- Néhai Massjung József, birtokos.
- 45 Néhai Mihalovics József, bíboros-érsek, v. b. t. tanácsos, a Lipóttrend nagykeresztje, stb., † 1891.
- Németh József, csanádi nagyprepost, felszentelt püspök és püspöki helyettes, Temesvárott.

- Dr. Niamessny Gyula, I. Tisztviselő.
- Néhai id. **Ormós Zsigmond**, a Társulat alapítója és legbőkezebb megajándékozója, † 1894. november 17-én.
- Panesova törvényhatósági joggal felruházott város.
- 50 Dr. Parlaghy Márton, nyug. cs. és kir. főörzsorvos, Temesvárott.
- Néhai Sebestyén Géza, nagybirtokos, † 1889.
- Néhai báró Sina Simonné, szül. Gyika Ifigénia, néhai báró Sina Simon, v. b. t. tanácsos özvegye, † 1884-ben.
- Néhai Schermann Samuel, váltóüzleti tulajdonos, † 1877.
- Dr. Schlauch Lőrincz, bíornok, v. b. t. tanácsos, nagyvárad megyés püspök, a Szt.-László-Társulat vednöke, Nagyváradon.
- 55 Néhai Schleiffelder János, birtokos és városi képviselő, Temesvárott, † 1895.
- Schwimmer Simon, nagykereskedő, Székesfehérvárott.
- A Temesi Takarékpénztár, Temesvárott.
- A Temesvári Első Takarékpénztár.
- Temesvármegye közönsége.
- 60 Temesvár szab. kir. város közönsége.
- Timáry Béla, nagybirtokos, Dettán, Temesvármegyében.
- Dr. Vargies Imre, nagybirtokos, Szinerszeg, Temesvármegyében.
- Vinga rendezett tanácsú város közönsége.
- Néhai Weisz Sándor, nagykereskedő, † 1881.
- 65 Weltkugel Gyula, birtokos.
- Néhai Maglódi Wodianer Béla, † 1896.
- Gróf Zselinszky Róbert, nagybirtokos, Temes-Ujfalu.

b) Tiszteletbeli tagok.

- Deschán Achill, a III. oszt. vaskoronarend lovagja, Temesvárott.
- Fiorelli József, az olasz kir. muzeumok országos felügyelője, Rómában.
- Dr. Fraknoi Vilmos, arbei vál. püspök, szekszárdi apát, nagyvárad kanonok, a könyvtárak és muzeumok orsz. főfelügyelője, a m. t. akad. r. t. és alelnöke, Budapesten.
- Hampel József, egyetemi tanár, a m. n. m. régiségtárának igazgatója, Budapesten.
- 5 Dr. Holub Emil, Bécsben.
- Patzner István, I. választmány.

c) Évdíjas tagok¹⁾

a) Magyarország.

Temesvár.

- *Ardeleán György, nyug. városi alügyész.
- Állami főgymnas.um.
- Állami felsőbb leányiskola.
- Bellai József, városi levéltárnok.
- 5 Bergmann Ágost, főreáliskolai tanár.
- Dr. Berkeszi István, I. tisztikar.
- Berky Gusztáv, kir. főreáliskolai tanár.
- Dr. Bider Vilmos, kórházi tb. főorvos.
- Dr. Bleyer Izsó, ügyvéd.
- 10 Dr. Breuer Ármán, I. választmány.
- Brummel Gyula, áll. állatorvos.
- Cseh Lajos, I. tisztikar.
- Dr. Csurgay Soma, ügyvéd.
- Dr. Darabanth János, megyei főügyész.
- 15 Délvidéki Casinó.
- *Dr. Engels János, I. választmány.
- Farkas Imre, megyei aljegyző.
- Ferch Mátvás, theologiai tanár.

¹⁾ A *-gal jelölt rendes tagok a társulatnak megalapításától fogva tagjai, a kikre nézve I. az 1895. évi közgyűlés 13. számú határozatát.

- Fodor Ödön, nyug. kir. járásbíró.
- 20 Dr. Fülöp Béla, ügyvéd, orsz. képviselő.
Geller Béla, főmérnök.
Glasz János, nyug. megyei főlevéltárnok.
Gräf János, ipariskolai tanár.
Hilt Lajos, l. tisztikar.
- 25 Hemmen Ferencz, l. választmány.
Jelinek Miksa, megyei főlevéltárnok.
Kabdebo Gergely, l. tisztikar.
Kapitány Zsigmond, megyei árvaszéki pénztárnok.
Kovácsics Gyula, l. választmány.
- 30 Krausz Adolf, mérnök.
Lévai Sándor, az Első Magyar Általános Biztosítótársulat főügynöksége titkára.
Lendvai Miklós, tb. főjegyző, megyei aljegyző.
Lendvai Sándor, az Első Magyar Általános Biztosítótársulat vezértitkára.
Dr. Löwy Mór, l. választmány.
- 35 Magony József, főgymnasiunai tanár.
Malenicza János lovag.
Margineantiu Titusz, megyei főszámvevő.
Marx Lajos, megyei árvaszéki ülnök.
Dr. Matolay Zoltán, megyei árvaszéki ülnök
- 40 Dr. Meskó Béla, l. választmány.
Nagy György, l. választmány.
Nagy László, szab. kir. temesvár-városi nyug. tanácsos.
Neuhaus Ernő, magán-vállalkozó.
Dr. Niamessny Mihály, megyei alügyész.
- 45 *Odor Samu, nyug. megyei főszámvevő.
Dr. Perényi Adolf, áll. főreáliskolai tanár.
*Dr. Petrus József, temesvármegyei t. főügyész.
Prepeliczay Ödön, főszolgabíró.
*Dr. Reiner Géza, ügyvéd.
- 50 Rotariu Pál, ügyvéd.
Sailer Antal, háztulajdonos.
Sebesztha Károly, kir. tanácsos, tanfelügyelő.
Dr. Singer Jakab, főrabbi.
*Steiner Ferencz, l. választmány.
- 55 Sternthal Salamon, birtokos.
Dr. Spéth Károly, csanádi prépost-kanonok.
Stippel Fábán, szab. kir. temesvár-városi közgyám.
Sulyok István, papneveldei lelkigazgató, theol. tanár.
Szabó Kálmán, magánzó.
- 60 Szmid Lajos, vmegyei tb. főszámvevő.
Dr. Szőke József, áll. főgymn. tanár.
Belvárosi „Társas-kör”.
Dr. Telbisz Imre, kir. közjegyző.
Dr. Telbisz Károly, l. választmány.
- 65 Tőkés István, megyei aljegyző.
Tóth Béla, könyvkereskedő.
Traila György, g. kath. lelkész.
*Várnay Ernő, ügyvéd.
Vimmer Imre, megyei tisztviselő.
- 70 *Vimmer József, l. választmány.
Ifj. Vimmer József, megyei tisztviselő.
Wickl Gyula, gazdasági vándortanár.

Borsodmegye.

Br. Radvánszky Béla, koronaőr, val. b. t. tan., S.-Kaza.

Csongrádvármegye.

*Pálffy Ferencz, kir. tanácsos, polgármester, Szeged.

Varga Ferencz, apát-plebános, Szeged.

*Dr. Despinits Péter, kir. táblai bíró, Szeged.

Hevesmegye.

Boldizsár Román, dohánygyári igazgató, Eger.

Hunyadmegye.

Téglás Gábor, állami főreáliskolai igazgató, c. főigazgató, Déva.

Krassó-Szörényvármegye.

Bach Ferencz, birtokos, Zsidóvár.

Bésán Mihály, kir. közjegyző, Lugos.

Mihalik Sándor, polgárisk. igazgató, Orsova.

Polgári iskola, Resiczabányán.

Pest-Pilis-Solt-Kis-Kúnvármegye.

Dr. Baróti Lajos, székesfővárosi tanár, Budapest.

Huszár József, posta-távirdatiszt, Budapest.

Pozsonyvármegye.

*Dr. Ortway Tivadar, jogakadémiai tanár, Pozsony.

Temesvármegye.

Böhm Lénárt, Fehértemplom.

Fehértemplomi állami főgymn. önképzőköre.

Gálfy István, jegyző, Liget.

Gerda Aurél, nyug. jegyző, Kiszető.

5 *Gószy Mátyás, c. kanonok, plebános, Gyarmatha.

Hellner Armand, ügyvéd, Buziás.

Junga Lajos, jegyző, Gyarmatha.

*Kadies György, nyug. járásbíró, Versec.

Kalitovics Lőrinc, gyáros, Károlyfalván.

10 Dr. Kiss Lajos, ügyvéd, Vinga.

Kocsis István, áll. isk. néptanító, Varjas.

Lazarevics Fedor, nagybirtokos, Nagy-Szredistye.

Milleker Bódog, elemi néptanító, a „Verseci Városi Múzeum“ őre, Versec.

Novakovics Emil, ügyvéd, Versec.

15 Pongrácz Miklós, főszolgabíró, Kubin.

Raács Kálmán, jegyző, Német-Becsek.

*Raács Pál, nyug. jegyző, Saágh.

Schäffer József, városi főjegyző, Vinga.

Török Zsigmond, jegyző, Iktár.

20 *Véber Ágoston, plebános, Szakálháza.

Verseci Városi Múzeum.

Torontálvármegye.

*Babits József, a Csekonits-uradalom jogigazgatója, Zsombolya.

Dr. Demkó Pál, ügyvéd, Nagy-Becskerek.

Farkass Gusztáv, esp.-plebános, Német-Csanád.

Dr. Jezović Gyula, ügyvéd, Módos.

5 *Kassics Károly, c. kanonok, plebános, Bogáros.

Kayser Lajos, plebános, Török-Becse.

Miku Emil, gör. kel. lelkész, Kécsa.

Reinlein József, plebános, Sándorháza.

Kisléghi Nagy Gyula, urad. intéző, Nagy-Komlós.

10 Vozáry János, kir. törvényszéki elnök, Panesova.

Trencsénmegye.

Galiszter Antal, m. kir. pénzügyőri biztos, Trencsén.

Turóczmegye.

Berecz Gyula, kir. tanfelügyelő, Turócz-Szt.-Márton.

b) Külföld.

Oroszország.

Syrku Polychronius, egyetemi tanár, Szent-Pétervár.

b) Statisztikai kimutatás a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeum-Társulat tagjairól.

a) Alapító	67
b) Tiszteletbeli tag	6

c) Évdíjas tagok.

a) Magyarországon.

Temesvár sz. kir. város területén	72
Borsodmegyében	1
Csongrádmegyében	3
Hevesmegyében	1
Hunyadmegyében	1
Krassó-Szörénymegyében	4
Pest-Pilis-Solt-Kis-Kűnmegyében	2
Pozsonymegyében	1
Temesmegyében	21
Torontálmegyében	10
Trencsénmegyében	1
Turócymegyében	1

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

A

TÖRTÉNELMI ÉS RÉGÉSZETI ÉRTESÍTŐ

1902-İK ÉVI FOLYAMÁRA.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeumtársulat alapító s évdíjas tagjai az „Értesítő“-t tagilletményül kapják. A társulat tagja lehet minden történetkedvelő honfi vagy honleány, 400 kor. alapítvánnyal egyszer-mindenkorra, vagy 10 kor. évi tagdíj-illetékkel, ha belépési szándékukat kijelentik a társulati elnöknel, vagy a főtítkárnál; a tagkötelezettség 3 évre terjed; de továbbra is fennmarad, ha a kilépési szándék kellő időben (három hónappal a 3. év lejáta előtt és pedig írásban) be nem jelentetik. Az „Értesítő“-t nem tagok is megszerezhetik évi 8 kor. lefizetése mellett.

Kelt Temesvárott, 1901. december 15-én.

Dr. Berkeszi István,

főtítkár.

Az „Értesítő“-be szánt mindennemű közlemények, reklamációk, továbbá a Történelmi és Régészeti Társulat részére felajánlott adományok s a társulatot érdeklő megkezesések Dr. Berkeszi István, főtítkárhoz (Temesvár, muzeum) intézendők. Kéziratokat vissza nem adunk.

A Történelmi és Régészeti Muzeumtársulat temesvári s vidéki tagjait tisztelettel fölkérjük, hogy időközben esetleg változó lakásukat a főtítkári hivatalban (Temesvárott), a füzetek pontos kihordása és szétküldése tekintetéből, bejelenteni szíveskedjenek, különben a régi lakhelyekre megküldött s kézhez nem vett füzeteket nem fogjuk pótolni.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Muzeumtársulat főtítkári hivatalánál megrendelhetők:

1. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1885. I. új évfolyam. II. III. IV. füzet.
2. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1886. II. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
3. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1887. III. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
4. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1888. IV. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
5. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1889. V. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
6. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1890. VI. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
7. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1891. VII. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
8. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1892. VIII. új évfolyam. I. II. III. IV. füzet.
9. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1893. XI. új évfolyam. I. II. füzet.
10. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1894. X. új évfolyam. I. II. füzet.
11. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1895. XI. évfolyam. I. II. füzet.
12. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1896. XII. új évfolyam. I. II. füzet.
13. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1897. XIII. új évfolyam. I. II. füzet.
14. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1898. XIV. új évfolyam. I. II. füzet.
15. Történelmi és Régészeti „Értesítő“ 1899. XV. új évfolyam. I. II. füzet.

Az „Értesítő“ megjelen évnegyedenként.

Külön kapható: 1) Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez. A társulat megbízásából szerkeszti dr. Baróti Lajos. I. rész. Udvari leiratok. (1717–1754.) 1–127 lap. Ára 2 kor. — II. rész. Admin. körözüvények (1718–1753.) és csanádi kerületi tisztartóság (1718–1753.) 129–296. lap. Ára 2 kor. — III. rész. Becskerekli, pancsovai és temesvári kerületi tisztartóságok. (1717–1753.) 297–443 lap. Ára 2 kor. — IV. rész. Csákovai és verseczi ker. tisztartóságok. (1717–1753.) Továbbá részletes tárgy- és névmutató az I. kötethez. Ára 2 kor. — V. rész. Ujpalankai, lippai, lugosi és facseti kerületi tisztartóságok. (1718–1753.) 1–171 lap. Ára 2 kor. — Megjelentek az 1893. 1894. 1895. 1896. és 1899. évi „Értesítő“ III. és IV. füzte helyett.

Az 1897. és 1898. évi „Értesítő“ III. és IV. füzte helyett pedig megjelent: Délmagyarország régiségletei a honfoglalás előtti időkből. Összeállította: Milleker Bódog. I. rész. Őskori leletek. (1–198 lap. 300 ábrával.) — II. rész. Római, római korszaki barbár és népvándorláskori leletek. (1–205 lap. 170 ábrával és egy lelethely-térképpel.) Ára 4 kor.